

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН**

Олександр Грін

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО
(Особлива частина)
Навчально-методичний посібник
за вимогами
кредитно-модульної системи

Ужгород – 2008

ББК: 67.9 (4УКР) 304
Г 85
УДК 347 (477) (076)

Грін Олександр Олексійович

Цивільне право (Особлива частина): Навчально-методичний посібник за вимогами кредитно-модульної системи для студентів юридичного факультету. – Ужгород: ПП Данило С.І., 2008.- 172с.

Рецензенти:

Трачук П.А., кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та адміністративного права, декан юридичного факультету ЗакДУ.

Савчин М.В., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін.

Схвалено рішенням кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Закарпатського державного університету від 31 серпня 2007 р., протокол № 1.

Затверджено рішенням науково-методичної ради юридичного факультету Закарпатського державного університету від 17 жовтня 2007р., протокол № 2.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Опис предмета навчальної дисципліни „Цивільне право(Особлива частина)”.....	5
Програма навчальної дисципліни.....	6
Навчально-тематичний план дисципліни.....	16
Розподіл навчального часу.....	16
Зміст лекційних тем дисципліни.....	18
Теми семінарських занять та методичні рекомендації до них.....	59
Самостійна робота студентів.....	141
Теми самостійної роботи студентів.....	141
Теми для підготовки рефератів.....	143
Тематика курсових робіт.....	146
Тематика дипломних робіт.....	150
Тематика магістерських робіт.....	154
Питання для підсумкового контролю знань на залік.....	155
Питання для підсумкового контролю знань на іспит.....	157
Порядок поточного та підсумкового оцінювання знань студентів.....	160
Загальний список рекомендованої літератури.....	165

ВСТУП

Цивільне право України — одна з основних галузевих навчальних дисциплін, яка обов'язково вивчається в усіх юридичних вузах і факультетах та передбачена серед нормативних дисциплін освітньо-кваліфікаційних стандартів вищої юридичної освіти в Україні. Це обумовлено значенням цивільного права як галузі права, що регулює товарно-грошові, інші майнові та особисті немайнові відносини фізичних та юридичних осіб на засадах юридичної рівності, добросовісності, розумності, справедливості та широкої свободи суб'єктів у визначенні своїх прав та обов'язків.

Метою курсу є досягнення всебічного глибокого розуміння студентами природи і сутності цивільно-правових відносин, змісту основних норм цивільного права, підготовка до практичної діяльності висококваліфікованих фахівців-правознавців.

В процесі вивчення даної дисципліни студенти повинні оволодіти правилами самостійної роботи з нормативно-правовими актами, навичками практичної роботи, засвоїти зміст цивільно-правових інститутів, об'єктивні закономірності їх розвитку, суть цивільно-правових категорій, навчитися розуміти зміст норм цивільного права, тлумачити правові норми та застосовувати до конкретних життєвих ситуацій, набути досвіду науково-дослідної роботи в галузі цивільного права.

В процесі викладання та самостійного вивчення дисципліни студентами вирішуються такі основні **завдання**: засвоєння теоретичних положень науки цивільного права; засвоєння основних положень цивільного законодавства України; відпрацювання навичок застосування у практичній діяльності одержаних знань і норм цивільного права.

При вивченні даного курсу у навчальному процесі застосовуються різноманітні форми навчання: лекційні заняття, семінарські та експериментальні форми практичних робіт — ділові ігри, розв'язання проблемних ситуацій, аудиторні конференції тощо. Основними видами навчальних занять є лекції та семінарські заняття. У лекціях даються основи теоретичних знань з дисципліни, розкриваються найбільш складні питання, практика застосування законодавства. На семінарських заняттях, насамперед, відпрацьовуються практичні навички користування правовими джерелами, тлумачення правових норм, застосування правових норм при вирішенні конкретних життєвих ситуацій, а також перевіряється ступінь засвоєння студентами теорії цивільного права з відповідних питань та положень законодавства.

Представлений навчально-методичний посібник орієнтовано на **самостійну роботу студентів**, яка також є важливою складовою вивчення курсу цивільного права України. Самостійна робота студентів — це спланована пізнавальна організаційно та методично спрямована діяльність, що здійснюється без безпосередньої допомоги викладача, і направлена на досягнення конкретного результату — засвоєння навчального матеріалу. Самостійна робота має сприяти також виробленню у студентів навичок роботи з нормативно-правовими актами, науковою літературою та іншими джерелами, формування

таких рис майбутнього юриста, як самостійність, активність, ініціативність та інші.

Важливою складовою навчального процесу при опануванні курсом «Цивільне право України» є **індивідуально-консультативна робота** зі студентами, яка проводиться за окремим графіком кафедри відповідно до робочого навчального плану. Метою індивідуально-консультативної роботи є: виявлення обсягу і якості сприйняття студентом навчального матеріалу; виявлення недоліків чи прогалин у його знаннях та встановлення їх причин і шляхів усунення; виявлення рівня опанування навичками самостійної роботи; визначення індивідуальних засобів розвитку у студента навичок самостійної роботи; стимулювання інтересу студента до предмета; підвищення рівня підготовки студента та всебічне сприяння студентові в опануванні ним навчальною програмою даної дисципліни.

В результаті вивчення цивільного права України **студенти повинні:**

знати систему цивільного права та цивільного законодавства, історію їх розвитку; діючі норми цивільного права; положення основних цивільно-правових інститутів; основні категорії і поняття цивільного права;

ознайомитися зі змістом основних актів цивільного законодавства; з практикою застосування цивільного законодавства судами України, іншими державними органами; перспективами та основними напрямками розвитку цивільного законодавства;

вміти знаходити необхідні цивільно-правові норми у відповідних джерелах цивільного права; правильно тлумачити їх зміст; застосовувати норми цивільного права до конкретних життєвих ситуацій та в процесі роботи за юридичною спеціальністю.

Опис предмета навчальної дисципліни

Курс: підготовка (бакалаврів, спеціалістів, магістрів)	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів, відповідних ECTS:	Шифр та назва напрямку 0601 „Право”	Нормативна (обов’язкова)
Модулів: 4 + курсова робота	Шифр та назва спеціальності 6.060100 Правознавство	Рік підготовки – 2008
Змістових модулів: 4.		Семестр – (5,6)
Загальна кількість годин: 294		Лекції – 78 годин
Тижневих годин: 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень - бакалавр	Семінари – 56 годин
		Індивідуальна робота – 10 годин
		Самостійна робота - 94 годин
		Вид підсумкового контролю – іспит/залік

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вступ

Змістовий модуль I.

Тема 1. Договір купівлі-продажу

Поняття та значення договору купівлі-продажу. Форма договору. Сторони у договорі купівлі-продажу. Предмет і ціна як істотні умови договору купівлі-продажу. Права та обов'язки продавця і покупця. Перехід ризику випадкового знищення або випадкового пошкодження товару. Кількість товару. Асортимент товару. Якість товару. Підтвердження відповідності товару вимогам законодавства. Гарантії якості товару. Обчислення гарантійного строку. Строк придатності товару. Правові наслідки передання недоброякісного товару. Недоліки товару, за які відповідає продавець. Строки виявлення недоліків і пред'явлення вимоги у зв'язку з недоліками проданого товару. Позовна давність, що застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару. Комплектність товару. Комплект товару. Правові наслідки передання некомплектного товару. Тара та упаковка за договором купівлі-продажу. Правові наслідки передання товару з порушенням вимоги про тару та (або) упаковку. Збереження права власності за продавцем.

Тема 2. Договір роздрібною купівлі-продажу

Види договорів купівлі-продажу. Договір роздрібною купівлі-продажу: сторони, зміст. Договір найму-продажу: сторони та зміст.

Тема 3. Договори поставки, контракції, постачання енергетичними ресурсами, міни

Поняття договору поставки: сторони та зміст. Договір контракції сільськогосподарської продукції. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.

Договір міни: поняття, форма, сторони та зміст договору. Правове регулювання міни.

Тема 4. Договір дарування

Поняття договору дарування. Предмет, форма, сторони у договорі дарування. Зміст договору дарування. Розірвання договору дарування на вимогу дарувальника. Позовна давність, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування.

Поняття договору пожертви та його зміст.

Тема 5. Договір ренти

Поняття договору ренти. Форма договору ренти. Сторони у договорі ренти. Зміст договору ренти. Форма і розмір ренти. Строк виплати ренти.

Розрахунки між сторонами у разі розірвання договору ренти. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмету ренти.

Тема 6. Договір довічного утримання (догляду)

Поняття та ознаки договору довічного утримання (догляду). Форма та сторони у договорі довічного утримання (догляду). Зміст договору довічного утримання (догляду). Особливості укладення договору довічного утримання (догляду) щодо майна, що є у спільній сумісній власності. Припинення договору довічного утримання (догляду). Правові наслідки смерті набувача. Правові наслідки припинення юридичної особи-набувача.

Тема 7. Договір найму (оренди)

Поняття договору найму (оренди) та сфера його застосування. Сторони у договорі найму (оренди). Форма, предмет, ціна та строк договору найму. Зміст договору найму (оренди). Правове регулювання піднайму. Припинення договору найму. Право наймодавця на відмову від договору найму (оренди). Розірвання договору найму на вимогу наймодавця. Розірвання договору найму на вимогу наймача. Обов'язки наймача у разі припинення договору найму. Позовна давність, що застосовується до вимог, що випливають із договору найму.

Правове регулювання договору прокату. Предмет договору прокату. Особливості договору прокату.

Правове регулювання договору найму (оренди) земельної ділянки.

Правове регулювання договору найму будівлі або іншої капітальної споруди.

Найм (оренда) транспортного засобу. Предмет, форма та зміст договору найму (оренди) транспортного засобу. Особливості найму транспортного засобу з екіпажем, який його обслуговує.

Тема 8. Догові лізингу

Правове регулювання договору лізингу та його особливості.

Тема 9. Договір найму (оренди) житла

Конституційне право громадян на житло. Поняття договору найму житла. Види договорів найму житла. Форма та предмет договору найму житла. Сторони у договорі найму житла. Наймач та особи, які постійно проживають разом з ним. Тимчасові мешканці. Зміст договору найму житла. Договір піднайму житла. Розірвання договору найму житла. Правові наслідки розірвання договору найму житла.

Тема 10. Договір позички

Поняття договору позички. Форма договору позички. Сторони та зміст договору позички. Розірвання договору позички. Припинення договору позички. Правові наслідки неповернення речі після закінчення строку користування нею.

Тема 11. Договір підряду

Поняття та значення договору підряду. Сторони в договорі підряду. Зміст договору підряду. Предмет договору підряду. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження матеріалу. Ціна роботи. Порядок оплати роботи. Кошторис. Ощадливість підрядника. Строки виконання роботи. Права та обов'язки сторін. Правові наслідки порушення умов договору підряду. Конфіденційність одержаної сторонами інформації. Позовна давність, що застосовується до неякісної роботи. Початок перебігу позовної давності в окремих випадках.

Види договорів підряду. Договір побутового підряду та його значення. Сторони договору побутового підряду. Форма договору побутового підряду. Гарантії прав замовника. Зміст договору побутового підряду. Розмір плати за договором побутового підряду. Правові наслідки нез'явлення замовника за одержанням роботи.

Поняття та значення договору будівельного підряду. Джерела регулювання підрядних відносин у будівництві. Зміст договору будівельного підряду. Передання та прийняття робіт. Відповідальність підрядника та замовника.

Поняття договору підряду на проведення проектних та пошукових робіт. Вихідні дані для проведення проектних та пошукових робіт. Права та обов'язки замовника і підрядника. Відповідальність підрядника за недоліки документації та робіт.

Тема 12. Договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт (спеціальні види договорів підряду)

Поняття, роль та значення договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Сторони у договорах на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Форма договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Строки виконання робіт. Зміст договорів на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт. Права та обов'язки сторін. Наслідки неможливості досягнення результату. Відповідальність виконавця за порушення договору.

Змістовий модуль II.

Тема 13. Договір про надання послуг

Поняття договору про надання послуг. Сторони в договорі про надання послуг. Плата та строк договору про надання послуг. Зміст договору про надання послуг. Відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг. Розірвання договору про надання послуг.

Тема 14. Договір перевезення

Види перевезень та їх правове регулювання. Договір перевезення вантажу: сторони, зміст, укладення та оформлення. Виконання договору перевезення вантажу. Права і обов'язки сторін за договором. Відповідальність сторін за

договором перевезення вантажу. Втрата, нестача, псування вантажу. Обставини, що звільняють перевізника від відповідальності.

Поняття договору перевезення пасажирів та багажу. Права та обов'язки сторін у договорі.

Поняття договору чартеру (фрахтування). Види договорів чартеру (фрахтування). Договір морського чартеру. Договір повітряного чартеру. Особливості відповідальності за договором чартеру (фрахтування).

Претензії та позови при перевезеннях. Порядок подання позовів у спорах, пов'язаних з перевезенням у транспорті загального сполучення.

Поняття договору транспортного експедирування. Сторони в договорі. Форма договору транспортного експедирування. Виконання договору. Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором. Відмова від договору.

Тема 15. Договір зберігання

Поняття договору зберігання. Підстави виникнення зобов'язань зі зберігання. Сторони, предмет, об'єкти, форма та строк договору зберігання. Права та обов'язки сторін за договором зберігання. Зберігання за законом. Відповідальність сторін у зобов'язаннях зберігання. Зберігання на товарному складі. Спеціальні види зберігання. Зберігання речі у ломбарді. Зберігання цінностей у банку. Зберігання багажу у камерах схову організацій, підприємств транспорту. Зберігання речей у гардеробі організації. Зберігання багажу пасажира під час його перевезення. Зберігання речей у готелі. Зберігання речей, що є предметом спору. Зберігання автотранспортних засобів. Договір охорони.

Договір комісії. Види договору. Сторони в договорі. Предмет і форма договору. Права і обов'язки сторін. Припинення договору.

Тема 16. Договір доручення

Поняття та значення договору доручення. Сторони у договорі доручення. Строк договору доручення. Зміст доручення. Виконання доручення. Особисте виконання договору доручення. Права та обов'язки повіреного та довірителя. Припинення договору доручення. Наслідки припинення договору доручення. Обов'язки спадкоємця повіреного та ліквідатора юридичної особи - повіреного.

Тема 17. Договір комісії

Поняття договору комісії. Умови договору комісії. Зміст договору комісії.

Виконання договору комісії. Субкомісія. Виконання договору, укладеного комісіонером з третьою особою. Відступ від вказівок комітента. Права та обов'язки комітента та комісіонера. Наслідки смерті фізичної особи або припинення юридичної особи — комісіонера. Особливості окремих видів комісії.

Тема 18. Договір управління майном

Поняття та ознаки договору управління майном. Предмет, істотні умови, форма та строк договору управління майном. Права та обов'язки сторін у

договорі управління майном. Відповідальність управителя. Підстави припинення договору управління майном. Особливості управління цінними паперами.

Тема 19. Договір страхування

Соціально-економічна суть страхування та його правове регулювання. Функції страхування.

Поняття страхового зобов'язання. Основні страхові поняття. Страхові агенти і страхові брокери. Брокери - перестраховачі. Страховий інтерес. Страховий ризик. Страховий випадок. Страховий платіж (внесок, премія). Страховий тариф. Страхова оцінка. Страхова сума. Страхове відшкодування. Страхове поле. Навантаження страхової премії. Франшиза.

Види страхування. Зобов'язання з добровільного страхування. Види зобов'язань з добровільного страхування. Підстави їх виникнення. Поняття та форма договору страхування. Істотні умови договору страхування. Момент набрання чинності договором страхування. Сторони у договорі страхування. Укладення договору страхування на користь третьої особи. Співстрахування. Договір перестраховування. Права та обов'язки сторін за договором страхування. Умови та порядок здійснення страхової виплати. Підстави для відмови від здійснення страхової виплати. Відповідальність страховика. Зміна сторін у страховому зобов'язанні. Підстави припинення договору страхування. Недійсність договору страхування.

Обов'язкове страхування. Види обов'язкового страхування.

Тема 20. Договір позики

Поняття договору позики. Сторони у договорі позики. Форма договору позики. Проценти за договором позики. Обов'язки позичальника. Наслідки порушення договору позичальником. Заперечення договору позики. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником. Новація боргу у позикове зобов'язання.

Тема 21. Кредитний договір

Правова природа та поняття кредитного договору. Сторони у кредитному договорі. Форма кредитного договору. Зміст кредитного договору. Відмова від надання або одержання кредиту. Комерційний кредит.

Змістовий модуль III.

Тема 22. Договір банківського вкладу (депозиту)

Поняття договору банківського вкладу. Сторони у договорі банківського вкладу. Форма договору банківського вкладу. Проценти на банківський вклад. Види банківських вкладів. Ощадна книжка. Ощадний (депозитний) сертифікат.

Тема 23. Договір банківського рахунку

Поняття договору банківського рахунку. Укладення договору банківського рахунку. Види банківських депозитних операцій. Правові наслідки неякісного

виконання банком операцій за рахунком клієнта. Обмеження права розпоряджання рахунком. Розірвання договору банківського рахунка. Банківська таємниця.

Тема 24. Договір факторингу

Поняття договору факторингу. Предмет договору факторингу. Сторони у договорі факторингу. Права та обов'язки сторін за договором факторингу. Зустрічні вимоги боржника. Захист прав боржника.

Тема 25 Розрахункові зобов'язання

Порядок та форми розрахунків у цивільному обороті. Види безготівкових розрахунків. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень. Розрахунки за акредитивом. Розрахунки за інкасовими дорученнями. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.

Тема 26. Договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності

Види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Форма договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Поняття ліцензійного договору. Сторони у ліцензійному договорі. Строк ліцензійного договору. Типовий ліцензійний договір.

Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Державна реєстрація договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності.

Тема 27. Договір комерційної концесії

Поняття договору комерційної концесії. Предмет, сторони, форма та державна реєстрація договору комерційної концесії. Договір комерційної субконцесії. Права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії. Особливі умови договору комерційної концесії. Відповідальність сторін та припинення договору комерційної концесії.

Тема 28. Зобов'язання за спільною діяльністю

Загальна характеристика зобов'язань за спільною діяльністю. Види зобов'язань за спільною діяльністю та підстави їх виникнення.

Поняття договору простого товариства. Сторони та зміст договору простого товариства. Відповідальність учасників за спільними зобов'язаннями. Розподіл прибутку. Виділення долі учасника на вимогу його кредитора. Припинення договору простого товариства. Відмова учасника від подальшої участі в договорі

простого товариства та розірвання договору. Відповідальність учасника, щодо якого договір простого товариства припинений.

Тема 29. Зобов'язання, що виникають з публічної обіцянки винагороди

Право на публічну обіцянку винагороди без оголошення конкурсу. Зміст завдання. Строк (термін) виконання завдання. Зміна умов публічної обіцянки винагороди. Правові наслідки виконання завдання. Припинення зобов'язання у зв'язку з публічною обіцянкою винагороди.

Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу. Право на оголошення конкурсу. Умови конкурсу. Зміна умов конкурсу. Відмова від проведення конкурсу. Переможець конкурсу. Особливості оцінювання результатів інтелектуальної, творчої діяльності, які подані на конкурс. Права переможця конкурсу. Повернення учаснику конкурсу речі, що подана на конкурс.

Тема 30. Зобов'язання із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення

Поняття зобов'язань із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Надання звіту про вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Відшкодування витрат, понесених особою у зв'язку із вчиненням нею дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення.

Тема 31. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи

Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи.

Зобов'язання, що виникають у зв'язку з рятуванням майна іншої особи.

Тема 32. Зобов'язання, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю та майну фізичної особи або майну юридичної особи

Поняття та елементи зобов'язань, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи. Наслідки неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної або юридичної особи. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок неусунення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Змістовий модуль IV.

Тема 33. Загальні положення про відшкодування шкоди

Поняття та елементи зобов'язань із заподіяння шкоди. Поняття деліктної відповідальності та її зміст. Особливості недоговірної відповідальності та її функції. Поняття шкоди. Протиправність поведінки заподіювана шкоди. Вина

заподіювана шкоди. Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду.

Право зворотної вимоги до винної особи. Способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого. Урахування вини потерпілого і матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди. Відшкодування шкоди особою, яка застрахувала свою цивільну відповідальність

Тема 34. Відшкодування моральної шкоди

Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду. Відшкодування моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист. Відшкодування шкоди, завданої прийняттям закону про припинення права власності на певне майно. Відшкодування шкоди, завданої у стані крайньої необхідності.

Тема 35. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист

Тема 36. Відповідальність за шкоду, заподіяну працівником

Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою.

Тема 37. Відповідальність за шкоду, заподіяну органами державної влади

Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування. Відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності.

Тема 38. Відповідальність за шкоду, заподіяну правоохоронними та судовими органами

Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду.

Відшкодування майнової шкоди фізичній особі, яка потерпіла від злочину.

Тема 39. Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, обмежено дієздатними та адієздатними особами

Відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою. Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою після набуття нею повної цивільної дієздатності.

Відшкодування шкоди, завданої кількома малолітніми особами. Відшкодування шкоди, завданої кількома неповнолітніми особами. Відшкодування шкоди батьками, позбавленими батьківських прав. Відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. Відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами

Тема 40. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки

Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки.

Тема 41. Відповідальність за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи

Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Тема 42. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Тема 43. Відшкодування ядерної шкоди.

Відшкодування ядерної шкоди.

Тема 44. Зобов'язання з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави

Поняття зобов'язань з набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.

Повернення в натурі безпідставно набутого майна. Відшкодування доходів від безпідставно набутого майна і витрат на його утримання. Безпідставно набуте майно, що не підлягає поверненню.

Тема 45. Спадкове право. Загальні положення.

Розвиток спадкового права. Поняття та значення спадкування. Види спадкування. Склад спадщини. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини. Відкриття спадщини. Місце відкриття спадщини. Особливості спадкування деяких видів майна. Час відкриття спадщини. Місце відкриття спадщини. Спадкоємці. Право на спадкування. Обов'язки спадкоємців.

Тема 46. Спадкування за заповітом.

Спадкування за заповітом. Поняття заповіту. Право на заповіт. Права заповідача. Заповідальний відказ. Предмет заповідального відказу. Право на обов'язкову частку у спадщині. Заповіт з умовою. Заповіт подружжя.

Підпризначення спадкоємця. Спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом. Встановлення сервітуту у заповіті. Форма заповіту. Посвідчення заповіту. Поняття секретного заповіту. Оголошення нотаріусом секретного заповіту. Посвідчення заповіту при свідках. Право заповідача на скасування та зміну заповіту. Таємниця заповіту. Тлумачення заповіту. Недійсність заповіту.

Виконання заповіту. Право заповідача на призначення виконавця заповіту. Призначення виконавця заповіту за ініціативою спадкоємців. Призначення виконавця заповіту нотаріусом. Згода особи на призначення її виконавцем заповіту. Повноваження виконавця заповіту. Право виконавця заповіту на плату за виконання своїх повноважень. Контроль за виконанням заповіту. Право на оскарження дій виконавця заповіту. Строк чинності повноважень виконавця заповіту. Право виконавця заповіту на відмову від здійснення своїх повноважень.

Тема 47. Спадкування за законом.

Спадкування за законом. Черговість спадкування за законом. Зміна черговості одержання права на спадкування. Спадкування усиновленими та усиновлювачами. Перша черга спадкоємців за законом. Друга черга спадкоємців за законом. Третя черга спадкоємців за законом. Четверта черга спадкоємців за законом. П'ята черга спадкоємців за законом. Спадкування за правом представлення. Розмір частки у спадщині спадкоємців за законом.

Тема 48. Здійснення спадкових прав. Спадковий договір.

Здійснення права на спадкування. Прийняття спадщини. Подання заяви про прийняття спадщини. Строки для прийняття спадщини. Прийняття заповідального відказу. Наслідки пропущення строку для прийняття спадщини. Право на відмову від прийняття спадщини. Правові наслідки відмови від прийняття спадщини. Перехід права на прийняття спадщини. Відумерлість спадщини. Поділ спадщини між спадкоємцями. Переважне право окремих спадкоємців на виділення спадкового майна в натурі. Перерозподіл спадщини. Пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців. Обов'язок спадкоємців задовольнити вимоги кредитора. Охорона спадкового майна. Управління спадщиною

Оформлення права на спадщину. Право спадкоємця на одержання свідоцтва про право на спадщину. Обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом про право на спадщину на нерухоме майно. Строк видачі свідоцтва про право на спадщину. Державна реєстрація права на спадщину. Внесення змін до свідоцтва про право на спадщину. Визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину.

Поняття спадкового договору. Сторони у спадковому договорі. Форма спадкового договору. Обов'язки набувача у спадковому договорі. Особливості спадкового договору з участю подружжя. Забезпечення виконання спадкового договору. Розірвання спадкового договору.

НАВЧАЛЬНО – ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ
(структура залікового кредиту)

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

№ п/п	Назва теми	Всього годин	Лекційні	Семинарські (практичні) заняття	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Змістовий модуль 1						
1.	Договір купівлі-продажу	7	2	2	1	2
2.	Роздрібна купівля-продаж. Продаж товарів у кредит	6	2	2		2
3.	Договори поставки, контрактації, постачання енергетичними ресурсами, міни	4	2	-		2
4.	Договори дарування, ренти, довічного утримання (догляду)	8	4	2		2
5.	Договір найму (оренди)	7	2	2	1	2
6.	Договір лізингу	6	2	2		2
7.	Договір найму (оренди) житла	4	2	-		2
8.	Договір позички	4	2	-		2
9.	Договір підряду. Договір побутового підряду	7	2	2	1	2
10.	Спеціальні види договорів підряду	4	-	-		4
11.	Модульний контроль	2	-	2		
Змістовий модуль 2						
12.	Договір про надання послуг. Договір перевезення	9	2	2	1	4
13.	Договір зберігання	7	2	2	1	2
14.	Договір доручення	6	2	2		2
15.	Договір комісії	6	2	2		2
16.	Договір управління майном	6	2	2		2
17.	Договір страхування	6	2	-		4
18.	Договір позики. Кредитний договір	13	4	2	1	6
19.	Модульний контроль	2	-	2		
Змістовий модуль 3						
20.	Договір банківського вкладу (депозиту)	6	2	2		2
21.	Договір банківського рахунку	6	2	2		2
22.	Договір факторингу	4	2	-		2
23.	Рохрахункові зобов'язання	9	4	2	1	2
24.	Види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності	4	2	-		2
25.	Договір комерційної концесії	4	2	-		2
26.	Зобов'язання за спільною діяльністю. Договір простого товариства.	6	2	2		2

27. Недоговірні зобов'язання (зобов'язання з односторонніх дій)	4	2	-		2
28. Зобов'язання, із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення	2	-	-		2
29. Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи	2	-	-		2
30. Зобов'язання, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю та майну фізичної особи або майну юридичної особи	2	-	-		2
31. Модульний контроль	2	-	2		
Змістовий модуль 4					
32. Загальні положення про відшкодування шкоди	7	2	2	1	2
33. Відшкодування моральної шкоди	6	2	2		2
34. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист	2	-	-		2
35. Відповідальність за шкоду, заподіяну працівником, органами державної влади, правоохоронними та судовими органами	6	2	2		2
36. Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, обмежено дієздатними та адієздатними особами	4	2	-		2
37. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки	6	2	2		2
38. Відповідальність за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи	6	2	2		2
39. Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)	4	2			2
40. Відшкодування ядерної шкоди	2	-	-		2
41. Зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави	4	2			2
42. Спадкове право. Загальні положення	5	2		1	2
43. Спадкування за заповітом	6	2	2		2
44. Спадкування за законом	6	2	2		2
45. Здійснення спадкових прав. Спадковий договір	7	2	2	1	2
46. Модульний контроль	2	-	2		
Всього за рік	294	78	112	10	94

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙНИХ ТЕМ ДИСЦИПЛІНИ

Лекція 1

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

План

1. Загальні положення про купівлю-продаж.
2. Істотні умови договору купівлі-продажу.
3. Сторони та форма договору купівлі-продажу.
4. Перехід права власності на товар і ризик його випадкового знищення або випадкового пошкодження.
5. Зміст договору купівлі-продажу та правові наслідки його порушення.

Рекомендована література:

1. Земельний кодекс України, прийнятий 25 жовтня 2001 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — Ст. 27.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
3. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. - № 18, № 19-20, № 21—22. -Ст. 144.
4. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"//Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 20. - Ст. 249.
5. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV "Про цінні папери і фондовий ринок"//Урядовий кур'єр. — 2006. — № 75. — 19 квітня.
6. Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII "Про господарські товариства"//Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст.682.
7. Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-XII "Про товарну біржу"//Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 10. — Ст. 139.
8. Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-ХП "Про приватизацію державного майна"(в редакції Закону від 19 лютого 1997 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 17. — Ст. 122.
9. Закон України від 6 березня 1992 р. № 2171-ХП "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" (в редакції Закону від 15 травня 1996 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 34. - Ст. 160.
10. Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1490-III "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 20. - Ст. 148.
11. Закон України від 14 вересня 2000 р. № 1953-III "Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 45. - Ст. 375.
12. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні"//Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 47. — Ст. 251.

13. Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 17. — Ст. 184.
14. Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-ХІІ "Про право власності на окремі види майна" // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 35. — Ст. 517.
15. Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП ССРСР. — 1988. — № 23. - Ст. 70.
16. Положення про поставки товарів народного споживання, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП ССРСР. -1988. - № 23. - Ст. 70.
17. Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1997 р. № 1448//Офіційний вісник України. — 1998. — № 2. - С. 42.
18. Правила торгівлі у розстрочку, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998 р. № 997//Офіційний вісник України. — 1998. - № 27. - С. 45.
19. Луць В. Контракти у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С. 82.
20. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
21. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
22. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
23. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

Лекція 2

РОЗДРІБНА КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ. ПРОДАЖ ТОВАРІВ У КРЕДИТ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору роздрібної купівлі-продажу.
2. Особливий порядок укладення та форма договору роздрібної купівлі-продажу.
3. Права та обов'язки сторін за договором роздрібної купівлі-продажу.
4. Права покупця у разі придбання ним товару неналежної якості.
5. Продаж товарів у кредит.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про захист прав споживачів” в редакції від 1 грудня 2005р №3161-4//Урядовий кур’єр.-2006.-№9.-18 січня.
6. “Правила торгівлі у розстрочку” затв. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998р. №997//Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.12-14.
7. Порядок заняття торговельною діяльністю і правила торговельного обслуговування населення , затв. Постановою КМУ від 8 лютого 1995р. №108// Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.4-8.
8. Правила роботи дрібно-роздрібної торговельної мережі, затв. наказом МЗЕЗ від 8 липня 1996р. №369// Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.9-12.
9. Правила роздрібної торгівлі продовольчими товарами, затв. наказом МЕСІ від 11 липня 2003р. №185// Юридичний вісник України.-2005.-№12.-26 березня -01 квітня.-С.4-12.
10. Правила роздрібної торгівлі алкогольними напоями, затв. Постановою КМУ від 30 липня 1996р. №854// Юридичний вісник України.-2005.-№12.-26 березня -01 квітня.-С.19-22.
11. Правила роздрібної торгівлі тютюновими виробами, затв. наказом МЕСІ від 24 липня 2002р №218// Юридичний вісник України.-2005.-№12.- 26 березня -01 квітня.-С.23-24.
12. Правила торгівлі іноземною валютою, затв. Постановою Правління НБУ від 10 серпня 2005р. №281//Юридичний вісник України.-2005.-№38.-24-30 вересня.-С.15-26.
13. Іваненко Л.М. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців).-К.,1998.
14. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
15. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
16. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
17. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
18. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К., 2003.

Лекція 3

ДОГОВОРИ ПОСТАВКИ, КОНТРАКТАЦІЇ, ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ, МІНИ

План

1. Договір поставки.
2. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
3. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
4. Договір міни.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.
3. Закон України від 22 грудня 1995 р. № 493/95-ВР "Про поставки продукції для державних потреб"//Відомості Верховної Ради України. — 1996. - № 3. - Ст. 9.
4. Закон України від 22 листопада 1996 р. № 543/96-ВР "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань"//Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 5. — Ст. 28.
5. Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1490-III "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 20. - Ст. 148.
6. Закон України від 23 грудня 1998 р. № 351-XIV "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності"//Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 5—6. — Ст. 44.
7. Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 36. - Ст. 299.
8. Закон України від 16 жовтня 1997 р. № 575/97-ВР "Про електроенергетику"//Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 1. — Ст. 1.
9. Закон України від 24 червня 2004 р. № 1875-IV "Про житлово-комунальні послуги"//Урядовий кур'єр. — 2004. — 3 серпня.
10. Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП СРСР. - 1988. — № 23. - Ст. 70.
11. Положення про поставки товарів народного споживання, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП СРСР. — 1988. - № 23. - Ст. 70.

12. Тимчасове положення з питань кооперованих поставок продукції виробничо-технічного призначення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. № 622.
13. Інструкція про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за кількістю, затв. постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР від 15 червня 1965 р. № П-6//Юридичний вісник України. — 1999. — № 16.
14. Інструкція про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання за якістю, затв. постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР від 25 квітня 1966 р. № П-7//Юридичний вісник України. — 1999. — № 16.
15. Правила надання населенню послуг з водо-, тепlopостачання та водовідведення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 1997 р. № 1497//Офіційний вісник України. — 1998. — № 1. - С. 98.
16. Правила користування електричною енергією для населення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 р. № 1357//Офіційний вісник України. — 1999. — № 30. — С. 70.
17. Правила надання населенню послуг з газопостачання, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 грудня 1999 р. № 2246 (в редакції постанови від 14 квітня 2004 р. № 476//Офіційний вісник України. — 2004. -№ 16.-С. 115.
18. Правила користування електричною енергією, затв. постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 р. № 28 (в редакції постанови від 22 серпня 2002 р. № 928)//Офіційний вісник України. — 2002. — № 48. — С. 70.
19. Інкотермс. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати (редакція 2000 року)//Урядовий кур'єр. — 2002. — 10 квітня.
20. Апопій І. Нові аспекти укладання договору поставки товарів для державних потреб//Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 2. - С. 18.
21. Веніамінова А. Купівля-продаж чи поставка? Аналіз умов договору//Юридичний журнал. — 2003. — № 2. — С. 50.
22. Куртіш О. Практичне застосування договору поставки//Юридична газета. - 2003. - № 3. - С. 19.
23. Мичка А. Правила и договор поставки//Юридическая практика. — 2004. - № 7. - С. 10.
24. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
25. Стаматіна М. Договір поставки у нових Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України//Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 9. — С. 25.
26. Стрижко Л. Неопределенность срока оплаты за поставку товара//Юридическая практика. — 2003. — № 40. — С. 7.

27. Харитонов Є. О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
28. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
29. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
30. Чупрун О. Законодавчі реалії договорів поставки//Юридичний журнал. — 2003. — № 2. - С. 28.

Лекція 4

ДОГОВОРИ ДАРУВАННЯ, РЕНТИ, ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

План

1. Договір дарування.
2. Договір ренти.
3. Договір довічного утримання (догляду).

Рекомендована література:

1. Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договора о передаче имущества. — М., 2000. — С. 618-653.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак-ів ун-тів / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998. — С. 373-382.
3. Космін Ю. Договір довічного утримання // Право України. — 2000. — № 2. — С. 69-71.
4. Романцев Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М., 2001. — С. 322-328.
5. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) — М., 1995.
6. Покровский Й. А. История римского права. — СПб., 1913.
7. Маковский А. Л. Дарение (гл. 32): Комментарий части второй Гражданского кодекса Российской Федерации. — М., 1996.
8. Романцев Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М., 2001. — С. 322-328.
9. Яргина Е. А. Договор ренти // Актуальные проблемы гражданского права: Сборник статей. — М., 2002. — С. 206-236.

Лекція 5

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ)

План

1. Договір найму (оренди).
2. Договір прокату.

3. Договір найму (оренди) земельної ділянки.
4. Договір найму (оренди) транспортного засобу.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. - Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. — Ст. 144.
3. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"// Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.
4. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХІІ "Про оренду державного та комунального майна" (в редакції Закону від 14 березня 1995 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 15. — Ст. 99.
5. Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР "Про фінансовий лізинг" (в редакції Закону від 11 грудня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 231.
6. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-ХІУ "Про оренду землі" (в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 10. — Ст. 102.
7. Городецька І. Договір оренди нежитлового приміщення//Юридичний журнал. - 2003. - № 2. - С. 86.
8. Медведєва О. Відмінність концесії від оренди державного і комунального майна за законодавством України//Підприємництво, господарство і право. - 2003. - № 9. - С. 65.
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. — К., 2004.
10. Тичина О. Аренда недвижимости по новому ГК//Юридическая практика. - 2004. - № 5. - С. 10-11.
11. Харитонов Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003.
12. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
13. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності. — К., 2001.
14. Иоффе О. С. Обязательственное право. — М., 1975.
15. Зобов'язальне право. Теорія і практика: Навчальний посібник / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998.
16. Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. — М., 2000.

Лекція 6

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ

План

1. Поняття договору лізингу та його співвідношення з іншими договорами найму.
2. Сторони, предмет, форма та строк договору лізингу.
3. Зміст договору лізингу та наслідки його порушення.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.
3. Кодекс торговельного мореплавства України, прийнятий 23 травня 1995р.//Відомості Верховної Ради України. - 1995. — № 47. - Ст. 349.
4. Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII "Про інвестиційну діяльність"//Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст.646.
5. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-XII"Про оренду державного та комунального майна" (в редакції Закону від 14 березня 1995 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 15. — Ст. 99.
6. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.
7. Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР "Про фінансовий лізинг" (в редакції Закону від 11 грудня 2003 р.)//Офіційний вісник України. - 2004. - № 1. - С. 18.
8. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV "Про оренду землі" (в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.)//Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 10. - Ст. 102.
9. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
- 10.Методика оцінки об'єктів оренди, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1995 р. № 629 (в редакції постанови від 2 січня 2003 р. № 3)//Офіційний вісник України. — 2003. - № 1. - С. 107.
- 11.Методика розрахунку і порядок використання плати за оренду державного майна, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 1995 р. № 786.
- 12.Барабаш А., Барабаш Р. Особливості правового регулювання лізингових відносин у сфері господарювання//Підприємництво, господарство і право. — 2003. - № 2. - С. 6.

13. Кисіль С. Лізинг як специфічний вид цивільно-правових зобов'язань//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 4. — С. 21; № 5. - С. 22; № 6. - С. 12.
14. Кисіль С. Проблемні аспекти виконання лізингових угод// Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 7. — С. 9; № 8. — С. 23.
15. Кисіль С. Типовий договір лізингу//Предпринимательство, хозяйство и право. - 2000. - № 10. - С. 30; № 11. - С. 21.
16. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
17. Руденко М. Девять отличий аренды и лизинга//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 3. — С. 32.
18. Руденко М. Обзор лизингового законодательства Украины // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 8. — С.7.
19. Руденко М. Существенные условия договора финансового лизинга// Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 11. — С. 16.
20. Старцев А. Юридическая сущность и правовое закрепление лизинговых операций//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1998. — № 2. - С.9.
21. Стативка А. О договоре лизинга//Предпринимательство, хозяйство и право. - 1999. - № 2. - С. 9.
22. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
23. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
24. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
25. Ярошенко А. Нове обличчя фінансового лізингу//Все про бухгалтерський облік. — 2004. — № 11. — С. 5.

Лекція 7

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА

План

1. Поняття та загальна характеристика договору найму (оренди) житла.
2. Договір піднайму житла.
3. Права та обов'язки сторін за договором найму (оренди) житла.
4. Розірвання договору найму (оренди) житла.

Рекомендована література:

1. Конституція України із змінами від 8 грудня 2004р. № 2222-IV – К. 2006.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
3. Житловий кодекс України.-К.,2003.

4. Постанова Ради Міністрів УРСР від 26 квітня 1984р. №189 про затвердження „Положення про порядок обстеження стану житлових будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним вимогам та визнання житлових будинків і житлових приміщень непридатними для проживання”//Зібрання Постанов уряду УРСР.-1984.-№5.Ст.31.
5. Найм житла у публічних житлових фондах соціального призначення. (Розділ 3 проекту Житлового кодексу)//Голос України.-2001.-№63.-7 квітня.
6. Бондар В. Правове регулювання договору найму житла у державному та комунальному фонді соціального використання//Підприємництво, господарство і право.-2001.-№5.-С.45-48.
7. Мічурін Є.О., Сліпченко С.О., Соболев О.В. Житлове право України:науково-практичний посібник.-Харків, 2001.-318с.
8. Крашенинников П.В. Жилищное право.-М.,2000.
9. Мічурін Є.О. Правочини з житлом. Науково-практичний посібник.-Харків, 2005.-472с.

Лекція 8

ДОГОВІР ПОЗИЧКИ

План

1. Поняття договору позички та його відмежування від суміжних договорів.
2. Зміст договору позички та його припинення.

Рекомендована література:

- 1.Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
- 2.Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
- 3.Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
- 4.Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
- 5.Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена Наказом Мініюсту України від 3 березня 2004 р. №20/5//Офіційний вісник України.-2004.-№10.-Ст.639.
- 6.Брагинский М. Й., Витрянський В. В. Договорное право. — М.:Статут, 2000.
- 7.Зинчук Э. А. Договор имущественного найма и безвозмездного пользования имуществом. Аренда нежилых помещений в торговле и общественном питании. — М., 1969.
- 8.Иоффе О. С. Обязательственное право. — М., 1975.
- 9.Гражданское право: Учебник // Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М.: Проспект, 1997. — Т. 2.

Лекція 9

ДОГОВІР ПІДРЯДУ. ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

План

1. Поняття та значення договору підряду.
2. Правова характеристика та умови договору підряду.
3. Права та обов'язки сторін. Правові наслідки неналежного виконання умов договору підряду.
4. Договір побутового підряду.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Кузнецова Н. С. Подрядные договора в инвестиционной деятельности в строительстве. — К., 1993.
6. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
7. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
9. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 11.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
- 12.Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. — М., 2002.
- 13.Голованов Н. М. Обязательственное право. — СПб., 2002.
- 14.Кабалкин А. Ю. Гражданско-правовой договор в сфере обслуживания. — М., 1980.
- 15.Зобов'язальне право. Теорія і практика / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998.

Лекція 10

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ. ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ

План

1. Загальні положення про надання послуг.
2. Види перевезень та їх правове регулювання.

3. Договір перевезення вантажу.
4. Договір перевезення пасажирів та багажу.
5. Договір транспортного експедирування.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст.144.
3. Повітряний кодекс України, прийнятий 4 травня 1993 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 25. — Ст. 274.
4. Кодекс торговельного мореплавства України, прийнятий 23 травня 1995 р. //Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 47. — Ст. 349.
5. Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР "Про транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 51. — Ст. 446.
6. Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР "Про трубопровідний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 29 — Ст.139.
7. Закон України від 4 липня 1996 р. № 273/96-ВР "Про залізничний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 40. — Ст.183.
8. Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1490-III «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти»//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 20. - Ст. 148.
9. Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III"Про ліцензування певних видів господарської діяльності " //Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 36. - Ст. 299.
- 10.Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III"Про автомобільний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 22. — Ст.105.
- 11.Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV "Про міський електричний транспорт"//Голос України. — 2004. — 29 липня.
- 12.Закон України від 1 липня 2004 р. № 1955-IV "Про транспортно-експедиторську діяльність"//Голос України. — 2004. — 30 липня.
- 13.Статут внутрішнього водного транспорту Союзу РСР, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 15 жовтня 1955 р. № 1801. — М., 1956.
- 14.Статут автомобільного транспорту Української РСР, затв. постановою Ради Міністрів Української РСР від 27 червня 1969 р. № 401//Юридичний вісник України. — 1999. — № 51.
- 15.Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176//Офіційний вісник України. — 1997. — № 8. — С. 142.
- 16.Статут залізниць України, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457//Офіційний вісник України. — 1998. — № 14. - С. 150.

17. Порядок і умови організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом, затв. наказом Міністерства транспорту України від 21 січня 1998 р. № 21//Офіційний вісник України. — 1998. — № 17. — С. 253.
18. Правила перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затв. наказом Міністерства транспорту України від 28 липня 1998 р. № 297//Офіційний вісник України. — 1998. — № 40. — С. 157.
19. Правила повітряних перевезень вантажів, затв. наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 2003 р. № 793//Офіційний вісник України. - 2003. - № 46. - С. 121.
20. Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу, затв. наказом Міністерства транспорту України від 25 липня 2003 р. № 568//Офіційний вісник України. - 2003. - № 36. - С. 87.
21. Луць В. Контракти у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С. 171.
22. Михайлов А. Услуги как форма бизнеса//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 1. — С. 51.
23. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
24. Теньков С. Договори перевозок грузов автомобильным транспортом: как правильно оформить//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 107. — С.43.
25. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003.
26. Цивільне право України. Книга 2. — К., 1999. — С. 351.
27. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
28. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

Лекція 11

ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору зберігання.
2. Зберігання на товарному складі.
3. Спеціальні види зберігання.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.

4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Брагинский М. Й. Договор хранения. — М.: Статут, 1999.
6. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
7. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
9. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 11.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 12

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ

План

1. Поняття та умови договору доручення.
2. Права та обов'язки сторін за договором доручення.
3. Припинення договору доручення.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право.Кн.3.Договоры о выполнении работ и оказании услуг.-М.,2002.
6. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России.-М.,2001.
7. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 1999.
8. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М., 1995.

Лекція 13

ДОГОВІР КОМІСІЇ

План

1. Поняття та умови договору комісії.
2. Зміст договору комісії та умови його виконання.
3. Припинення договору комісії.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003.— №№ 40—44. — Ст. 356
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21—22. -Ст. 144.
3. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV "Про цінні папери і фондовий ринок"//Урядовий кур'єр. — 2006. — № 75. — 19 квітня.
4. Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами, затв. наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 13 березня 1995 р. № 37//Законодавство о торговле. - К., 1997. - Ч. 2. - С. 349.
5. Інструкція про порядок оформлення суб'єктами господарювання операцій при здійсненні комісійної торгівлі непродовольчими товарами, затв. наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 8 липня 1997 р. № 343//Закон і бізнес. - 1997. — № 46.
6. Інструкція про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей, затв. наказом Міністерства фінансів України від 16 травня 1996 р. № 99.
7. Дмитриев А., Лобза И. Договоры комиссии: налогообложение и бухгалтерский учет//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 89. — С. 11; № 94. - С. 5.
8. Зейкан Я. Проблемні питання договору комісії//Закон і бізнес. — 2000. — № 17. — С. 11.
9. Кіліна Т. Договір комісії за новим Цивільним кодексом України // Юридичний журнал. — 2003. — № 9. — С. 60.
10. Коломиец А. Комиссия или консигнация. А какая разница?//Все о бухгалтерском учете. — 1999. — № 6. — С. 25.
11. Кушнір Ю. Найбільш популярні договори — купівля-продаж, доручення, комісія і консигнація//Галицькі контракти. — 1999. — № 31. — С. 81.
12. Лисанский Ю. Комитент и комиссионер: для получения товаров необходима доверенность//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 41. — С. 31.
13. Лобза И., Дмитриев А. Комиссия на покупку: налогообложение и бухгалтерский учет//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 114. — С. 8.
14. Луць В. Контракты у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С. 188-196.

15. Назаренко В. Використання договору комісії у зовнішньоекономічній діяльності//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 2. - С.31.
16. Назаренко В. Щодо використання договору комісії в сучасних умовах //Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 3. — С.24.
17. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
18. Теньков С. Поручение и комиссия, перевод долга и уступка требования//Все о бухгалтерском учете. — 1999. — № 95. — С. 30—31.
19. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
20. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
21. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

Лекція 14

ДОГОВІР УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ

План

1. Загальна характеристика договору управління майном.
2. Права та обов'язки сторін за договором.
3. Припинення договору.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст.144.
3. Закон України від 19 червня 2003 р. № 978-ІУ "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю"//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 52. — Ст.377.
4. Закон України від 24 червня 2004 р. № 1875-ІУ "Про житлово-комунальні послуги"//Офіційний вісник України. — 2004. — № 30. — С. 49.
5. Иотковский А. Уклонение от обязательств перед кредиторами. Обращение взыскания на имущество, переданное в управление по новому ГК//Юридическая практика. — 2003. — № 45. — С. 7.
6. Кот А. Доверительное управление в современном гражданском праве. Доверительное управление имуществом — зарубежный опыт и украинская действительность//Юридическая практика. — 2003. — № 11. — С. 11.
7. Майданик Р. Управление имуществом комплексом//Юридическая практика. — 2003. — № 11. — С. 1, 10.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В. М. Коссака. — К., 2004.

9. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
10. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
11. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
12. Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами. — К., 1995.
13. Майданик Р.А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві.-К.,2002.-502с.
14. Генкин А. С. Эффективный траст: Опыт Западной Европы и российская практика — М.: Альпина, 1999.
15. Романец Ю. В. Система договоров в гражданском праве России. — М.:Юрист, 2001.
16. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. —К.: Юрінком Інтер, 1999.
17. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право.Кн.3.Договоры о выполнении работ и оказании услуг.-М.,2002.

Лекція 15

ДОГОВІР СТРАХУВАННЯ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору страхування.
2. Обов'язки сторін за договором страхування.
3. Підстави для відмови у виплаті страхових виплат.
4. Припинення договору страхування. Його недійсність.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. - №№ 40-44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. - № 18, № 19—20, № 21—22. -Ст. 144.
3. Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІ "Про господарські товариства"//Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 49. — Ст.682.
4. Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР "Про страхування" (в редакції Закону від 4 жовтня 2001 р.)//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 7. — Ст. 50.
5. Закон України від 29 червня 2004р. №1961-IV „Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”//Юридичний вісник України.-2004.-№34.-21-27 серпня.-С.9-24.

6. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
7. Положення про порядок провадження діяльності страховими посередниками, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1996 р. № 1523//Урядовий кур'єр. — 1997. — 21 січня.
8. Положення про особливі умови діяльності страхових брокерів, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1999 р. № 747//Офіційний вісник України. — 1999. — № 18. — С. 76.
9. Положення про Державний реєстр фінансових установ, затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 серпня 2003 р. № 41//Офіційний вісник України. — 2003. — № 38. - С. 193.
10. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 5 грудня 2003 р. № 155 «Про Єдиний державний реєстр страховиків (перестраховиків) України»//Офіційний вісник України. - 2003. - № 52. - С. 491.
11. Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів, затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28 травня 2004 р. № 736//Офіційний вісник України. — 2004. - № 26. - С. 116.
12. Брагинский М.И. Договор страхования.—М.,2000.-174 с.
13. Клапків М. Підприємництво як об'єкт страхування//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2001. — № 4. — С. 100.
14. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
15. Пацурія Н. Правила страхування как основная правовая форма закрепления условий добровольного страхования//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1998. — № 7. — С. 14.
16. Пацурія Н. Правовий режим майна страховиків//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 4. — С. 27.
17. Пацурія Н. Правові підстави державного регулювання і державного нагляду за страховою діяльністю в Україні//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 9. — С. 27.
18. Пацурія Н. Система законодавства України про страхову діяльність// Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 3. — С. 20.
19. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003.
20. Хассан Т. Страхование гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств//Предпринимательство, хозяйство и право. - 1997. - № 9. - С. 10.
21. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.

22. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

Лекція 16

ДОГОВІР ПОЗИКИ. КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР

План

1. Поняття та загальна характеристика договору позики.
2. Відповідальність сторін за договором.
3. Поняття та загальна характеристика кредитного договору.
4. Елементи та умови кредитного договору.
5. Права та обов'язки сторін за кредитним договором.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст.144.
3. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ "Про заставу"// Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 47. — Ст. 642.
4. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.
5. Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-ІІІ "Про банки і банківську діяльність"//Відомості Верховної Ради України.— 2001. — № 5-6. — Ст.30.
6. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664- ІІІ "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
7. Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908- ІІІ "Про кредитні спілки"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 101.
8. Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-ІУ "Про інноваційну діяльність"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст.266.
9. Закон України від 5 червня 2003 р. № 898-ІУ "Про іпотеку"//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 38. — Ст. 313.
10. Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1255-ІУ "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень"//Відомості Верховної Ради України. - 2004. — № 11. — Ст. 140.
11. Правила торгівлі у розстрочку, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998 р. № 997//Офіційний вісник України. — 1998. - № 27. - С. 45.
12. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв.

- постановою Правління Національного банку України від 6 листопада 2000р. № 279//Офіційний вісник України. - 2000. — № 32. — С. 228.
13. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затв. постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. №516//Офіційний вісник України. — № 1. — С. 32.
 14. Андреев В.К. О займе, смежных договорах и банках//ЭЖ-Юрист. — 1999. - № 31. - С. 4-5.
 15. Белов В.Н. О внебанковском кредитовании//Бизнес и банки. — 1999. - № 6. - С. 4-5.
 16. Байкова М., Кампфер Ю. Заемные и кредитные отношения в свете нового Гражданского кодекса РФ//Финансово-правовой абонемент. — 1996.-№21.- С. 8-10.
 17. Горіславська І. Відповідальність аграрних суб'єктів і кредитних установ при порушенні зобов'язань за кредитним договором//Підприємництво, господарство і право — 2002. — № 3. — С. 32.
 18. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М.Коссака. - К., 2004.
 19. Николаева Л., Старцев О. Деякі питання правової регламентації банківського кредитування в Україні//Юридичний вісник України. — 1999.-№18.
 20. Новицкий А. Кредитный договор//ЭЖ-Юрист. — 1998. — № 19. — С. 3-6.
 21. Телятник Л. Правовая природа процента в кредитных отношениях//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1997. — № 11.
 22. Харитонов Є. О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручн. — К., 2003.
 23. Цивільне право України: Навч. посібник/За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
 24. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
 25. Шаповалова О. Проблема тотожності позики і кредиту//Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 9. — С. 63.

Лекція 17.

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

План

1. Поняття договору банківського вкладу.
2. Загальна характеристика договору.
3. Права та обов'язки сторін договору банківського вкладу (депозиту).

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.

3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
6. Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908- III “Про кредитні спілки”//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 101.
7. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000р.//Урядовий кур’єр.-2001.-№8.-17 січня.
8. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
9. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006р.//Урядовий кур’єр.-2006.-№75.-19 квітня.
10. Постанова Правління НБУ від 3 грудня 2003р. „Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами”.
11. Постанова Правління НБУ від 12 листопада 2003р. -№492 Про затвердження „Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”//Юридичний вісник України.-2004.-№10.-6-12 березня; №11.- 13-19 березня.
12. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
13. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
14. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
15. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
16. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
17. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
18. Агарков М. М. Основы банковского права. Учение о ценных бумагах. — М., 1994.
19. Новоселова Л. А. Гражданско-правовое регулирование банковской деятельности. — М., Юринформ, 1994.
20. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: Комментарий законодательства и арбитражной практики. — М.: Юр. фирма «Контракт», «Инфра». — М., 2000.
21. Полонский Э. Г. Применение законодательства о кредитовании и расчетах. — М., 1967.
22. Флейшиц Е. А. Расчеты и кредитные правоотношения. — М., 1956

Лекція 18

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА

План

1. Поняття договору банківського рахунка та його правове регулювання.
2. Елементи та умови договору банківського рахунка.
3. Зміст договору банківського рахунка та порядок його розірвання.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000р.//Урядовий кур’єр.-2001.-№8.-17 січня.
6. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
7. Закон України від 22 травня 2003р „Про електронний цифровий підпис”//ВВРУ.-2003.-№36.-Ст.276.
8. Постанова Правління НБУ від 12 листопада 2003р. -№492 про затвердження „Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”//Юридичний вісник України.-2004.-№10.-6-12 березня; №11.-13-19 березня.
9. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
10. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
11. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
12. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
13. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
14. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
15. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: Комментарий законодательства и арбитражной практики. — М.: Юр. фирма «Контракт»; «Инфра». — М., 2000.
16. Иоффе О. С. Обязательственное право. — М.: Юрид. лит-ра, 1975.
17. Компанец Е. С., Полонский Э. Г. Применение законодательства о кредитовании и расчетах. — М., 1967.
18. Новоселова Л. А. Гражданско-правовое регулирование банковской деятельности. — М.: Юринформ, 1994.
19. Правовое регулирование банковской деятельности / Под ред. Е. А. Суханова. — М.: Юринформ, 1997.

20. Сарбаш С.В. Договор банковского счета: Проблемы доктрины и судебной практики. - М., 1999. - 272 с.
21. Флейшиц Е. А. Расчетные и кредитные правоотношения. — М., 1956.

Лекція 19

ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору факторингу.
2. Сторони, предмет, ціна та форма договору факторингу.
3. Права та обов'язки сторін за договором факторингу.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19—20, № 21—22. - Ст. 144.
3. Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" (в редакції Закону від 30 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 42-43. — Ст. 378.
4. Закон України від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР "Про податок на додану вартість" // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 21. — Ст. 156.
5. Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-ІІІ "Про банки і банківську діяльність" // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5-6. - Ст. 30.
6. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-ІІІ "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В.М.Коссака. - К., 2004.
8. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручн. — К., 2003.
9. Цивільне право України: Навч. посібник / За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
10. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
11. Красько І.Є. Договір факторингу // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 6. - С. 3-4.
12. Агафонова Н. Финансирование под уступку денежного требования // Хозяйство и право. - 2000. - № 6.
13. Шмитгофф К. Экспорт: право и практика международной торговли. - М., 1993.

Лекція 20

РОЗРАХУНКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

План

1. Поняття, форми та види безготівкових розрахунків.
2. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень.
3. Розрахунки за акредитивом.
4. Розрахунки за інкасовими дорученнями.
5. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
6. Закон України від 5 квітня 2001р. „Про обіг векселів в Україні”//ВВРУ.-2001.-№24.-Ст.128.
7. Постанова Правління НБУ від 21 серпня 2001р. №367 „Про затвердження Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням”.
8. Постанова Правління НБУ від 21 січня 2004р. №22 „Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті.
9. Постанова Правління НБУ від 15 грудня 2004р. №637 „Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні”//Юридичний вісник України.-2005.-№5.-5-11 лютого.
- 10.Постанова Правління НБУ від 19 лютого 2001р. №69 „Про затвердження Інструкції про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України”.
- 11.Постанова Правління НБУ від 26.03.1998р. “Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України”.
- 12.Офіційні типові форми договорів/Уклад.:Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
- 13.Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
- 14.Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
- 15.Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
- 16.Цивільне право України: Підручник/Є.О.Харитонов та ін. - К., 2003.
- 17.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 21

ВИДИ ДОГОВОРІВ ЩОДО РОЗПОРЯДЖАННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

План

1. Загальна характеристика договорів щодо розпорядження правами інтелектуальної власності.
2. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності.
3. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.
4. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.
5. Інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правової охорони інтелектуальної власності” від 22 травня 2003р.//Офіційний вісник України.-2003.-№25.-Ст.1173.
6. Закон України „Про авторське право і суміжні права” від 11 липня 2001р.//Офіційний вісник України.-2001.-№32.-Ст.1450.
7. Закон України „Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” від 15 грудня 1993р.//ВВРУ.-1994.-№7.-Ст.36.
8. Право інтелектуальної власності/За ред. О.А.Підопригори, О.Д.Святоцького. - К.,2002
9. Штумпф Г. Лицензионный договор.-М.,1988.
- 10.Гражданское право: Учебник:в 2т./Отв.ред. Е.А.Суханов.-М.,2004.-Том 2. Полутом 1.
- 11.Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации:Учебник.-М.,2003.-752с.

Лекція 22

ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

План

1. Загальна характеристика договору комерційної концесії.
2. Права та обов'язки сторін за договором комерційної концесії.
3. Зміна та припинення договору комерційної концесії.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України „Про концесії” від 16 липня 1999р.//ВВРУ .-1999.-№41.-Ст.372.
6. Закон України „Про захист економічної конкуренції від 11 січня 2001р.//ВВРУ.-2001.-№12.-Ст.64.
7. Закон України „Про захист від недобросовісної конкуренції” від 7 червня 1996р.//ВВРУ.-1996.-№36.-Ст.164.
8. Цірат А. В. Франчайзинг і франчайзинговий договір: Навч.-практ. посібник. — К.: Істина, 2002. — 240 с.
9. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации: Учебник.-М.,2003.-752с.
10. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. — М.: Статут, 2002.
11. Гражданское право: Учебник: В 2т./Отв.ред. Е.А.Суханов.-М.,2004.-Том 2. Полутом 1.

Лекція 23

ЗОБОВ’ЯЗАННЯ ЗА СПІЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА.

План

1. Договір про спільну діяльність.
2. Поняття та елементи договору простого товариства.
3. Зміст договору простого товариства.
4. Припинення договору простого товариства.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. -Ст. 144.
3. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.

4. Закон України від 21 листопада 1995 р. № 437/95-ВР "Про промислово-фінансові групи в Україні//Відомості Верховної Ради України. — 1996. - №23. - Ст. 88.
5. Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 36. - Ст. 299.
6. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 28 квітня 1995 р. № 02-5/302 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням договорів про сумісну діяльність"//Збірник роз'яснень Вищого арбітражного суду України. — К., 1998. - С. 78.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред В.М. Коссака. — К., 2004.
8. Омельченко А. Правовое регулирование совместной деятельности на Украине//Юридическая практика. — 1998. — № 24. — С. 10.
9. Павленко Д. Розірвання в судовому порядку договорів про сумісну діяльність //Юридичний журнал. — 2002. — № 6. — С. 90.
10. Теньков С. Спільна діяльність: деякі юридичні та податкові аспекти//Вісник податкової служби України. — 2000. — № 15. — С. 61.
11. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
12. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
13. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
14. Яблонський Б. Спільна діяльність з погляду "цивільно-податково-господарського" законодавства//Закон і бізнес. — 1999. — № 48. — С. 11.
15. Романец Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М.: Юрист, 2001.
16. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 1999.
17. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: Общие положения.-М.,1997.
18. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М., 1995.

Лекція 24

НЕДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ (ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ОДНОСТОРОННІХ ДІЙ)

План

1. Публічна обіцянка винагороди без оголошення конкурсу.
2. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.

3. Вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення).
4. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.
5. Зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю і майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Боброва Д. Недоговірні зобов'язання у проекті Цивільного кодексу України // Українське право. — 1997. — № 1. — С. 93-100.
6. Кодифікація приватного (цивільного) права України / За ред. А. Довгерта. — К.: Український центр правничих студій, 2000. — 336 с.
7. Брагинский М. Й. Публичное обещание награды (глава 56) // Гражданский кодекс Российской Федерации. — Ч. 2. Текст, комментарии, алфавитно-предметный указатель / Под ред. О. М. Козырь, А. Маковского, С. А. Хохлова. — М., 1996. — С. 569-571.
8. Смирнов В. Т. Публичное обещание награды // Гражданское право / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — М., 1997. — Ч. 2. — С. 677-681.
9. Эрделевский А. Публичный конкурс // Законность. — 2000. — № 8. — С.13-16.
10. Каган Е., Сухадольский Г. Правовая природа конкурса. — М., 2001.
11. Брагинский М. Й. Публичный конкурс (глава 57) // Гражданский кодекс Российской Федерации. — Ч. 2. Текст, комментарии, алфавитно-предметный указатель / Под ред. О. М. Козырь, А. Л. Маковского, С. А. Хохлова. — М., 1996. — С. 572-574.
12. Гамбаров Ю. С. Добровольная и безвозмездная деятельность в чужом интересе. — Вып. 2. — М., 1980. — 160 с.
13. Рясенцев В. А. Деятельность от имени другого лица без полномочия // Ученые записки ВЮЗИ. — Вып. 5. — М., 1958. — С. 67-82.
14. Харитонов Е. О. Категория обязательств в римском частном праве // Юридический вестник. — 1997. — № 1. — С. 20-29.
15. Харитонов Е. О. Обязательства, возникающие из ведения дел без поручения в советском гражданском праве: Дис. ... канд. юрид. наук. — Одесса, 1980. — 203 с.
16. Харитонов Е. О. Рецепция римского частного права. — Одеса: АТ Бахва, 1997. — 281 с.
17. Суханов Е. А. Действие в чужом интересе без поручения (глава 50) // Гражданский кодекс Российской Федерации. — Ч. 2. Текст, комментарии,

Лекція 25

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

План

1. Поняття і значення зобов'язань з відшкодування шкоди.
2. Підстави та умови виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди.
3. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист.

Рекомендована література:

1. Конституція України із змінами від 8 грудня 2004р. № 2222-IV – К. 2006.
2. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"// Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 20. - Ст. 249.
3. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII
4. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII
6. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XI
7. Закон України „Про авторське право і суміжні права” від 11 липня 2001р.//Офіційний вісник України.-2001.-№32.-Ст.1450.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України, затверджений Законом від 28 грудня 1960 року
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 7 грудня 1984 року № 8073-X
10. Цивільний кодекс України, прийнято 16 січня 2003 року № 435-IV
11. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року № 436-IV
12. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
14. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
15. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
16. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.

17. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
18. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450
19. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6
20. Загорулько А. И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. — Х.: Консум, 1996.
21. Кулагин М. И. Избранные труды. — М.: Статут, 1997. — С. 285, 289-290.
22. Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. — Ленинград: ЛГУ, 1983. — С. 66-67.
23. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
24. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
25. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004
26. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения.-М.,1997.
27. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности.-М.,1970.
28. Матвеев Г.К. Вина в советском гражданском праве.-К.,1951.
29. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве.-М.,1958.

Лекція 26

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

План

1. Право на відшкодування моральної шкоди.
2. Умови і порядок відшкодування моральної шкоди.

Рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята 28 червня 1996 року із змінами від 8.12.04р. – К., 2006.
2. Про власність. Закон України від 7 лютого 1991 року № 697-ХІІ
3. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ
4. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ

5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ
6. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-ХІ
7. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ
8. Кримінально-процесуальний кодекс України. Затверджено Законом від 28 грудня 1960 року
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Прийнято 7 грудня 1984 року № 8073-Х
10. Цивільний кодекс України. Прийнято 16 січня 2003 року № 435-ІУ
11. Господарський кодекс України. Прийнято 16 січня 2003 року № 436-ІУ
12. Відшкодування моральної шкоди. Методичні рекомендації. Лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року
13. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
14. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.
15. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
16. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450
17. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6
18. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року № 14
19. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2.
20. Про відшкодування моральної шкоди. Постанова Верховного Суду України від 23 грудня 2003 року.
21. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
22. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
23. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.

24. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві.— К., 2001. — 306 с.
25. Малеин Н. С. О моральном вреде // Советское государство и право. — 1993. — № 3. — С. 32-39.
26. Палиюк В. П. Моральный (неимущественный) вред. — К.: Право, 1999.— С. 232

Лекція 27

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАЦІВНИКОМ, ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ПРАВООХОРОННИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ

План

1. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою.
2. Відшкодування шкоди, завданої актами законодавчої та виконавчої влади.
3. Відшкодування шкоди, завданої актами правоохоронних органів та органів судової влади.

Рекомендована література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Затверджено Законом від 28 грудня 1960 року
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Прийнято 7 грудня 1984 року № 8073-Х
4. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України.-К.,2002.
9. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
10. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.
11. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом

- Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
12. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450
 13. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року № 14
 14. Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. — Ленинград: ЛГУ, 1983.
 15. Тищенко И. А. Материальная ответственность рабочих и служащих. — М.: Юрид. лит., 1973.
 16. Ярошенко К. Б. Специальные случаи ответственности за причинение вреда. — М.: Юрид. лит., 1977.
 17. Кун А. П. Вопросы возмещения вреда, причиненного гражданину актами власти // Правоведение. — 1983. — № 6.
 18. Маковский А. Л. Гражданская ответственность государства за акты власти // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика: Сборник памяти С. А. Хохлова / Отв. ред. А. Л. Маковский. — М., 1998. — С. 67-112.
 19. Прокудина Л. А. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов. — М.: Городец, 1998.
 20. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
 21. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
 22. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
 23. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 28

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ МАЛОЛІТНІМИ, НЕПОВНОЛІТНІМИ, НЕДІЄЗДАТНИМИ, ОБМЕЖЕНО ДІЄЗДАТНИМИ ТА АДІЄЗДАТНИМИ ОСОБАМИ

План

1. Відшкодування шкоди, заподіяної малолітньою особою.
2. Відшкодування шкоди, заподіяної неповнолітньою особою.
3. Відшкодування шкоди, заподіяної недієздатною особою, особою, яка обмежена у дієздатності та особою, яка не може усвідомлювати значення своїх дій та (чи) керувати ними (адієздатною особою).

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Сімейний кодекс України.-К.,2004.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
6. Закон України від 23 вересня 1999р. «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».
7. Постанова КМУ від 21.08.2001р. «Про затвердження Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві».
8. Постанова КМУ від 8.11.2000р. «Про затвердження переліку професійних захворювань».
9. Белякова А. М. Ответственность за вред, причиненными малолетними и несовершеннолетними лицами. — М., 1963.
10. Загорулько А. Й. Особенности возмещения вреда, причиненного несовершеннолетними // Бизнес-Информ. — 1994. — № 12.
11. Кузнецова Л. Г., Шевченко Я. Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. — М., 1968.
12. Психический больной и гражданский закон / Алмазов Б. Н., Звягинцева М. и др. — Свердловск, 1992.
13. Шевченко Я. Н. Правовое регулирование ответственности несовершеннолетних. — К.: Наукова думка, 1976.
14. Майданик Л. А., Сергеева Н. Ю. Материальная ответственность за повреждение здоровья. — М.: Юрид. лит., 1968.
15. Малеин Н. С. Возмещение вреда, причиненного личности. — М., 1965.
16. Шиминова М. Я. Возмещение вреда, причиненного здоровью. — М., 1972.
17. Веберс Я. Р. Правоспособность граждан в советском гражданском и семейном праве. — Рига, 1976.
18. Яичков К. К. Ответственность родителей за причиненный детьми вред // Социалистическая законность. — 1950. — № 6.
19. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
20. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
21. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
22. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 29

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

План

1. Поняття та види джерел підвищеної небезпеки.
2. Суб'єкти відшкодування за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.
3. Особливості відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Закон України від 29 червня 2004р. №1961-IV „Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”//Юридичний вісник України.-2004.-№34.-21-27 серпня.-С.9-24.
4. Антимонов Б. С. Гражданская ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности. — М.: Юриздат, 1952.
5. Белякова А. М. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1967.
6. Жуковская О. Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1994.
7. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1966.
8. Маслов В.Ф. Обязательства из причинения вреда.-Харьков.-1961.
9. Майданик Л.А., Сергеева Н.Ю. Материальная ответственность за повреждение здоровья.-М.,1968.
10. Ойгензихт В.А. Воля и волеизъявление.-Душанбе, 1983.

Лекція 30

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

План

1. Загальні засади відповідальності за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи.
2. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю фізичної особи внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я.
3. Особливості відшкодування шкоди заподіяної внаслідок смерті потерпілого.

4. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я або смерті.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Закон України від 23 вересня 1999 року
4. Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Закон України від 22 лютого 2001 року № 2272
5. Про затвердження переліку професійних захворювань. Постанова КМУ від 8 листопада 2000р. №1662//Офіційний вісник України.-2000.-№45.- Ст.1940.
6. Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266
7. Положення про обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 1 листопада 2001 року №43
8. Порядок призначення та здійснення страхових виплат потерпілим (членам їх сімей). Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31 січня 2002 року № 7
9. Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання путівками для санаторно-курортного лікування. Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 27 березня 2003 року № 30
10. Порядок проведення витрат на поховання у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 року № 826
11. Гавзе Ф. Й. Возмещение ущерба, причиненного здоровью работника. — Минск: БГУ, 1977.
12. Майданик Л. А., Сергеева Н. Ю. Материальная ответственность за повреждение здоровья. — М.: Юрид. лит., 1968.
13. Малеин Н. С. Возмещение вреда, причиненного личности. — М., 1965.

14. Шиминова М. Я. Возмещение вреда, причиненного здоровью. — М., 1972.
15. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона.-М.,1990.

Лекція 31

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕДОЛІКІВ ТОВАРІВ, РОБІТ (ПОСЛУГ)

План

1. Загальні положення.
2. Умови відповідальності.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004
3. Закон України „Про захист прав споживачів” в редакції від 1 грудня 2005р. №3161-IV//Урядовий кур’єр.-2006.-№9.-18 січня.
4. Постанова Пленуму ВСУ від 12 квітня 1996р №5 „Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про захист прав споживачів”//Бюлетень законодавства і юридичної практики України.-2004.-№11.
5. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців): Монографія. — К.: Юмана, 1998. —224с.
6. Іваненко Л. М., Дзера О. В. Особливості відшкодування моральних збитків, завданих покупцеві внаслідок придбання товару низької якості //Академія правових наук України. Інститут приватного права і підприємництва. Мале підприємництво і менеджмент в Україні: Збірник наукових праць. — К., 1997. — С. 195-202.

Лекція 32

ЗОБОВ’ЯЗАННЯ У ЗВ’ЯЗКУ З НАБУТТЯМ, ЗБЕРЕЖЕННЯМ МАЙНА БЕЗ ДОСТАТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ПІДСТАВИ

План

1. Поняття безпідставного збагачення.
2. Предмет вимоги потерпілого (кредитора).
3. Повернення безпідставно набутого майна.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цвайгерт К., Кетц Х. Неосновательное обогащение//Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права.-М.,1998.-Том.2.
5. Ем В.С. Обязательства вследствие неосновательного обогащения в современном российском гражданском праве//Законодательство.-1999.-№7.
6. Новоселова Н. Обязательства из неосновательного приобретения (сбережения) имущества в практике арбитражных судов//Хозяйство и право.-1995.-№7.-С.130-138.
7. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
8. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
9. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
10. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004

Лекція 33

СПАДКОВЕ ПРАВО. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

План

1. Поняття спадкування та його значення.
2. Принципи та система спадкового права.
3. Поняття спадкових правовідносин.
4. Об'єкт спадкового правонаступництва.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Антимонов Б. С., Граве К. А. Советское наследственное право. — М.,1995.
6. Барщевский М. Ю. Наследственное право. — М., 1996.
7. Борщевский М.Ю. Если открылось наследство...-М.,1998.
8. Гордон М.В. Наследование по закону и по завещанию.-М.-1967.

9. Васильченко В. В. Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України: Автореф. канд. юрид. наук. — К., 1997.
10. Немков А.М. Очерки истории наследственного права.-Воронеж, 1979.
11. Никитюк П.С. Наследственное право и наследственный процес.- Кишинев, 1973.
12. Серебровский В.И. Избранные труды по наследственному и страховому праву. — М., 1997.
13. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Спадкове право. — К., 2002.
14. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
15. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.- К.,2003.
16. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.- К.,2004.

Лекція 34

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

План

1. Поняття заповіту.
2. Зміст заповіту.
3. Форма заповіту
4. Особливості заповідальних розпоряджень заповідача.
5. Право на обов'язкову частку у спадщині.
6. Позбавлення спадщини та недійсність заповіту.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Антимонов Б.С., Граве К.А. Советское наследственное право. — М.,1995.
6. Ватман Д.П. Завещательный отказ// Советская юстиция.-1970.-№18.
7. Гордон М.В. Наследование по закону и по завещанию.-М.,1967.
8. Дронников В.К. Наследственное право Украинской ССР.-К.,1974.
9. Рябоконт Є.О. Спадкове правовідношення в цивільному праві: Монографія.-К.,2002.
10. Серебровский В.И. Очерки советского наследственного права.-М.,1953.
11. Нотаріальне оформлення цивільно-правових документів.-К.,1999.

12. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
13. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
14. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 35

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

План

1. Поняття спадкування за законом.
2. Поняття родинності та свояцтва.
3. Черги спадкоємців за законом та їх склад.
4. Спадкування за правом представлення.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика.-К.,2002.
6. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України.-К.,1999.
7. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
8. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.,2003.
9. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
10. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Лекція 36

ЗДІЙСНЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ. СПАДКОВИЙ ДОГОВІР

План

1. Розподіл спадщини між спадкоємцями.
2. Прийняття спадщини.
3. Відмова від спадщини.

4. Спадковий договір.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика.-К.,2002.
6. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України.-К.,1999.
7. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
8. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.,2003.
9. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Теми семінарських занять та методичні рекомендації до них

Семінарське заняття 1

ДОГОВІР КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

План

1. Загальні положення про купівлю-продаж.
2. Істотні умови договору купівлі-продажу.
3. Сторони та форма договору купівлі-продажу.
4. Перехід права власності на товар і ризик його випадкового знищення або випадкового пошкодження.
5. Зміст договору купівлі-продажу та правові наслідки його порушення.

Цією темою розпочинається вивчення окремих видів договорів, які врегульовані цивільним законодавством. Договір купівлі-продажу є найдавнішим та найбільш поширеним у цивільному обороті видом договору. Щонайперше необхідно визначити поняття *договору купівлі-продажу* — це правочин, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК України).

Студентам необхідно визначити перелік **джерел**, які регулюють відносини купівлі-продажу. До них належать ЦК України (глава 54), а також закони України: «Про захист прав споживачів», «Про товарну біржу», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та низка інших актів законодавства. Так, усі суб'єкти зовнішньоекономічних контрактів повинні дотримуватися Правил ІНКОТЕРМС (в Україні схвалені Указом Президента України від 4 жовтня 1994 р. «Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів») та ін. Надзвичайно важливе значення для регулювання відносин купівлі-продажу має Конвенція ООН 1980 р. про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, основні положення якої імплементовані у національні законодавства багатьох сучасних країн світу.

Необхідно проаналізувати **особливості видів договорів**, які законодавець виділяє у ЦК України в межах договору купівлі-продажу, зокрема: договір поставки, договір роздрібною купівлі-продажу, договір контрактації сільськогосподарської продукції, договір постачання енергетичними та іншими ресурсами, договір міни. Інші законодавчі акти також передбачають договори: оптової торгівлі; біржової торгівлі; у тому числі деривативи (форвардний, ф'ючерсний, опціонний); аукціонної торгівлі; договір купівлі-продажу в процесі приватизації; зовнішньоекономічні договори купівлі-продажу, бартеру тощо.

Основні питання в характеристиці договору купівлі-продажу, на які студентам потрібно звернути особливу увагу, — це питання про предмет, вимоги до предмета, сторони, форму, зміст договору купівлі-продажу, наслідки порушення договору, особливо — наслідки передачі продавцем товару

неналежної якості. Так, **предметом** договору купівлі-продажу згідно зі ст. 656 ЦК України може бути майно (товар), яке є у продавця на момент укладення договору, або буде створене (придбане, набуто) продавцем у майбутньому, а також майнові права. Сторонами договору є: **продавець** та **покупець**, якими можуть виступати будь-які учасники цивільних правовідносин (фізичні особи, юридичні особи, держава тощо); продавцем, за загальним правилом, може бути тільки власник товару.

Договір купівлі-продажу може укладатися усно або в письмовій формі відповідно до загальних правил щодо форми правочинів. Завдання студентів — з'ясувати, у яких випадках вимагається письмова або письмова нотаріальна форма договору купівлі-продажу, від чого саме залежить вибір форми договору. Слід звернути увагу на те, що купівля-продаж земельних ділянок, цілісних (єдиних) майнових комплексів, житлових будинків (квартир) та іншого нерухомого майна, а також транспортних засобів укладається у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.

При розгляді змісту договору студентам необхідно звернути увагу на такі основні права та обов'язки сторін.

Обов'язки продавця: передати у встановлені строки товар, обумовлений договором, належної якості та його приналежності, а також документи (технічний паспорт, сертифікат якості тощо), що стосуються товару; попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається (права наймача, право застави, довічного користування тощо); вступити у справу на стороні покупця у разі, якщо третя особа за підставами, що виникли до продажу, пред'явить до покупця позов про відібрання товару; при вилученні товару в покупця третьою особою за підставами, що виникли до продажу товару, відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо останній не знав або не міг знати про наявність цих підстав; зберігати товар до передачі його покупцеві, не допускаючи його погіршення, якщо право власності переходить до покупця раніше передачі товару; забрати (вивезти) товар, не прийнятий покупцем (одержувачем), або розпорядитися ним у розумний строк та відшкодувати витрати покупця у зв'язку зі зберіганням такого товару, його реалізацією або поверненням продавцеві.

Права продавця: вимагати прийняття покупцем товару, що передається відповідно до умов договору, та сплати обумовленої суми грошей; відмовитись від договору, якщо покупець не приймає товар або не оплачує його; вимагати відшкодування витрат, пов'язаних із зберіганням товару, право власності на який вже перейшло до покупця, та відшкодування шкоди, завданої внаслідок невиконання покупцем обов'язку прийняти та оплатити товар.

Обов'язки покупця: прийняти товар, наданий відповідно до умов договору; у разі відмови від прийняття товару у зв'язку з невідповідністю його вимогам якості та ін. негайно повідомити про це продавця; забезпечити схоронність товару, прийняти який відмовився; у разі прийняття товару оплатити його в обумовлені строки за ціною, встановленою у договорі.

Права покупця: вимагати передачі йому товару відповідно до умов договору; у разі придбання товару неналежної якості, незалежно від можливості використання його за призначенням, вимагати від продавця за своїм вибором:

пропорційного зменшення ціни; безоплатного усунення недоліків товару в розумний строк; відшкодування витрат на усунення недоліків товару; у разі істотного порушення вимог щодо якості товару (виявлення недоліків, які не можна усунути, недоліків, усунення яких пов'язане з непропорційними витратами або затратами часу, недоліків, які виявлялися неодноразово чи з'явилися знову після їх усунення) — вимагати заміни товару або відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми. Вимоги щодо заміни, безоплатного усунення недоліків товару і відшкодування збитків можуть бути пред'явлені до продавця або виготовлювача товару.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: купівля-продаж, продавець, покупець, ціна, якість товару, товар неналежної якості, захист прав споживачів.

Питання для перевірки знань

- Як закон визначає поняття договору купівлі-продажу?
- Які є види договорів купівлі-продажу?
- Які основні положення Конвенції ООН 1980 р. про договори міжнародної купівлі-продажу товарів?
- Які умови договору купівлі-продажу є істотними?
- Що є предметом договору купівлі-продажу?
- Які вимоги до якості предмета купівлі-продажу?
- Які вимоги до форми договору купівлі-продажу?
- Які основні права та обов'язки продавця?
- Які основні права та обов'язки покупця?

Рекомендована література:

1. Земельний кодекс України, прийнятий 25 жовтня 2001 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — Ст. 27.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
3. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. - № 18, № 19-20, № 21—22. -Ст. 144.
4. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"//Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 20. - Ст. 249.
5. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV "Про цінні папери і фондовий ринок"//Урядовий кур'єр. — 2006. — № 75. — 19 квітня.
6. Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII "Про господарські товариства"//Відомості Верховної Ради України. —1991.—№ 49. — Ст.682.
7. Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-XII "Про товарну біржу"//Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 10. — Ст. 139.
8. Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-XII "Про приватизацію державного майна"(в редакції Закону від 19 лютого 1997 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 17. — Ст. 122.
9. Закон України від 6 березня 1992 р. № 2171-XII "Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)" (в редакції Закону

- від 15 травня 1996 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 34. - Ст. 160.
10. Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1490-III "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 20. - Ст. 148.
 11. Закон України від 14 вересня 2000 р. № 1953-III "Про особливості приватизації об'єктів незавершеного будівництва"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 45. - Ст. 375.
 12. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2658-III "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні"//Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 47. — Ст. 251.
 13. Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю"//Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 17. — Ст. 184.
 14. Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-XII "Про право власності на окремі види майна"//Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 35. — Ст. 517.
 15. Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП СРСР. — 1988. — № 23. - Ст. 70.
 16. Положення про поставки товарів народного споживання, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888//СП СРСР. -1988. - № 23. - Ст. 70.
 17. Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 22 грудня 1997 р. № 1448//Офіційний вісник України. — 1998. — №2. - С. 42.
 18. Правила торгівлі у розстрочку, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998 р. № 997//Офіційний вісник України. — 1998. - № 27. - С. 45.
 19. Луць В. Контракти у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С. 82.
 20. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
 21. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
 22. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
 23. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

РОЗДРІБНА КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ. ПРОДАЖ ТОВАРІВ У КРЕДИТ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору роздрібної купівлі-продажу.
2. Особливий порядок укладення та форма договору роздрібної купівлі-продажу.
3. Права та обов'язки сторін за договором роздрібної купівлі-продажу.
4. Права покупця у разі придбання ним товару неналежної якості.
5. Продаж товарів у кредит.

Найбільш поширеним різновидом договору купівлі-продажу є договір роздрібної купівлі-продажу, оскільки через роздрібну торгівлю здійснюється наймасовіший вид підприємницької діяльності систематичне забезпечення громадян (покупців) продовольчими та промисловими товарами.

Насамперед необхідно дати визначення вказаного договору. Відповідно до ст. 698 ЦК за договором **роздрібної купівлі-продажу** продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його. Студентам необхідно визначити особливості укладення договору роздрібної купівлі-продажу. Так, **продавець зобов'язаний** надати покупцеві необхідну і достовірну інформацію про товар, що пропонується до продажу. Інформація має відповідати вимогам закону та правилам роздрібної торгівлі щодо її змісту і способів надання. А покупець має право до укладання договору купівлі-продажу оглянути товар, вимагати проведення в його присутності перевірки властивостей товару або демонстрації користування товаром, якщо це не виключено характером товару і не суперечить правилам роздрібної торгівлі. Якщо покупцеві не надано можливості негайно одержати повну і достовірну інформацію про товар у місці його продажу, він має право вимагати відшкодування збитків, завданих необґрунтованим ухиленням від укладення договору, а якщо договір укладено в розумний строк відмовитися від договору, вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми і відшкодування збитків, а також моральної шкоди. Якщо продаж товару здійснюється з використанням автоматів, володілець автоматів зобов'язаний довести до покупців інформацію про продавця товару шляхом розміщення на автоматі або надання покупцям іншим чином відомостей про найменування продавця, його місцезнаходження, режим роботи, а також про дії, які необхідно вчинити покупцеві для одержання товару.

Покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, оголошеною продавцем у момент укладення договору, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті зобов'язання. Протягом чотирнадцяти днів з моменту передання йому непродовольчого товару неналежної якості, якщо триваліший строк не оголошений продавцем, **покупець має право** обміняти цей товар у місці купівлі або інших місцях, оголошених продавцем, на аналогічний товар інших розміру,

форми, габариту, фасону, комплектації тощо. У разі виявлення різниці в ціні покупець проводить необхідний перерахунок з продавцем. Якщо у продавця немає необхідного для обміну товару, покупець має право повернути придбаний товар продавцеві та одержати сплачену за нього грошову суму. Вимога покупця про обмін або повернення товару підлягає задоволенню, якщо товар не був у споживанні, збережено його товарний вид, споживчі властивості та за наявності доказів придбання товару у цього продавця.

Слід зазначити, що у разі виявлення покупцем протягом гарантійного або інших строків, встановлених обов'язковими для сторін правилами чи договором, недоліків, не застережених продавцем, або фальсифікації товару покупець має право за своїм вибором: 1) вимагати від продавця або виготовлювача безоплатного усунення недоліків товару або відшкодування витрат, здійснених покупцем чи третьою особою, на їх виправлення; 2) вимагати від продавця або виготовлювача заміни товару на аналогічний товар належної якості або на такий самий товар іншої моделі з відповідним перерахунком у разі різниці в ціні; 3) вимагати від продавця або виготовлювача відповідного зменшення ціни; 4) відмовитися від договору і вимагати повернення сплаченої за товар грошової суми.

Продавець або виготовлювач (чи уповноважені ними представники) **зобов'язані** прийняти товар неналежної якості від покупця і задовольнити його вимоги про заміну товару або усунення недоліків. Доставка товару продавцеві та його повернення покупцеві здійснюються продавцем або виготовлювачем, а в разі невиконання ними цього обов'язку або відсутності продавця чи виготовлювача в місцезнаходженні покупця повернення товару може бути здійснене покупцем за їхній рахунок. Вимога покупця про заміну товару підлягає негайному задоволенню, а в разі необхідності перевірки якості товару протягом чотирнадцяти днів або, за домовленістю сторін, в інший строк. У разі відсутності необхідного товару вимога покупця про заміну товару підлягає задоволенню у двомісячний строк з моменту подання відповідної заяви. У разі заміни товару з недоліками на товар належної якості продавець не має права вимагати відшкодування різниці між ціною товару, встановленою договором купівлі-продажу, і ціною товару, яка існує на момент заміни товару.

У разі заміни товару неналежної якості на аналогічний, але інший за розміром, фасоном, сортом тощо товар належної якості відшкодуванню підлягає різниця між ціною заміненого товару і ціною товару належної якості, що діють на момент заміни товару або постановлення судом рішення про заміну товару. Якщо на час виконання рішення суду про відшкодування різниці в ціні у разі заміни товару, зменшення ціни або повернення товару неналежної якості підвищилися ціни на цей товар, покупець із цих підстав може заявити додаткові вимоги до продавця.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: роздрібна купівля-продаж, кредит, комплект і комплектність товару, асортимент, обмінний фонд товарів, інформація про товар, строк придатності, продаж товару за зразками, найм-продаж, торгівля у розстрочку.

Питання для перевірки знань

- Як закон визначає поняття договору роздрібної купівлі-продажу?
- Якими підзаконними актами здійснюється правове регулювання відносин роздрібної купівлі-продажу?
- У які строки може бути пред'явлено вимогу у зв'язку з недоліками проданого товару?
- Які права має покупець, що придбав товар неналежної якості?
- Які юридичні наслідки порушення умов договору про кількість та комплектність товару?
- Який порядок і які строки задоволення вимог покупця про заміну або усунення недоліків у роздрібній торгівлі?
- У які строки може бути пред'явлено вимогу у зв'язку з недоліками проданого товару?
- Які права має покупець, що придбав товар неналежної якості?
- Які юридичні наслідки порушення умов договору про кількість та комплектність товару?
- Який порядок і які строки задоволення вимог покупця про заміну товару або усунення недоліків у роздрібній торгівлі?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України "Про захист прав споживачів" в редакції від 1 грудня 2005р №3161-4//Урядовий кур'єр.-2006.-№9.-18 січня.
6. "Правила торгівлі у розстрочку" затв. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998р. №997//Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.12-14.
7. Порядок заняття торговельною діяльністю і правила торговельного обслуговування населення , затв. Постановою КМУ від 8 лютого 1995р. №108// Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.4-8.
8. Правила роботи дрібно-роздрібною торговельною мережі, затв. наказом МЗЕЗ від 8 липня 1996р. №369// Юридичний вісник України.-2005.-№11.-19-25 березня.-С.9-12.
9. Правила роздрібною торгівлі продовольчими товарами, затв. наказом МЕСІ від 11 липня 2003р. №185// Юридичний вісник України.-2005.-№12.-26 березня -01 квітня.-С.4-12.
- 10.Правила роздрібною торгівлі алкогольними напоями, затв. Постановою КМУ від 30 липня 1996р. №854// Юридичний вісник України.-2005.-№12.-26 березня -01 квітня.-С.19-22.

11. Правила роздрібної торгівлі тютюновими виробами, затв. наказом МЕСІ від 24 липня 2002р №218// Юридичний вісник України.-2005.-№12.- 26 березня -01 квітня.-С.23-24.
12. Правила торгівлі іноземною валютою, затв. Постановою Правління НБУ від 10 серпня 2005р. №281//Юридичний вісник України.-2005.-№38.-24-30 вересня.-С.15-26.
13. Іваненко Л.М. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів (покупців).-К.,1998.
14. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
15. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
16. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
17. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
18. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.

Семінарське заняття 3

ДОГОВОРИ ДАРУВАННЯ, РЕНТИ, ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

План

1. Договір дарування.
2. Договір ренти.
3. Договір довічного утримання (догляду).

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ

Для вивчення цієї теми передусім необхідно з'ясувати поняття та предмет цього договору. *Договір дарування* — правочин, за яким одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність (ст. 717 ЦК України). *Дарунком* можуть бути рухомі речі, в тому числі гроші та цінні папери, нерухомі речі, або майнові права, якими дарувальник володіє та які можуть виникнути у нього в майбутньому.

Варте окремої уваги й питання про *форму* договорів дарування, оскільки закон передбачає спеціальні правила щодо неї. Так, договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно, а рухомих речей, які мають особливу цінність, — у письмовій формі; дарування майнового права та дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому вчиняється у письмовій формі, інакше є нікчемним; дарування нерухомої речі, а також валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятидесятикратний розмір

неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, — у письмовій формі і посвідчується нотаріусом.

Сторонами у договорі дарування є *дарувальник* та *обдаровуваний*. Ними можуть виступати будь-які учасники цивільних правовідносин: фізичні особи, юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади.

У змісті договору доцільно приділити увагу таким правам та обов'язкам учасників. **Обов'язки дарувальника:** якщо дарувальникові відомо про недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб, він зобов'язаний повідомити про них обдаровуваного; інакше дарувальник зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану життю, здоров'ю або майну в результаті володіння чи користування дарунком. У договорі дарування може бути встановлений обов'язок дарувальника передати дарунок обдаровуваному у майбутньому через певний строк (у певний термін) або у разі настання відкладальної обставини. У разі її настання обдаровуваний має право вимагати від дарувальника передання дарунка, витребувати дарунок або вимагати відшкодування його вартості. Якщо ж до настання строку або відкладальної обставини, визначеної таким договором, дарувальник або обдаровуваний помре, договір дарування припиняється.

Права дарувальника: відмовитися від передання дарунка у майбутньому, якщо після укладення договору його майновий стан істотно погіршився; вимагати розірвання договору дарування нерухомих речей чи іншого особливо цінного майна, якщо обдаровуваний умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) або дітей; вимагати розірвання договору, якщо обдаровуваний створює загрозу безповоротної втрати дарунка, що має для дарувальника велику немайнову цінність; або якщо внаслідок недбалого ставлення обдаровуваного до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Право власності обдаровуваного на дарунок виникає з моменту його прийняття. Якщо дарунок направлено обдаровуваному без його попередньої згоди, дарунок є прийнятим, якщо він негайно не заявить про відмову від його прийняття. Прийняття обдаровуваним документів, які посвідчують право власності на річ, інших документів, які посвідчують належність дарувальникові предмета договору, або символів речі (ключів, макетів тощо) є прийняттям дарунка. Якщо укладається договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому, то обдаровуваний має право у будь-який час до прийняття дарунка відмовитись від нього.

Студентам необхідно розглянути також особливий вид дарування — **пожертву**, — дарування нерухомих та рухомих речей, зокрема грошей та цінних паперів для досягнення певної, наперед обумовленої мети. Договір про пожертву є новелою чинного ЦК України. До договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування, якщо інше не встановлено законом. Пожертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви

відповідно до мети, встановленої договором, та вимагати розірвання договору, якщо пожертва використовується не за призначенням.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дарування, договір дарування, дарунок, пожертва, дарувальник, обдарований, жертвувач.

Питання для перевірки знань

- Що таке договір дарування?
- Що є предметом договору дарування?
- Які вимоги до форми договору дарування рухомих речей?
- У якій формі належить вчиняти договір дарування нерухомих речей?
- Які основні права та обов'язки дарувальника?
- Які особливості договору дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому?
- Чи можливе дарування з покладенням на обдаровуваного виконання обов'язку на користь третьої особи?
- Які підстави для розірвання договору дарування на вимогу дарувальника?
- Які строки позовної давності щодо вимог про розірвання договору дарування?
- Які відмінності договорів дарування та пожертви?

ДОГОВІР РЕНТИ

Договір ренти є нововведенням цивільного законодавства України. За законом **договором ренти** є правочин, у якому одна сторона (одержувач ренти) передає другій стороні (платникові ренти) у власність майно, а платник ренти взамін цього зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренту у формі певної грошової суми або в іншій формі (ст. 731 ЦК України).

Цей договір вивчається студентами у групі договорів про відчуження майна, адже право власності на майно переходить до платника ренти. Слід звернути увагу на те, що цей договір може бути **сплатним або безоплатним** (ст. 734 ЦК України); обсяг платежів невизначений, оскільки зобов'язання з ренти може діяти безстроково. При цьому майно може передаватися у власність за таким договором і безоплатно, але рентний дохід буде виплачуватися; якщо майно передається на платній основі, то до відносин ренти застосовують і загальні положення про купівлю-продаж, а якщо безоплатно — то загальні положення про дарування.

Варто відзначити й спеціальні вимоги закону щодо **форми договору** — він укладається в письмовій нотаріальній формі, а щодо передачі нерухомого майна під виплату ренти — також підлягає державній реєстрації.

Студентам потрібно розглянути певні **особливості** цього договору. Так, у разі передання під виплату ренти земельної ділянки або іншого нерухомого майна одержувач ренти набуває право застави на це майно. Платник ренти має право відчужувати майно, передане йому під виплату ренти, лише за згодою одержувача ренти; у разі відчуження нерухомого майна іншій особі до неї переходять обов'язки платника ренти.

Далі необхідно визначити **елементи** договірної правовідносини ренти. Зокрема, **суб'єктами** договору ренти можуть бути фізичні або юридичні особи;

сторонами є: *одержувач ренти* — сторона, яка передає майно у власність іншій стороні, та *платник ренти* — сторона, яка зобов'язується періодично виплачувати одержувачеві ренти. *Предметом* договору є майно, що передається одержувачем у власність платникові ренти; це може бути рухоме та нерухоме майно, яке не вилучене з цивільного обороту, а також гроші. *Істотними умовами* договору ренти будуть: умова про предмет — яке саме майно передається, оскільки часто воно визначене індивідуальними ознаками; умова про розмір рентних платежів; умова про строки виплати ренти (адже у разі прострочення платник ренти має сплатити проценти за прострочення).

Особливої уваги студентів потребує **поняття ренти та правила встановлення її розміру**. *Рента* — це певна грошова сума або інше майно, що платник ренти зобов'язується періодично сплачувати одержувачеві ренти (колишньому власнику майна); вона може виплачуватися у грошовій формі або шляхом передання речей, виконання робіт або надання послуг; форма виплати та розмір ренти встановлюються договором ренти. Спеціальні правила встановлено на випадок, якщо одержувач ренти передає у власність платника ренти грошову суму; у такому разі розмір ренти встановлюється у розмірі облікової ставки Національного банку України, якщо більший розмір не встановлений договором ренти. Ще одним питанням, яке вимагає докладного вивчення, є ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна. Основні правила, встановлені законом, зводяться до такого. Якщо майно передано безоплатно під виплату *безстрокової* ренти, то ризик несе платник ренти. Якщо ж майно передано за плату під виплату безстрокової ренти, платник має право вимагати відповідно припинення зобов'язання щодо виплати ренти або зміни умов її виплати. У разі випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату ренти на *певний строк*, платник ренти не звільняється від обов'язку виплачувати її до закінчення строку виплати ренти на умовах, встановлених договором ренти.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: рента, договір ренти, одержувач ренти, платник ренти, безстрокова рента, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження майна, переданого під виплату ренти

Питання для перевірки знань

- Як закон визначає поняття договору ренти?
- Хто може бути суб'єктами договору ренти?
- Що є предметом договору ренти?
- Які умови договору ренти є істотними?
- Що таке рента (рентні платежі)?
- Як визначається форма і розмір ренти?
- Які основні права та обов'язки одержувача ренти?
- Які основні права та обов'язки платника ренти?
- Які підстави для відмови платника безстрокової ренти від договору?
- На яких підставах допускається розірвання договору на вимогу одержувача безстрокової ренти?

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)

Вивчення цієї теми необхідно починати з визначення поняття цього виду договору та загальних вимог до його дійсності. *Договір довічного утримання (догляду)* — це правочин, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність житловий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно (ст. 744 ЦК України).

Необхідно звернути увагу на спеціальні правила щодо **форми** цього **договору** та його істотних умов. Договір довічного утримання укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню, а якщо предметом є нерухоме майно, то і державній реєстрації. Право власності на це майно переходить до набувача з моменту нотаріального посвідчення цього договору (державної реєстрації). В умовах договору має бути чітко визначене майно, яке передається, а також грошова оцінка матеріальних благ, якими щомісячно повинен бути забезпечений відчужувач. Сторонами такого договору є **відчужувач** — фізична особа, незалежно від її віку та стану здоров'я, та **набувач**: повнолітня, дієздатна фізична або юридична особа. На стороні набувача може виступати кілька осіб. Тоді вони стають співвласниками майна, переданого їм за договором, на праві спільної сумісної власності, а їх обов'язок перед відчужувачем є солідарним (якщо це громадяни). Такий договір може бути укладений відчужувачем також на користь третьої особи.

Далі необхідно проаналізувати основні права та обов'язки сторін договору. Зокрема, **обов'язками набувача** є: надавати відчужувачу усі види матеріального забезпечення, а також усі види догляду (опікування), які передбачені договором або в яких виникла потреба для його матеріального забезпечення та догляду (втрата або пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення його обов'язків перед відчужувачем); забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором; у разі неможливості подальшого виконання обов'язків з підстав, що мають істотне значення, перекласти їх за згодою відчужувача на члена сім'ї набувача або на іншу особу; у разі смерті відчужувача поховати його, навіть якщо про це не було застережено у договорі. На майно, яке було передане за договором довічного утримання, до тих пір, поки живий відчужувач, не може бути звернено стягнення. Набувач має право вимагати розірвання договору судом у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання; суд може залишити за набувачем право власності на частину майна з врахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором.

Відчужувач має право розірвати договір у разі невиконання або неналежного виконання набувачем своїх обов'язків, незалежно від його вини. У такому разі відчужувач набуває права власності на майно, яке було ним передане, і має право вимагати його повернення; витрати, понесені набувачем на утримання, догляд відчужувача, не підлягають поверненню.

Студенти повинні також розглянути **підстави припинення договору** довічного утримання. Так він припиняється у разі смерті відчужувача. У разі смерті набувача його обов'язки за договором довічного утримання переходять до тих спадкоємців, до яких перейшло право власності на майно, що було предметом договору. Якщо у набувача майна немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття права власності на нього, відчужувач стає знову власником цього майна і договір довічного утримання припиняється. У разі припинення набувача — юридичної особи з визначенням правонаступників до останніх переходять права та обов'язки за договором довічного утримання. Якщо в результаті ліквідації набувача — юридичної особи майно, що було передане їй на підставі договору довічного утримання, перейшло до її засновника (учасника), до нього переходять права та обов'язки набувача за договором довічного утримання (догляду).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: догляд, договір довічного утримання, відчужувач, набувач, матеріальне забезпечення відчужувача.

Питання для перевірки знань

- Які особливості договору довічного утримання (догляду) як правочину?
- Як називаються сторони в договорі довічного утримання?
- Що може бути предметом договору довічного утримання?
- У якій формі укладається договір довічного утримання?
- Який порядок заміни набувача?
- Чи можливо розірвати договір довічного утримання на вимогу відчужувача?
- Які правові наслідки розірвання договору довічного утримання?

Рекомендована література:

1. Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договора о передаче имущества. — М., 2000. — С. 618-653.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика: Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак-ів ун-тів / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998. — С. 373-382.
3. Космін Ю. Договір довічного утримання // Право України. — 2000. — № 2. — С. 69-71.
4. Романцев Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М., 2001. — С. 322-328.
5. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) — М., 1995.
6. Покровский Й. А. История римского права. — СПб., 1913.
7. Маковский А. Л. Дарение (гл. 32): Комментарий части второй Гражданского кодекса Российской Федерации. — М., 1996.
8. Романцев Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М., 2001. — С. 322-328.
9. Яргина Е. А. Договор ренти // Актуальные проблемы гражданского права: Сборник статей. — М., 2002. — С. 206-236.

ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ)

План

1. Договір найму (оренди).
2. Договір прокату.
3. Договір найму (оренди) земельної ділянки.
4. Договір найму (оренди) транспортного засобу.

Значення даної теми також визначається місцем договору найму в системі цивільних правовідносин: він є надзвичайно поширеним у цивільному обороті. **Договір найму (оренди)** — це правочин, за яким одна сторона (**наймодавець**) передає або зобов'язується передати іншій стороні (**наймачеві**) майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України).

Студентам необхідно з'ясувати основні особливості цього договору, звернувши увагу, зокрема, на такі положення закону: передаватися в найм може річ або майнові права; при зміні власника речі договір найму зберігає силу для нового власника; разом з тим за домовленістю сторін у разі відчуження наймодавцем речі договір найму може припинятися; передача речі у найм не припиняє та не змінює прав на неї третіх осіб, зокрема право застави.

Окрему увагу слід приділити питанню про **плату** за користування майном, яка сплачується наймачем; її розмір встановлюється договором; якщо він не встановлений договором, то визначається з урахуванням споживчої якості речі та інших обставин, що мають істотне значення. Плата може вноситися за вибором сторін у грошовій або натуральній формі, що визначається у договорі. Наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася. Наймач звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає.

Докладному вивченню підлягає також питання **строків** у договорі найму. Він укладається на певний або на невизначений строк; кожна із сторін договору найму, укладеного на невизначений строк, може відмовитись від договору у будь-який час, попередивши про це у письмовій формі другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна — за три місяці (якщо інший строк для попередження про припинення такого договору не встановлено самим договором). Якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором.

У змісті договору студентам варто проаналізувати такі права та обов'язки сторін. **Обов'язки наймодавця:** передати майно у користування негайно або у встановлений строк, у комплекті і в стані, що відповідає умовам договору та його призначенню; попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна

наймача або інших осіб, або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею; повідомити наймача про всі права третіх осіб на річ; проводити капітальний ремонт речі, якщо інше не встановлено договором. **Права наймодавця:** вимагати своєчасної оплати за користування майном та використання майна за призначенням; вимагати розірвання договору найму та відшкодування збитків, якщо: наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі; наймач без дозволу наймодавця передав майно у користування іншій особі; наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту за договором був покладений на наймача.

Обов'язки наймача: у присутності наймодавця перевірити справність речі, яка передається в найм (інакше річ вважається такою, що передана йому в належному стані); користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору; проводити поточний ремонт речі, якщо інше не встановлено договором; своєчасно вносити плату за користування; усунути погіршення речі, які сталися з його вини та ін. **Права наймача:** вимагати передачі йому речей у користування відповідно до умов договору; якщо наймодавець не передає майно — вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих йому затримкою; вимагати зменшення розміру плати за користування річчю або розірвання договору та відшкодування збитків, якщо наймодавець не повідомив наймача про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм; передати за згодою наймодавця речі у користування іншій особі (піднайм); одержати переважне перед іншими особами право на укладення договору найму на новий строк або на придбання речі у разі її відчуження; вимагати розірвання договору, якщо: наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі; наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі; після припинення договору негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі.

Варто звернути увагу на те, що для договору найму передбачені особливі підстави його **розірвання** на вимогу однієї із сторін. Так, на вимогу наймодавця договір може бути розірвано, якщо наймач: користується річчю всупереч договору або призначенню речі; без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі; своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; не приступив до проведення капітального ремонту, якщо такий обов'язок було на нього покладено договором. На вимогу наймача договір найму може бути розірвано, якщо наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі, або він не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: найм, оренда, наймодавець, наймач, користування, плата за користування, орендна плата, піднайм.

Питання для перевірки знань

- Які особливості договору найму як виду правочину?

- Які Ви знаєте види договорів найму?
- Які нормативно-правові акти регулюють відносини найму?
- Що може бути предметом договору найму?
- Як визначаються строки в договорі найму?
- У чому полягає зміст переважного права наймача?
- Як визначається юридична доля поліпшень майна, що зроблені наймачем за час найму?
- За яких умов допускається розірвання договору найму на вимогу наймача?
- За яких умов допускається розірвання договору найму на вимогу наймодавця?
- Які загальні правила передачі майна в піднайм?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. - Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. — Ст. 144.
3. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"// Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 20. — Ст. 249.
4. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХІІ "Про оренду державного та комунального майна" (в редакції Закону від 14 березня 1995 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 15. — Ст. 99.
5. Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР "Про фінансовий лізинг" (в редакції Закону від 11 грудня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 231.
6. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-ХІУ "Про оренду землі" (в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 10. — Ст. 102.
7. Городецька І. Договір оренди нежитлового приміщення//Юридичний журнал. - 2003. - № 2. - С. 86.
8. Медведєва О. Відмінність концесії від оренди державного і комунального майна за законодавством України//Підприємство, господарство і право. - 2003. - № 9. - С. 65.
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М.Коссака. — К., 2004.
10. Тичина О. Аренда нерухомості по новому ГК//Юридическая практика. - 2004. - № 5. - С. 10-11.
11. Харитонов Є.О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003.
12. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
13. Луць В. В. Контракти у підприємницькій діяльності. — К., 2001.
14. Иоффе О. С. Обязательственное право. — М., 1975.
15. Зобов'язальне право. Теорія і практика: Навчальний посібник / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998.

16. Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. — М., 2000.

Семінарське заняття 5

ДОГОВІР ЛІЗИНГУ

План

1. Поняття договору лізингу та його співвідношення з іншими договорами найму.
2. Сторони, предмет, форма та строк договору лізингу.
3. Зміст договору лізингу та наслідки його порушення.

Щонайперше необхідно визначити поняття договору лізингу. **За договором лізингу** одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) в користування майно, що належить лізингодавцеві на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі) (ст. 806 ЦК).

Правове регулювання цього договору здійснюється спеціальними правилами, закріпленими в §6 гл. 58 ЦК, Законі України "Про фінансовий лізинг", постанові КМ України "Порядок реєстрації договорів лізингу" та інших актах. Крім того, до відносин, пов'язаних з лізингом, застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено законом.

Юридичні ознаки договору: **взаємний, реальний або консенсуальний, відплатний**. Договір лізингу може бути укладено як у формі багатосторонньої угоди за участі лізингодавця, лізингоодержувача, продавця об'єкта лізингу, так і у формі двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем. **Лізингодавцем** є суб'єкт підприємницької діяльності, в тому числі банківська або небанківська фінансова установа, який передає в користування об'єкти лізингу за договором лізингу, **лізингоодержувачем** — суб'єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування об'єкти лізингу за договором лізингу, а **продавцем лізингового майна** — суб'єкт підприємницької діяльності, що виготовляє майно (машини, устаткування тощо) або продає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Важливим для студента є визначення **істотних умов** договору лізингу. Ними є умови про **предмет, строк та плату**. **Предметом** договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Тобто предметом є річ для здійснення підприємницької діяльності. Не можуть бути предметом договору лізингу

земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси та їх відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці).

Строки та плата за договором лізингу (лізингові платежі) визначаються за домовленістю сторін. При цьому, плата за договором лізингу або лізингові платежі включають: а) суму, яка відшкодовує при кожному платежі частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж; б) суму, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу; в) платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; г) відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем; г) інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

Зміст конкретних лізингових угод і порядок їх реалізації, як правило, визначаються видом лізингу. ЦК розрізняє **прямий** та **непрямий лізинг**. У статті 808 ЦК встановлено **відповідальність продавця (постачальника)** предмета договору лізингу. Наприклад, якщо відповідно до договору непрямого лізингу вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу здійснив лізингоодержувач, то продавець (постачальник) несе відповідальність перед лізингоодержувачем за порушення зобов'язання щодо якості, комплектності, справності предмета договору лізингу, його доставки, заміни, безоплатного усунення недоліків, монтажу та запуску в експлуатацію тощо. Якщо вибір продавця (постачальника) предмета договору лізингу здійснив лізингодавець, то продавець (постачальник) та лізингодавець несуть перед лізингоодержувачем солідарну відповідальність за зобов'язанням щодо продажу (поставки) предмета договору лізингу.

Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо лізингодавець або продавець (постачальник) прострочили передання предмета договору лізингу лізингоодержувачу або лізингоодержувач прострочив повернення предмета договору лізингу лізингодавцю, то ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження несе сторона, яка прострочила (ст. 809 ЦК)

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лізинг, оперативний лізинг, зворотний лізинг, міжнародний лізинг, пайовий лізинг, лізингодавець, лізингоодержувач, лізингові платежі, амортизація.

Питання для перевірки знань

- Як Цивільний кодекс визначає поняття договору лізингу?
- Які є види та форми лізингу?
- Яка юридична характеристика договору лізингу?
- Що є предметом договору лізингу?
- Які істотні умови договору лізингу?
- Які основні права та обов'язки лізингодавця?
- Які основні права та обов'язки лізингоодержувача?

- Які особливості договору лізингу у порівнянні з іншими договорами найму?
- Хто несе ризик випадкового знищення або пошкодження предмета договору лізингу?
- Яку відповідальність несе продавець (постачальник) предмета договору лізингу?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст.144.
3. Кодекс торговельного мореплавства України, прийнятий 23 травня 1995р.//Відомості Верховної Ради України. - 1995. — № 47. - Ст. 349.
4. Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII "Про інвестиційну діяльність"//Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 47. — Ст.646.
5. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-XII"Про оренду державного та комунального майна" (в редакції Закону від 14 березня 1995 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 15. — Ст. 99.
6. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.
7. Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР "Про фінансовий лізинг" (в редакції Закону від 11 грудня 2003 р.)//Офіційний вісник України. - 2004. - № 1. - С. 18.
8. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIU "Про оренду землі" (в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.)//Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 10. - Ст. 102.
9. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
- 10.Методика оцінки об'єктів оренди, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1995 р. № 629 (в редакції постанови від 2 січня 2003 р. № 3)//Офіційний вісник України. — 2003. - № 1. - С. 107.
- 11.Методика розрахунку і порядок використання плати за оренду державного майна, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 жовтня 1995 р. № 786.
- 12.Барабаш А., Барабаш Р. Особливості правового регулювання лізингових відносин у сфері господарювання//Підприємництво, господарство і право. — 2003. - № 2. - С. 6.
- 13.Кисіль С. Лізинг як специфічний вид цивільно-правових зобов'язань//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 4. — С. 21; № 5. - С. 22; № 6. - С. 12.

14. Кисіль С. Проблемні аспекти виконання лізингових угод// Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 7. — С. 9; № 8. — С. 23.
15. Кисіль С. Типовий договір лізингу//Предпринимательство, хозяйство и право. - 2000. - № 10. - С. 30; № 11. - С. 21.
16. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
17. Руденко М. Девять отличий аренды и лизинга//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 3. — С. 32.
18. Руденко М. Обзор лизингового законодательства Украины // Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999.—№ 8. — С.7.
19. Руденко М. Существенные условия договора финансового лизинга// Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 11. — С. 16.
20. Старцев А. Юридическая сущность и правовое закрепление лизинговых операций//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1998. — № 2. - С.9.
21. Стативка А. О договоре лизинга//Предпринимательство, хозяйство и право. - 1999. - № 2. - С. 9.
22. Харитонов Є.О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
23. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
24. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
25. Ярошенко А. Нове обличчя фінансового лізингу//Все про бухгалтерський облік. — 2004. — № 11. — С. 5.

Семінарське заняття 6

ДОГОВІР ПІДРЯДУ. ДОГОВІР ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

План

1. Поняття та значення договору підряду.
2. Правова характеристика та умови договору підряду.
3. Права та обов'язки сторін. Правові наслідки неналежного виконання умов договору підряду.
4. Договір побутового підряду.

ДОГОВІР ПІДРЯДУ

Для визначення особливостей цього виду договору необхідно з'ясувати, що являє собою договір підряду, які елементи договірної зобов'язання з підрядом, які вимоги до предмета, наслідки відступу від умов договору однією із сторін та ін. *Договір підряду* — це правочин, за яким одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням іншої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу

(ст. 837 ЦК України). Цей договір може укладатися на виготовлення, обробку, переробку, ремонт речі, або на виконання іншої роботи з переданням її результату замовникові. Сторонами договору є **замовник** та **підрядник**: фізичні та юридичні особи. Договір підряду може укладатися в **усній** або **письмовій формі** залежно від ціни договору та його учасників відповідно до загальних правил щодо форми правочинів.

Важливе значення у таких договірних відносинах мають **строки**, тому їм необхідно приділити окрему увагу. Строки виконання роботи або її окремих етапів встановлюються у договорі; якщо строки не визначені, підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання у розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру та обсягів роботи та звичаїв ділового обороту. Ціна у договорі підряду може бути визначена у **кошторисі**, який може бути **приблизним або твердим**.

Основні положення щодо змісту цього договору, які повинні проаналізувати студенти, зводяться до такого. Підрядник має право, якщо інше не встановлено договором, залучити до виконання роботи інших осіб (**субпідрядників**), залишаючись відповідальним перед замовником за результат їхньої роботи. У цьому разі підрядник виступає перед замовником як генеральний підрядник, а перед субпідрядником — як замовник. Генеральний підрядник несе перед субпідрядником відповідальність за невиконання або неналежне виконання замовником своїх зобов'язань за договором підряду, а перед замовником — за порушення свого зобов'язання субпідрядником.

Якщо робота виконується повністю або частково з матеріалу замовника, підрядник несе відповідальність за неправильне використання матеріалу і зобов'язаний надати замовникові звіт про використання матеріалу та повернути його залишок. Він несе відповідальність за неналежне виконання роботи, спричинене недоліками матеріалів, наданих замовником, якщо не доведе, що ці недоліки не могли бути ним виявлені при належному прийманні матеріалів. Підрядник зобов'язаний вживати усіх заходів щодо збереження майна, переданого йому замовником, та несе відповідальність за втрату або пошкодження майна. Він **зобов'язаний** своєчасно попередити замовника про: недоброякісність або непридатність матеріалів, одержаних від замовника; що додержання вказівок замовника загрожує якості результату роботи; наявність інших, що не залежать від підрядника, обставин, які загрожують якості або придатності результату роботи. Якщо замовник, незважаючи на своєчасне попередження, у відповідний строк не замінить недоброякісні матеріали, не змінить вказівок про спосіб виконання роботи або не усуне інших обставин, що загрожують якості роботи, підрядник має право відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків.

Замовник має право у будь-який час перевірити хід і якість роботи, не втручаючись у діяльність підрядника. Якщо підрядник своєчасно не розпочав роботу або виконує її настільки повільно, що закінчення її у строк стає явно неможливим, замовник має право відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків. Якщо під час виконання роботи стане очевидним, що вона не буде виконана належним чином, замовник має право призначити

підрядникові розумний строк для усунення недоліків, а в разі невиконання підрядником цієї вимоги — відмовитися від договору та вимагати відшкодування збитків, або доручити виправлення роботи іншій особі за рахунок підрядника. Якщо підрядник допустив відступи від умов договору, що погіршили роботу, або інші недоліки в роботі, замовник має право за своїм вибором вимагати безоплатного виправлення зазначених недоліків у розумний строк або відшкодування зазначених ним необхідних витрат на виправлення недоліків третіми особами, якщо договором передбачено таке право замовника, або відповідного зменшення винагороди за роботу. За наявності у роботі істотних відступів від договору або ж інших істотних недоліків замовник має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків. Замовник має право у будь-який час до закінчення роботи відмовитися від договору, виплативши підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувавши йому збитки, завдані розірванням договору.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: підряд, договір підряду, підрядник, замовник, генпідрядник, кошторис, твердий кошторис, приблизний кошторис.

Питання для перевірки знань

- Які особливості договору підряду як виду правочину?
- Які Ви знаєте види договорів підряду?
- Які суб'єкти можуть бути учасниками договору підряду?
- Що є предметом договору підряду?
- Які умови договору підряду є істотними?
- Що таке кошторис? Які є види кошторису?
- Які наслідки перевищення підрядником твердого та приблизного кошторису?
- Які основні обов'язки замовника та підрядника?
- На кого покладається ризик випадкового знищення матеріалів або результатів роботи в договорі підряду?
- Які строки позовної давності щодо вимог, що впливають з договорів підряду?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Кузнецова Н. С. Подрядные договора в инвестиционной деятельности в строительстве. — К., 1993.
6. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
7. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.

8. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
9. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 11.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
- 12.Брагинский М. Й., Витрянский В. В. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказаний услуг. — М., 2002.
- 13.Голоеанов Н. М. Обязательственное право. — СПб., 2002.
- 14.Кабалкин А. Ю. Гражданско-правовой договор в сфере обслуживания. — М., 1980.
- 15.Зобов'язальне право. Теорія і практика / За ред. О. В. Дзери. — К., 1998.

Семінарське заняття 7

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ ПОСЛУГ. ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ

План

1. Загальні положення про надання послуг.
2. Види перевезень та їх правове регулювання.
3. Договір перевезення вантажу.
4. Договір перевезення пасажирів та багажу.
5. Договір транспортного експедирування.

ДОГОВОРИ З НАДАННЯ ПОСЛУГ

Положення про договори з надання послуг з'явилися лише у ЦК України 2003 р.; попередній (ЦК УРСР) загальних положень про такі договори не містив. *Договір про надання послуг* — це правочин, за яким одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором (ст. 901 ЦК України). В новому ЦК України до договорів з надання послуг віднесено, зокрема, такі: **транспортні договори** (на організацію перевезень, перевезення вантажу, перевезення пасажирів та багажу, морського та річкового буксирування, транспортної експедиції, на експлуатацію залізничних під'їзних шляхів, чартеру (фрахтування); **договори зберігання** (складського зберігання; зберігання речі у ломбарді; про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком; про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком; про зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту; про зберігання речей в автоматичних камерах схову; зберігання речей у гардеробі організацій;

зберігання речей пасажира під час його перевезення; зберігання речей у готелі; зберігання автотранспортних засобів; охорони); **договори страхування, договір доручення, договір комісії, договір управління майном.**

Студентам необхідно вивчити загальні положення про договір з надання послуг, які можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання; вони викладені у главі 63 ЦК України.

У змісті договорів з надання послуг доцільно виділити такі **основні права та обов'язки сторін**. Виконавець повинен надати послугу особисто; у випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, залишаючись відповідальним у повному обсязі перед замовником за порушення договору. Якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, що встановлені договором.

У разі неможливості виконати договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату; якщо неможливість виконати договір виникла з вини замовника, він зобов'язаний виплатити виконавцеві плату у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом.

За договором про безоплатне надання послуг **замовник зобов'язаний** відшкодувати виконавцеві усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Це правило застосовується також у випадках, коли неможливість виконати договір про безоплатне надання послуг виникла з вини замовника або внаслідок непереборної сили.

Збитки, завдані замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про надання послуг за плату, підлягають відшкодуванню виконавцем, у разі наявності його вини, у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором. Виконавець, який порушив договір про надання послуг за плату при здійсненні ним підприємницької діяльності, відповідає за це порушення, якщо не доведе, що належне виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом.

Збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг, підлягають відшкодуванню виконавцем у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інший розмір відповідальності виконавця не встановлений договором.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: послуги, договір про надання послуг, замовник, виконавець.

Питання для перевірки знань

- Що є предметом договору з надання послуг?
- Які види договорів з надання послуг названі в ЦК України?
- Які основні обов'язки замовника за договором з надання послуг?
- Які основні обов'язки виконавця за договором з надання послуг?
- Які наслідки порушення умов договору з надання послуг?

ДОГОВІР ПЕРЕВЕЗЕННЯ

При вивченні даної теми студенти повинні, насамперед, визначити поняття такого договору, види договорів перевезення. *Договір перевезення* — правочин, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти вантажі (пасажирів, багаж, пошту) до певного пункту призначення, а інша сторона (відправник, пасажир) зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату. Загальні умови та умови перевезення вантажів, пасажирів і багажу окремими видами транспорту, а також відповідальність сторін щодо цих перевезень встановлюються договорами перевезення, транспортними статутами та кодексами, Іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Залежно від предмету перевезення розрізняють договори перевезення вантажу, пасажирів та багажу та ін.

У навчальному курсі «Цивільне право України» студентам пропонується розглянути тільки загальні поняття про договори перевезення та основні положення щодо перевезення пасажирів та багажу, оскільки більш докладно ці договори розглядаються в інших навчальних дисциплінах (господарське право, транспортне право).

Зокрема, слід проаналізувати наведені нижче поняття згаданих договорів та основні права й обов'язки сторін. За договором *перевезення вантажу* одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Договір перевезення вантажу укладається в **письмовій формі**; він також підтверджується складенням транспортної накладної (коносаменту або іншого документа, встановленого транспортними статутами та кодексами). **Перевізник зобов'язаний** надати транспортні засоби під навантаження у строк, встановлений договором, у стані, придатному для перевезення відповідного вантажу. **Відправник повинен** пред'явити у встановлений строк вантаж, який підлягає перевезенню, в належній тарі та упаковці; вантаж має бути також маркований відповідно до встановлених вимог. Завантаження (вивантаження) вантажів здійснюється транспортною організацією або відправником (одержувачем) у порядку, передбаченому договором, із додержанням правил, встановлених законом. За порушення строків завантаження (вивантаження) та доставки вантажу, ушкодження чи втрату вантажу винна сторона несе відповідальність у вигляді сплати неустойки та відшкодування збитків.

За договором *перевезення пасажирів* перевізник зобов'язується перевезти пасажирів до пункту призначення, а в разі здавання багажу — також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу; пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а при здаванні багажу — і за його провезення. Цей договір посвідчується відповідними квитками та багажною квитанцією встановленої форми.

Пасажир має право: одержати місце згідно з придбаним квитком; провозити із собою безплатно одну дитину віком до шести років без права зайняття нею окремого місця; купувати на дітей віком від 6 до 14 років дитячі

квитки за пільговою ціною; перевозити із собою безоплатно ручну поклажу у межах норм, встановлених транспортними статутами та кодексами; зробити не більше однієї зупинки в дорозі з подовженням строку чинності проїзних документів (квитка) не більше ніж на 10 діб, а в разі хвороби — на весь час хвороби; відмовитися від поїздки, повернути квиток і одержати назад повну або часткову вартість квитка — залежно від строку здавання квитка згідно з правилами, встановленими транспортними статутами та кодексами; отримувати повну та своєчасну інформацію про час та місце відправлення транспортного засобу за вказаним у транспортному документі (квитку) маршрутом та ін.

Перевізник повинен доставити пасажирів та багаж до пункту призначення у строк, встановлений договором, транспортними статутами, іншими нормативними актами, а в разі відсутності таких — у розумний строк. За затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, або запізнення у прибутті його до пункту призначення перевізник сплачує пасажирові штраф у розмірі, встановленому за домовленістю сторін, транспортними статутами та кодексами, якщо не доведе, що зазначені порушення сталися внаслідок непереборної сили, усунення несправних транспортних засобів, що загрожувала життю або здоров'ю пасажирів, або інших обставин, що не залежали від перевізника. У разі відмови пасажирів від перевезення з причини затримки відправлення транспортного засобу перевізник зобов'язаний повернути провізну плату. Якщо поїздка пасажирів з пункту пересадки не відбулася внаслідок запізнення транспортного засобу, який доставив його у цей пункт, перевізник зобов'язаний відшкодувати пасажирові завдані збитки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: перевезення, договір перевезення, перевізник, пасажир, вантаж, вантажоодержувач.

Питання для перевірки знань

- Що є предметом договору перевезення вантажу?
- Які особливості договору перевезення пасажирів та багажу?
- Як визначається поняття договору чартеру (фрахтування)?
- Яке значення строків у договорах перевезення вантажу, пасажирів та багажу?
- Які основні обов'язки перевізника?
- Які права та обов'язки має пасажир, відправник?
- Які особливості відповідальності перевізника? Яку відповідальність несе перевізник за заподіяння смерті або ушкодження здоров'я пасажирів?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.
3. Повітряний кодекс України, прийнятий 4 травня 1993 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 25. — Ст. 274.

4. Кодекс торговельного мореплавства України, прийнятий 23 травня 1995 р.//Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 47. — Ст. 349.
5. Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР "Про транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 51. — Ст. 446.
6. Закон України від 15 травня 1996 р. № 192/96-ВР "Про трубопровідний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 29 — Ст.139.
7. Закон України від 4 липня 1996 р. № 273/96-ВР "Про залізничний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 1996.— № 40.— Ст.183.
8. Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1490-III"Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти"У//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 20. - Ст. 148.
9. Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III"Про ліцензування певних видів господарської діяльності "///Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 36. - Ст. 299.
- 10.Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2344-III"Про автомобільний транспорт"//Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 22. — Ст. 105.
- 11.Закон України від 29 червня 2004 р. № 1914-IV "Про міський електричний транспорт"//Голос України. — 2004. — 29 липня.
- 12.Закон України від 1 липня 2004 р. № 1955-ІУ "Про транспортно-експедиторську діяльність"//Голос України. — 2004. — 30 липня.
- 13.Статут внутрішнього водного транспорту Союзу РСР, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 15 жовтня 1955 р. № 1801. — М., 1956.
- 14.Статут автомобільного транспорту Української РСР, затв. постановою Ради Міністрів Української РСР від 27 червня 1969 р. № 401//Юридичний вісник України. — 1999. — № 51.
- 15.Правила надання послуг пасажирського автомобільного транспорту, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176//Офіційний вісник України. — 1997. — № 8. — С. 142.
- 16.Статут залізниць України, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457//Офіційний вісник України. — 1998. — № 14. - С. 150.
- 17.Порядок і умови організації перевезень пасажирів та багажу автомобільним транспортом, затв. наказом Міністерства транспорту України від 21 січня 1998 р. № 21//Офіційний вісник України. — 1998. — № 17. — С. 253.
- 18.Правила перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затв. наказом Міністерства транспорту України від 28 липня 1998 р. № 297//Офіційний вісник України. — 1998. — № 40. — С. 157.
- 19.Правила повітряних перевезень вантажів, затв. наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 2003 р. № 793//Офіційний вісник України. - 2003. - № 46. - С. 121.

20. Правила повітряних перевезень пасажирів і багажу, затв. наказом Міністерства транспорту України від 25 липня 2003 р. № 568//Офіційний вісник України. - 2003. - № 36. - С. 87.
21. Луць В. Контракти у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С.171.
22. Михайлов А. Услуги как форма бизнеса//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1999. — № 1. — С. 51.
23. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
24. Теньков С. Договоры перевозок грузов автомобильным транспортом: как правильно оформить//Все о бухгалтерском учете. — 2000.—№ 107.— С.43.
25. Харитонов Є. О., Санахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. - К., 2003.
26. Цивільне право України. Книга 2. — К., 1999. — С. 351.
27. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.
28. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.

Семінарське заняття 8

ДОГОВІР ЗБЕРІГАННЯ

План

1. Поняття та загальна характеристика договору зберігання.
2. Зберігання на товарному складі.
3. Спеціальні види зберігання.

До договорів з надання послуг належить також договір зберігання, вивчення якого слід починати із з'ясування його сутності, загальних класифікаційних ознак та елементів структури договірної зобов'язання (суб'єкти, предмет, зміст). *Договір зберігання* — це правочин, за яким одна сторона (**зберігач**) зобов'язується зберігати річ, яка передана йому другою стороною (**поклажедавцем**), і повернути цю річ у схоронності (ст. 936 ЦК України). Договір зберігання є **публічним**, якщо зберігання речей здійснюється суб'єктом підприємницької діяльності на складах (камерах, інших приміщеннях) загального користування. Особа, яка зберігає речі на засадах підприємницької діяльності на складах, не має права відмовитися від укладення договору зберігання за наявності у неї такої можливості, за винятком випадків, якщо у зв'язку з обставинами, які мають істотне значення, він не може забезпечити її схоронності.

Студентам необхідно встановити вимоги до **форми** договору зберігання. Його може бути укладено в усній або письмовій формі; договір зберігання, за яким зберігач зобов'язується взяти річ на зберігання в майбутньому, має бути укладений у письмовій формі, незалежно від вартості речі, яка буде передана на

зберігання. Письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання посвідчене розпискою, квитанцією або іншим документом, підписаним зберігачем. Прийняття речі на зберігання при пожежі, повені, раптовому захворюванні, або за інших надзвичайних обставин може підтверджуватися свідченням свідків. Прийняття речі на зберігання може підтверджуватися видачею поклажодавцеві номерного жетона, іншого знака, що посвідчує прийняття речі на зберігання, якщо це встановлено законом, іншим актом цивільного законодавства або є звичним для цього виду зберігання.

Окремої уваги заслуговує питання про **плату** за зберігання. Тут необхідно запам'ятати, що розмір плати та строки її внесення встановлюються договором; якщо зберігання припинилося достроково через обставини, за які зберігач не відповідає, він має право на пропорційну частину плати; якщо поклажодавець після закінчення строку договору не забрав річ, він зобов'язаний внести плату за весь фактичний час її зберігання. Статутом юридичної особи або договором може бути передбачено безоплатне зберігання речі.

У змісті договору студентам потрібно докладно проаналізувати наведені нижче основні права та обов'язки сторін. **Обов'язки зберігача:** зберігати річ протягом строку, встановленого у договорі, а якщо строк не встановлений і не може бути визначений виходячи з його умов, — до подання поклажедавцем вимоги про її повернення; вживати усіх заходів, встановлених договором, законом, іншими актами цивільного законодавства, для забезпечення схоронності речі; піклуватися про річ, як про свою власну; виконувати свої обов'язки за договором особисто; без згоди поклажодавця не користуватися річчю, переданою йому на зберігання, а також не передавати її у користування іншій особі; у разі необхідності зміни умов зберігання речі негайно повідомити поклажодавця і дочекатися його відповіді; у разі небезпеки втрати, нестачі чи пошкодження речі — змінити спосіб, місце та інші умови її зберігання, не чекаючи відповіді поклажодавця; повернути поклажодавцеві річ, яка була передана на зберігання або відповідну кількість речей того ж роду та якості у такому стані, в якому вона була прийнята на зберігання, з урахуванням зміни її природних властивостей, за першою вимогою поклажодавця або із закінченням строку договору; передати плоди та доходи, які були ним одержані від речі; (тотожність речі, яка була прийнята на зберігання, і речі, яка була повернута поклажедавцеві, може підтверджуватися свідченням свідків); відшкодувати збитки, завдані поклажодавцеві втратою чи ушкодженням речей, які здавалися на зберігання. Зберігач, який зберігає річ на засадах підприємницької діяльності, відповідає за втрату (нестачу) чи пошкодження речі, якщо не доведе, що це сталося внаслідок непереборної сили, або через такі властивості речі, про які зберігач, приймаючи її на зберігання, не знав і не міг знати, або шкода є результатом умислу чи грубої необережності поклажодавця.

Поклажодавець зобов'язаний: сплати плату за зберігання; забрати річ від зберігача після закінчення строку; при безоплатному зберіганні — відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо законом або договором не передбачено інше; відшкодувати зберігачеві збитки, завдані

властивостями речі, якщо зберігач, приймаючи її на зберігання не знав і не міг знати про ці властивості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: зберігання, договір зберігання, зберігач, поклажодавець, товарний склад, складське свідоцтво, заставне свідоцтво, подвійне складське свідоцтво, зберігання у ломбарді, зберігання у гардеробі, зберігання у камерах схову, договір охорони.

Питання для перевірки знань

- Як визначається поняття договору зберігання?
- Які Ви знаєте види договорів зберігання?
- Які вимоги до форми договору зберігання?
- Хто є суб'єктами договору зберігання?
- Які основні обов'язки зберігача?
- Які права та обов'язки має поклажодавець?
- Які правові наслідки порушення умов договору зберігання?
- Чи має особливості договір зберігання на товарному складі?
- Які Ви знаєте види складських документів?
- Які особливості зберігання речей у камерах схову?
- Чим відрізняється договір охорони від договору зберігання?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Брагинский М. Й. Договор хранения. — М.: Статут, 1999.
6. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
7. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
8. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
9. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 11.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

ДОГОВІР ДОРУЧЕННЯ

План

1. Поняття та умови договору доручення.
2. Права та обов'язки сторін за договором доручення.
3. Припинення договору доручення.

Представлена тема продовжує вивчення договорів з надання послуг, серед яких договір доручення посідає особливе місце. *Договір доручення* — це правочин, за яким одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені й за рахунок іншої особи (довірителя) певні юридичні дії (ст.1000 ЦК України). За правочином, вчиненим повіреним, права та обов'язки виникають безпосередньо у довірителя. Сторонами договору доручення є *повірений і довіритель*: фізичні або юридичні особи.

Студентам необхідно з'ясувати вимоги до **форми** договору доручення. Він може укладатися в будь-якій формі відповідно до загальних вимог закону; якщо договір передбачає здійснення правочинів, які потребують нотаріального посвідчення, він також має бути посвідчений нотаріально (договір доручення на відчуження, придбання, передачу під заставу нерухомих речей, транспортних засобів тощо). Зміст конкретних юридичних дій, які повинен вчинити повірений, має відображатися в договорі, або у виданій на підставі договору довіреності, або ж в усних розпорядженнях; вказівки довірителя мають бути правомірними, конкретними та здійсненими.

У змісті договору доручення студенти повинні розглянути такі основні права та обов'язки сторін. **Повірений зобов'язаний**: виконати дане йому доручення особисто та згідно із вказівками довірителя; повідомляти довірителеві всі відомості про хід виконання доручення; після виконання доручення або в разі припинення договору до його виконання негайно повернути довірителеві довіреність, строк чинності якої не сплинув, і надати повний звіт про виконане; негайно передати довірителеві все одержане у зв'язку з виконанням доручення. **Повірений має право**: одержати винагороду за виконання доручення, якщо це передбачено договором, а також відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням доручення; відмовитися від доручення в будь-який час; відступити від вказівок довірителя, якщо за обставинами справи це є необхідним в інтересах останнього і повірений не міг попередньо запитати його або ж не одержав своєчасної відповіді на свій запит; передоручити виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором або ж якщо повірений вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя; у разі передоручення — негайно сповістити про це довірителя, тоді повірений несе відповідальність тільки за вибір замісника.

Обов'язки довірителя: видати повіреному довіреність на вчинення визначених юридичних дій, якщо інше не передбачено договором; забезпечити повіреного засобами, необхідними для виконання доручення; відшкодувати йому

заснані витрати; негайно прийняти від повіреного усе виконане ним згідно з договором; виплатити повіреному винагороду, якщо вона передбачена договором. Якщо договір доручення пов'язаний зі здійсненням підприємницької діяльності, то припускається оплатність дій повіреного. Якщо в сплатному договорі доручення немає умови про розмір винагороди або про порядок її виплати, винагорода виплачується після виконання доручення з урахуванням звичаєних розцінок на такі послуги. Довіритель має право у будь-який час скасувати доручення; відхилити замісника, обраного повіреним. Якщо повірений діє як підприємець, то довіритель, який відмовляється від доручення, має сповістити повіреного про припинення договору за один місяць, якщо триваліший строк не передбачений договором.

Окрему увагу слід приділити питанню про підстави **припинення договору доручення**, оскільки вони також певною мірою відображають специфіку цього договору. Так, договір доручення припиняється внаслідок: смерті довірителя або повіреного, визнання будь-кого з них недієздатним, обмеженим у дієздатності або безвісно відсутнім; якщо договір доручення припинено до того, як доручення було повністю виконане повіреним, довіритель повинен відшкодувати повіреному заснані при виконанні доручення витрати, а якщо повіреному належить винагорода, — також виплатити йому винагороду домірно виконаній ним роботі.

При цьому слід мати на увазі, що повірений не може претендувати на відшкодування збитків, завданих йому припиненням договору у разі його скасування довірителем, крім випадків, коли повірений діє як комерційний представник. Довіритель не може претендувати на відшкодування збитків, завданих йому припиненням договору у разі відмови повіреного від виконання доручення, крім випадків, коли довіритель позбавлений можливості інакше забезпечити свої інтереси, а також коли повірений діяв як комерційний представник.

У цій темі також доцільно розглянути загальні положення про **комерційне посередництво** (агентську діяльність), яке є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє.

Студентам варто звернути увагу на те, що агентська діяльність не тотожна діяльності повіреного чи комісіонера; агентський договір має спільні риси з договором доручення та договором комісії; він є видом договорів з надання послуг, який використовується у господарському обороті. Тому положення про такий договір закріплені у Господарському кодексі України. Основні з них зводяться до такого. **Комерційним агентом** може бути суб'єкт господарювання (громадянин або юридична особа), який за повноваженням, заснованим на агентському договорі, здійснює комерційне посередництво. Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені. Комерційний агент не може укласти угоди від імені того, кого він представляє, стосовно себе особисто. Агентські відносини виникають у разі: надання суб'єктом господарювання на підставі договору повноважень комерційному

агентові на вчинення відповідних дій; схвалення суб'єктом господарювання, якого представляє комерційний агент, угоди, укладеної в інтересах цього суб'єкта агентом без повноваження на її укладення або з перевищенням наданого йому повноваження.

Слід визначити поняття агентського договору та вимоги до його змісту. За **агентським договором** одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладенні угод чи сприяти їх укладенню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта і за його рахунок. Цей договір має визначати сферу, характер і порядок виконання комерційним агентом посередницьких послуг, права та обов'язки сторін, умови і розмір винагороди комерційному агентові, строк дії договору, санкції у разі порушення сторонами умов договору, форму підтвердження повноважень комерційного агента, інші необхідні умови, визначені сторонами. Агентський договір укладається в письмовій формі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: доручення, повірений, довіритель, повноваження повіреного, договір доручення, передоручення повноважень, представництво, представництво без повноважень, агентський договір.

Питання для перевірки знань

- Як визначає закон поняття договору доручення?
- Які особливості предмета договору доручення?
- Які сторони в договорі доручення?
- У яких суб'єктів виникають права та обов'язки внаслідок правочинів, вчинених повіреним?
- Які умови доручення є істотними?
- Які правила виконання доручення?
- За яких умов можливо здійснити передоручення?
- Які підстави та наслідки припинення договору доручення?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право.Кн.3.Договоры о выполнении работ и оказании услуг.-М.,2002.
6. Романец Ю.В. Система договоров в гражданском праве России.-М.,2001.
7. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: Навч. посіб. — К.: Юрінком Інтер, 1999.
8. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М., 1995.

ДОГОВІР КОМІСІЇ

План

1. Поняття та умови договору комісії.
2. Зміст договору комісії та умови його виконання.
3. Припинення договору комісії.

Даний вид договору також відносять до групи договорів з надання послуг. Внаслідок його поширеності у цивільному обороті законодавець приділяє йому окрему главу у ЦК України. **Договір комісії** — це угода, за якою одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені за рахунок комітента. Комітент може бути зобов'язаний утримуватися від укладення договору комісії з іншими особами. Сторони договору — **комісіонер та комітент**: громадяни та юридичні особи. Договір комісії може укладатися в **усній** або **простій письмовій** формі.

Студентам варто проаналізувати такі основні права та обов'язки сторін у змісті цього договору. **Обов'язки комісіонера**: вчиняти правочини на умовах, найбільш вигідних для комітента і згідно з його вказівками; передати комітентові усі вигоди від правочину, вчиненого на більш вигідних умовах, аніж визначені комітентом; повідомити негайно комітента, зібрати та забезпечити необхідні докази у разі порушення третьою особою договору, укладеного з нею комісіонером; повідомити комітента про допущені від вказівок комітента без його згоди відступи, як тільки це стане можливим; у разі продажу майна за нижчою ціною, — заплатити різницю комітентові, якщо не доведе, що не мав можливості продати майно за погодженою ціною, а продаж за нижчою ціною попередив ще більші збитки; вживати заходів, необхідних для збереження майна комітента; відповідати перед комітентом за втрату, недостачу або пошкодження його майна; після виконання доручення надати комітентові звіт і передати йому все одержане за договором комісії та ін.

Права комісіонера: одержати комісійну плату, в тому числі й у випадку, якщо договір комісії не був виконаний з причин, які залежали від комітента; одержати додаткову плату, якщо він прийняв на себе поруку за виконання правочину третьою особою; у разі розірвання або односторонньої відмови від договору комітентом — одержати плату за фактично вчинені дії; укласти договір субкомісії з третьою особою, залишаючись відповідальним за дії субкомісіонера перед комітентом; для забезпечення своїх вимог за договором комісії притримувати річ, яка має бути передана комітентові; утримувати належні йому за договором суми з усіх сум, що надійшли до нього на рахунок комітента; вимагати відшкодування витрат, які були ним понесені у зв'язку з виконанням своїх обов'язків за договором, у тому числі і коли він або субкомісіонер вжив усіх заходів до вчинення правочину, але не міг його вчинити за обставин, які від них не залежали; відмовитися від договору комісії, в якому не визначено строку

його чинності, повідомивши комітента про свою відмову від договору не пізніше ніж за тридцять днів; відступити від вказівок комітента, якщо за обставинами справи це є необхідним в інтересах комітента, і комісіонер не міг запитати комітента або ж не одержав у розумний строк відповіді на свій запит; вимагати відшкодування витрат, понесених ним на виконання договору, у разі відмови комітента від договору.

Обов'язки комітента: виплатити комісіонерові плату в розмірі та в порядку, що встановлені у договорі; прийняти від комісіонера все належно виконане за договором; оглянути майно, придбане для нього комісіонером, і негайно сповісти останнього про виявлені у цьому майні недоліки; забезпечити комісіонера усім необхідним (передати йому товари, кошти тощо) для виконання зобов'язань перед третьою особою; розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера, протягом п'ятнадцяти днів від дня отримання повідомлення про відмову комісіонера від договору; повідомити комісіонера про заперечення щодо звіту протягом одного місяця від дня отримання звіту та ін.

Права комітента: у разі порушення третьою особою договору, вчиненого з нею комісіонером, зажадати передачі йому права вимоги комісіонера до цієї особи; відмовитися від договору комісії та у строк, встановлений договором, а якщо такий строк не встановлений, то негайно розпорядитися своїм майном, яке є у комісіонера; не приймати майна, придбаного комісіонером за вищою ціною, ніж була погоджена, заявивши про це комісіонерові у розумний строк після отримання від нього повідомлення про цю купівлю.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: комісія, договір комісії, комісіонер, комітент, комерційне посередництво.

Питання для перевірки знань

- Як визначає закон поняття договору комісії?
- Які сторони в договорі комісії?
- Як визначаються вимоги до форми договору комісії?
- Що таке субкомісія?
- Які основні обов'язки комітента?
- Які основні обов'язки комісіонера?
- До яких правових наслідків призводить відступ комісіонера від вказівок комітента?
- Чи може комітент відмовитися від договору комісії?
- Чи має право комісіонер відмовитися від договору? За яких умов?
- Що таке комерційне посередництво?
- Який правочин є агентським договором?
- Що спільного та відмінного в комісії та агентському договорі?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356

2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21—22. -Ст. 144.
3. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV "Про цінні папери і фондовий ринок"//Урядовий кур'єр. — 2006. — № 75. — 19 квітня.
4. Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами, затв. наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 13 березня 1995 р. № 37//Законодательство о торговле. - К., 1997. - Ч. 2. - С. 349.
5. Інструкція про порядок оформлення суб'єктами господарювання операцій при здійсненні комісійної торгівлі непродовольчими товарами, затв. наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 8 липня 1997 р. № 343//Закон і бізнес. - 1997. — № 46.
6. Інструкція про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей, затв. наказом Міністерства фінансів України від 16 травня 1996 р. № 99.
7. Дмитриев А., Лобза И. Договоры комиссии: налогообложение и бухгалтерский учет//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 89. — С. 11; № 94. - С. 5.
8. Зейкан Я. Проблемні питання договору комісії//Закон і бізнес. — 2000. — № 17. — С. 11.
9. Кіліна Т. Договір комісії за новим Цивільним кодексом України // Юридичний журнал. — 2003. — № 9. — С. 60.
10. Коломиєц А. Комиссия или консигнация. А какая разница?//Все о бухгалтерском учете. — 1999. — № 6. — С. 25.
11. Кушнір Ю. Найбільш популярні договори — купівля-продаж, доручення, комісія і консигнація//Галицькі контракти. — 1999. — № 31. — С. 81.
12. Лисанский Ю. Комитент и комиссионер: для получения товаров необходима доверенность//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 41. — С. 31.
13. Лобза И., Дмитриев А. Комиссия на покупку: налогообложение и бухгалтерский учет//Все о бухгалтерском учете. — 2000. — № 114. — С. 8.
14. Луць В. Контракты у підприємницькій діяльності. — К., 1999. — С. 188-196.
15. Назаренко В. Використання договору комісії у зовнішньоекономічній діяльності//Предпринимательство, хозяйство й право. —2000.—№ 2.- С.31.
16. Назаренко В. Щодо використання договору комісії в сучасних умовах//Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 3.— С.24.
17. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
18. Теньков С. Поручение и комиссия, перевод долга и уступка требования//Все о бухгалтерском учете. — 1999. — № 95. — С. 30—31.
19. Харитонов Є.О., Саниахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
20. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. - К., 2004.

Семінарське заняття 12

ДОГОВІР ПОЗИКИ. КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР

План

1. Поняття та загальна характеристика договору позики.
2. Відповідальність сторін за договором.
3. Поняття та загальна характеристика кредитного договору.
4. Елементи та умови кредитного договору.
5. Права та обов'язки сторін за кредитним договором.

Передусім необхідно встановити ознаки договору позики, його суб'єктів, предмет та зміст. *Договір позики* — це правочин, за яким одна сторона (**позикодавець**) передає у власність другій стороні (**позичальникові**) гроші або речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку саму ж грошей (суму позики) або рівну кількість речей того ж роду та якості; договір позики вважається укладеним з моменту передання грошей або речей (ст. 1046 ЦК України).

Студенти повинні ознайомитися з положеннями законодавства, які встановлюють вимоги до **форми** договору позики. Договір позики має бути укладений у письмовій формі, якщо його сума не менше, ніж у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходу громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, — незалежно від суми. На підтвердження договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей.

Далі слід оглянути норми, що визначають особливості реалізації цього договору. Наприклад, позикодавець має право на одержання від позичальника процентів на суму позики у розмірах і в порядку, що встановлені договором; якщо у договорі немає умови про розмір процентів, їх розмір визначається обліковою ставкою банківського процента (ставкою рефінансування), встановленою Національним банком України; у разі відсутності іншої угоди проценти виплачуються щомісяця до дня повернення суми позики. Слід пам'ятати, що в договорі може бути обумовлено, що проценти позичальником не сплачуються.

Доцільно звернути увагу студентів на положення закону, згідно з якими договір позики передбачається **безпроцентним**, якщо: його укладено між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятидесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходу громадян, і він не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін; позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками. Позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві одержаний предмет позики у строк та в порядку,

встановленому договором. Якщо строк повернення договором не встановлений або визначений моментом пред'явлення позикодавцем вимоги, сума позики має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги; договором може бути передбачено інший строк на цей випадок. Предмет безпроцентної позики може бути повернений позичальником достроково, якщо інше не встановлено договором; сума ж позики, наданої під проценти, може бути повернена достроково за згодою позикодавця або якщо це передбачено договором. Якщо позичальник не повернув своєчасно суму позики, він зобов'язаний сплатити проценти від дня, коли вона мала бути повернена, до дня її повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів на позику, встановлених договором.

Окремого розгляду заслуговують норми про захист прав та інтересів сторін у договорі позики. Зокрема, позичальник має право оспорити договір позики на тій підставі, що гроші або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж зазначено у договорі. У тих випадках, коли договір позики має бути укладений письмово, показання свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж зазначено у договорі, не допускаються. Це правило не застосовується до випадків, коли договір був укладений під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника позичальника з позикодавцем або через збіг тяжких обставин.

У цій самій темі розглядаються й положення про кредитний договір, адже останній є різновидом договору позики, тому до правовідносин, що виникають на його основі, застосовуються ті ж правила, що діють для договорів позики. Кредитний договір вивчається також у системі інших навчальних курсів (господарське право, фінансове право, банківське право), тому у представленій темі достатньо розглянути загальні положення про нього, визначити поняття, ознаки, суб'єктів, предмет, основні права та обов'язки сторін. Так, **кредитний договір** — правочин, за яким банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, що передбачені договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (ст. 1054 ЦК України). Сторонами договору є **кредитодавець** — банк або інша кредитна організація, яка надає кошти, а також **позичальник** — особа, якій надаються кошти. Предметом договору кредитування є сума грошових коштів (речей, визначених родовими ознаками), яка передається позичальникові на умовах повернення та сплати процентів. Кредитний договір укладається в письмовій формі, недодержання якої призводить до недійсності договору.

У змісті договору позики варто відмітити такі основні права та обов'язки сторін. **Кредитодавець має право** відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту повністю або частково у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або ж за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що надана позичальникові сума не буде повернена своєчасно. У разі порушення позичальником передбаченого договором обов'язку цільового використання кредиту кредитодавець має право також відмовитися від

подальшого кредитування позичальника за договором. **Позичальник має право** відмовитися від одержання кредиту повністю або частково, сповістивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не передбачено договором, законом, іншими нормативно-правовими актами. Кредитодавець має право на одержання від позичальника процентів на суму кредиту у розмірах і в порядку, що встановлені договором. Якщо у договорі немає умови про розмір процентів, він визначається обліковою ставкою банківського процента (ставкою рефінансування), встановленою Національним банком України. У разі відсутності іншої угоди проценти виплачуються щомісяця до дня повернення суми кредиту. **Позичальник зобов'язаний** повернути кредитодавцеві відповідну суму коштів у строк та в порядку, встановленому договором. Якщо позичальник не виконав цього обов'язку, він зобов'язаний сплатити пеню (у вигляді процентів) від дня, коли настав строк виконання, до дня повернення коштів кредитодавцеві, незалежно від сплати процентів за умовами договору.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: позика, договір позики, позикодавець, позичальник, кредит, кредитний договір, кредитодавець.

- Як закон визначає поняття договору позики?
- Які умови договору позики є істотними?
- У якій формі має укладатися договір позики?
- Які особливі підстави та порядок оспорування договору позики?
- Які обов'язки має позичальник?
- Чи нараховуються проценти за договором позики?
- Які правові наслідки порушення договору позичальником?
- Як закон визначає поняття кредитного договору?
- Хто є сторонами кредитного договору?
- Які вимоги до форми кредитного договору?
- Що є предметом кредитного договору?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19—20, № 21—22. — Ст. 144.
3. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ "Про заставу"// Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 47. — Ст. 642.
4. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.
5. Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-ІІІ "Про банки і банківську діяльність"//Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5-6.— Ст.30.

6. Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664- III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
7. Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908- III "Про кредитні спілки"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 101.
8. Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-ІУ "Про інноваційну діяльність"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 36. — Ст.266.
9. Закон України від 5 червня 2003 р. № 898-ІУ "Про іпотеку"//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 38. — Ст. 313.
10. Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1255-ІУ "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень"//Відомості Верховної Ради України. - 2004. — № 11. — Ст. 140.
11. Правила торгівлі у розстрочку, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1998 р. № 997//Офіційний вісник України. — 1998. - № 27. - С. 45.
12. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затв. постановою Правління Національного банку України від 6 листопада 2000р. № 279//Офіційний вісник України. - 2000. — № 32. — С. 228.
13. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затв. постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. №516//Офіційний вісник України. — № 1. — С. 32.
14. Андреев В.К. О займе, смежных договорах и банках//ЭЖ-Юрист. — 1999. - № 31. - С. 4-5.
15. Белов В.Н. О внебанковском кредитовании//Бизнес и банки. — 1999. - № 6. - С. 4-5.
16. Байкова М., Кампфер Ю. Заемные и кредитные отношения в свете нового Гражданского кодекса РФ//Финансово-правовой абонемент. — 1996.-№21.- С. 8-10.
17. Горіславська І. Відповідальність аграрних суб'єктів і кредитних установ при порушенні зобов'язань за кредитним договором//Підприємництво, господарство і право — 2002. — № 3. — С. 32.
18. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред. В.М. Коссака. - К., 2004.
19. Ніколаєва Л., Старцев О. Деякі питання правової регламентації банківського кредитування в Україні//Юридичний вісник України. — 1999.-№18.
20. Новицкий А. Кредитный договор//ЭЖ-Юрист. — 1998. — № 19. — С. 3-6.
21. Телятник Л. Правовая природа процента в кредитных отношениях//Предпринимательство, хозяйство и право. — 1997. — № 11.
22. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручн. — К., 2003.
23. Цивільне право України: Навч. посібник/За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.

24. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
25. Шаповалова О. Проблема тотожності позики і кредиту//Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 9. — С. 63.

Семінарське заняття 13

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

План

1. Поняття договору банківського вкладу.
2. Загальна характеристика договору.
3. Права та обов'язки сторін договору банківського вкладу (депозиту).

Студенти повинні знати, що за **договором банківського вкладу (депозиту)** одна сторона (**банк**), що прийняла від другої сторони (**вкладника**) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. Договір банківського вкладу укладається у **письмовій** формі. У разі недодержання письмової форми договору банківського вкладу цей договір є нікчемним. Договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад). Договором може бути передбачено також внесення грошової суми на інших умовах її повернення.

Варто звернути увагу на те, що банк виплачує вкладникові **проценти** на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Якщо договором не встановлений розмір процентів, банк зобов'язаний виплачувати проценти у розмірі облікової ставки Національного банку України. Банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклади на вимогу, якщо інше не встановлено договором. Але встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком, якщо інше не встановлено законом.

Фізична або юридична особа може укласти договір банківського вкладу (зробити вклад) на користь третьої особи. Ця особа набуває права вкладника з моменту пред'явлення нею до банку першої вимоги, що впливає з прав вкладника, або вираження нею іншим способом наміру скористатися такими правами. Укладення договору банківського вкладу з фізичною особою і внесення грошових коштів на її рахунок за вкладом підтверджуються ощадною книжкою або депозитним сертифікатом.

Ощадний (депозитний) сертифікат підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (володільця сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у

банку, який його видав. В **ощадній книжці** вказуються найменування і місцезнаходження банку (його філії), номер рахунка за вкладом, а також усі грошові суми, зараховані на рахунок та списані з рахунка, а також залишок грошових коштів на рахунку на момент пред'явлення ощадної книжки у банк. Відомості про вклад, вказані в ощадній книжці, є підставою для розрахунків за вкладом між банком і вкладником. Видача банківського вкладу, виплата процентів за ним і виконання розпоряджень вкладника про перерахування грошових коштів з рахунка за вкладом іншим особам здійснюються банком у разі пред'явлення ощадної книжки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківський вклад, депозит, вкладний (депозитний) рахунок, вклади (депозити) на вимогу, ощадна книжка, ощадний (депозитний) сертифікат, банк, вкладник.

Питання для перевірки знань

- Як визначається поняття договору банківського вкладу?
- Яка юридична характеристика договору банківського вкладу?
- Які істотні умови договору банківського вкладу?
- Які існують види депозитів за різними критеріями?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
6. Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908- III "Про кредитні спілки"//Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 101.
7. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000р.//Урядовий кур’єр.-2001.-№8.-17 січня.
8. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.
9. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” від 23 лютого 2006р.//Урядовий кур’єр.-2006.-№75.-19 квітня.
10. Постанова Правління НБУ від 3 грудня 2003р. „Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами”.
11. Постанова Правління НБУ від 12 листопада 2003р. -№492 Про затвердження „Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття

- рахунків у національній та іноземних валютах”//Юридичний вісник України.-2004.-№10.-6-12 березня; №11.- 13-19 березня.
12. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
 13. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
 14. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
 15. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
 16. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
 17. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
 18. Агарков М. М. Основы банковского права. Учение о ценных бумагах. — М., 1994.
 19. Новоселова Л. А. Гражданско-правовое регулирование банковской деятельности. — М., Юринформ, 1994.
 20. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: Комментарий законодательства и арбитражной практики. — М.: Юр. фирма «Контракт», «Инфра». — М.,2000.
 21. Полонский Э. Г. Применение законодательства о кредитовании и расчетах. — М., 1967.
 22. Флейшиц Е. А. Расчеты и кредитные правоотношения. — М., 1956

Семінарське заняття 14

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА

План

1. Поняття договору банківського рахунка та його правове регулювання.
2. Елементи та умови договору банківського рахунка.
3. Зміст договору банківського рахунка та порядок його розірвання.

За договором банківського рахунка банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком. Банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд. Договір банківського рахунка укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунка у банку на умовах, погоджених сторонами. Банк

зобов'язаний зарахувати грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, а також за розпорядженням клієнта видати або перерахувати з його рахунка грошові кошти в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, як-що інший строк не передбачений договором банківського рахунка або законом. Клієнт зобов'язаний сплатити плату за виконання банком операцій за рахунком клієнта, якщо це встановлено договором. Якщо відповідно до договору банківського рахунка банк здійснює платежі з рахунка клієнта, незважаючи на відсутність на ньому грошових коштів (кредитування рахунка), банк вважається таким, що надав клієнтові кредит на відповідну суму від дня здійснення цього платежу. За користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк сплачує проценти, сума яких зараховується на рахунок, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка або законом. Банк може списати грошові кошти з рахунка клієнта на підставі його розпорядження. Грошові кошти можуть бути списані з рахунка клієнта без його розпорядження на підставі рішення суду, а також у випадках, встановлених договором між банком і клієнтом.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку грошових коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом. У разі одночасного надходження до банку кількох розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання грошових коштів, банк списує кошти з рахунку клієнта у такій черговості: 1) у першу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів; 2) у другу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором; 3) у третю чергу списуються грошові кошти на підставі інших рішень суду; 4) у четверту чергу списуються грошові кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету; 5) у п'яту чергу списуються грошові кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

У разі відсутності (недостатності) грошових коштів на рахунку клієнта банк не веде обліку розрахункових документів, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом. У разі несвоєчасного зарахування на рахунок грошових коштів, що надійшли клієнтові, їх безпідставного списання банком з рахунка клієнта або порушення банком розпорядження клієнта про перерахування грошових коштів з його рахунка банк повинен негайно після виявлення порушення зарахувати відповідну суму на рахунок клієнта або належного отримувача, сплатити проценти та відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено законом. Договір банківського рахунка розривається за заявою клієнта у будь-який час.

Банк має право вимагати розірвання договору банківського рахунка в таких випадках: 1) якщо сума грошових коштів, що зберігаються на рахунку

клієнта, залишилася меншою від мінімального розміру, передбаченого банківськими правилами або договором, якщо така сума не буде відновлена протягом місяця від дня попередження банком про це; 2) у разі відсутності операцій за цим рахунком протягом року, якщо інше не встановлено договором; 3) в інших випадках, встановлених договором або законом. Залишок грошових коштів на рахунку видається клієнтові або за його вказівкою перераховується на інший рахунок в строки і в порядку, встановлені банківськими правилами. Банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених законом про банки і банківську діяльність. У разі розголошення банком відомостей, що становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків та моральної шкоди.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансові послуги, банківський рахунок, кореспондентський рахунок, поточний рахунок, бюджетний рахунок, карткові рахунки, таємниця банківського рахунку.

Питання для перевірки знань

- Як визначається поняття договору банківського рахунка?
- Якими актами законного та підзаконного характеру здійснюється правове регулювання договору банківського рахунка?
- Яка юридична характеристика договору банківського рахунка?
- Що є предметом договору банківського рахунка?
- Дайте визначення поняття „кредитування рахунка”?
- Перерахуйте черговість списання грошових коштів з рахунка?
- Назвіть випадки розірвання договору банківського рахунка?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000р.//Урядовий кур’єр.-2001.-№8.-17 січня.
6. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.-№84.-16 травня.
7. Закон України від 22 травня 2003р „Про електронний цифровий підпис”//ВВРУ.-2003.-№36.-Ст.276.

8. Постанова Правління НБУ від 12 листопада 2003р. -№492 про затвердження „Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах”//Юридичний вісник України.-2004.-№10.-6-12 березня; №11.-13-19 березня.
9. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
10. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
11. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
12. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
13. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
14. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.
15. Ефимова Л. Г. Банковские сделки: Комментарий законодательства и арбитражной практики. — М.: Юр. фирма «Контракт»; «Инфра». — М., 2000.
16. Иоффе О. С. Обязательственное право. — М.: Юрид. лит-ра, 1975.
17. Компанец Е. С., Полонский Э. Г. Применение законодательства о кредитовании и расчетах. — М., 1967.
18. Новоселова Л. А. Гражданско-правовое регулирование банковской деятельности. — М.: Юринформ, 1994.
19. Правовое регулирование банковской деятельности / Под ред. Е. А. Суханова. — М.: Юринформ, 1997.
20. Сарбаш С.В. Договор банковского счета: Проблемы доктрины и судебной практики.-М.,1999.-272с.
21. Флейшиц Е. А. Расчетные и кредитные правоотношения. — М., 1956.

Семінарське заняття 15

РОЗРАХУНКОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

План

1. Поняття, форми та види безготівкових розрахунків.
2. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень.
3. Розрахунки за акредитивом.
4. Розрахунки за інкасовими дорученнями.
5. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.

Розрахунки за участю фізичних осіб, не пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, можуть провадитися у **готівковій** або в **безготівковій** формі за допомогою розрахункових документів у **електронному** або **паперовому** вигляді. Розрахунки між юридичними особами, а також

розрахунки за участю фізичних осіб, пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, провадяться в безготівковій формі. Розрахунки між цими особами можуть провадитися також готівкою, якщо інше не встановлено законом. При здійсненні безготівкових розрахунків допускаються розрахунки із застосуванням платіжних доручень, акредитивів, розрахункових чеків (чеків), розрахунки за інкасо, а також інші розрахунки, передбачені законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту. Сторони у договорі мають право обрати будь-який вид безготівкових розрахунків на свій розсуд.

За **платіжним дорученням** банк зобов'язується за дорученням платника за рахунок грошових коштів, що розміщені на його рахунок у цьому банку, переказати певну грошову суму на рахунок визначеної платником особи (одержувача) у цьому чи в іншому банку у строк, встановлений законом або банківськими правилами, якщо інший строк не передбачений договором або звичаями ділового обороту. Платіжне доручення платника приймається банком до виконання за умови, що сума платіжного доручення не перевищує суми грошових коштів на рахунок платника, якщо інше не встановлено договором між платником і банком.

У разі **розрахунків за акредитивом** банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) — заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача грошових коштів або визначеної ним особи — **бенефіціара**. У разі відкриття покритого акредитива при його відкритті бронюються грошові кошти платника на окремому рахунок в банку-емітенті або виконуючому банку. У разі необґрунтованої відмови у виплаті або неправильної виплати грошових коштів за акредитивом внаслідок порушення виконуючим банком умов акредитива виконуючий банк несе відповідальність перед банком-емітентом. Акредитив закривається у разі: 1) спливу строку дії акредитива; 2) відмови одержувача грошових коштів від використання акредитива до спливу строку його дії, якщо це передбачено умовами акредитива; 3) повного або часткового відкликання акредитива платником, якщо таке відкликання передбачене умовами акредитива. Про закриття акредитива виконуючий банк повідомляє банк-емітент. Виконуючий банк одночасно із закриттям акредитива негайно повертає банку-емітентові невикористану суму покритого акредитива. Банк-емітент повинен зарахувати повернені суми на рахунок платника.

У разі **розрахунків за інкасовими дорученнями (за інкасо)** банк (банк-емітент) за дорученням клієнта здійснює за рахунок клієнта дії щодо одержання від платника платежу та (або) акцепту платежу. Банк-емітент, який одержав інкасове доручення, має право залучати для його виконання інший банк (виконуючий банк). Випадки застосування та порядок здійснення розрахунків за інкасовими дорученнями встановлюються законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту.

Розрахунковим чеком (чеком) є документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку переказати вказану у чеку грошову суму одержувачеві (чекодержателю).

Платником за чеком може бути лише банк, в якому чекодавець має грошові кошти на рахунку, якими він може розпоряджатися. Відкликання чека до спливу строку для його подання не допускається. Видача чека не погашає грошового зобов'язання, на виконання якого він виданий. Чек оплачується за рахунок грошових коштів чекодавця. Порядок та умови бронювання грошових коштів на рахунку для розрахунків із застосуванням чеків встановлюються банківськими правилами.

Чек підлягає оплаті платником за чеком за умови подання його до оплати у строк, встановлений банківськими правилами. Зарахування коштів за інкасованим чеком на рахунок чекодержателя провадиться після одержання платежу від платника, якщо інше не передбачено договором між чекодержателем і банком. Чекодержатель повинен повідомити чекодавця про неплатіж протягом двох робочих днів, наступних за днем вчинення протесту або рівнозначного акта. У разі відмови платника в оплаті чека чекодержатель має право пред'явити позов до суду. Чекодержатель має право вимагати крім оплати суми чека відшкодування своїх витрат на одержання оплати, а також процентів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: безготівкові розрахунки, готівкові розрахунки, готівка, розрахунковий документ, операційний день, платіжне доручення, бенефіціар, акредитив, відкличний акредитив, безвідкличний акредитив, інкасування (інкасо), розрахунковий чек, чекодавець, чекодержатель, чекова книжка.

Питання для перевірки знань

- За допомогою яких нормативних актів регулюються розрахункові зобов'язання?
- Як визначаються поняття готівкових та безготівкових розрахунків?
- Перерахуйте учасників розрахункових відносин.
- Що розуміють під розрахунковим документом?
- Дайте визначення поняття „платіжне доручення”.
- Як визначається поняття „акредитиву”?
- В чому полягає різниця між відкличним та безвідкличним акредитивом?
- Дайте визначення поняття „інкасування” (інкасо).
- Перерахуйте види інкасо?
- Що розуміють під розрахунковим чеком?
- Опишіть чекову книжку.

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” від 5 квітня 2001р.//Урядовий кур’єр.-2001.№84.-16 травня.

6. Закон України від 5 квітня 2001р. „Про обіг векселів в Україні”//ВВРУ.-2001.-№24.-Ст.128.
7. Постанова Правління НБУ від 21 серпня 2001р. №367 „Про затвердження Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням”..
8. Постанова Правління НБУ від 21 січня 2004р. №22 „Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті.
9. Постанова Правління НБУ від 15 грудня 2004р. №637 „Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні”//Юридичний вісник України.-2005.-№5.-5-11 лютого.
10. Постанова Правління НБУ від 19 лютого 2001р. №69 „Про затвердження Інструкції про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України”.
11. Постанова Правління НБУ від 26.03.1998р. “Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України”.
12. Офіційні типові форми договорів/ Уклад.: Стефанчук Р.О., Стефанчук М.О.-К.,2003.
13. Типові форми юридичних документів. Довідкове видання.-Харків, 2002.
14. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
15. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
16. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
17. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Семінарське заняття 16

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА СПІЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ. ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА.

План

1. Договір про спільну діяльність.
2. Поняття та елементи договору простого товариства.
3. Зміст договору простого товариства.
4. Припинення договору простого товариства.

У представленій темі студентам необхідно з'ясувати сутність договору про спільну діяльність, у тому числі договору простого товариства. Необхідно визначити відмінні риси останнього, а також розглянути загальні положення законодавства про спільну діяльність. За *договором про спільну діяльність* сторони (*учасники*) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові (ст. 1130 ЦК України).

Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників.

Договір про спільну діяльність укладається у **письмовій** формі. Умови договору про спільну діяльність, у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий режим виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій та інші умови визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності.

За **договором простого товариства** сторони (учасники) беруть зобов'язання **об'єднати свої вклади** та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ст. 1132 ЦК України).

Особливу увагу варто звернути на положення законодавства, які визначають **майнові правовідносини учасників та способи управління спільною діяльністю**. Так, **вкладом** учасника вважається все те, що він вносить у спільну діяльність (спільне майно), у тому числі грошові кошти, інше майно, професійні та інші знання, навички та вміння, а також ділова репутація та ділові зв'язки. Вклади учасників вважаються рівними за вартістю, якщо інше не впливає із договору простого товариства або фактичних обставин; грошова оцінка вкладу учасника провадиться за погодженням між учасниками. Внесене учасниками майно, яким вони володіли на праві власності, а також вироблена у результаті спільної діяльності продукція та одержані від такої діяльності плоди і доходи є **спільною частковою власністю** учасників, якщо інше не встановлено договором простого товариства або законом. Внесене учасниками майно, яким вони володіли на підставах інших, ніж право власності, використовується в інтересах усіх учасників і є їхнім спільним майном. Користування спільним майном учасників здійснюється за їх спільною згодою, а в разі недосягнення згоди — у порядку, що встановлюється за рішенням суду.

Під час ведення спільних справ кожний **учасник має право** діяти від імені всіх учасників, якщо договором простого товариства не встановлено, що ведення справ здійснюється окремими учасниками або спільно всіма учасниками договору простого товариства; у разі спільного ведення справ для вчинення кожного правочину потрібна згода всіх учасників. Повноваження учасника вчиняти правочини від імені всіх учасників посвідчується довіреністю, виданою йому іншими учасниками, або договором простого товариства. У відносинах із третіми особами учасники не можуть посилатися на обмеження прав учасника, який вчинив правочин, щодо ведення спільних справ учасників, крім випадків, коли вони доведуть, що на момент вчинення правочину третя особа знала або могла знати про наявність таких обмежень.

Рішення щодо спільних справ учасників приймаються учасниками за спільною згодою, якщо інше не встановлено договором простого товариства.

Якщо договір простого товариства не пов'язаний із здійсненням його учасниками підприємницької діяльності, кожний учасник відповідає за спільними договірними зобов'язаннями усім своїм майном пропорційно вартості його вкладу у спільне майно; за спільними зобов'язаннями, що виникли не з договору, учасники відповідають солідарно. Якщо ж договір простого

товариства пов'язаний із здійсненням його учасниками підприємницької діяльності, учасники відповідають солідарно за всіма спільними зобов'язаннями, незалежно від підстав їх виникнення.

Договір простого товариства **припиняється** у разі: визнання учасника недієздатним, безвісно відсутнім, обмеження його цивільної дієздатності; оголошення учасника банкрутом; відмови учасника від подальшої участі у договорі простого товариства або розірвання договору на вимогу одного з учасників; виділу частки учасника на вимогу його кредитора; смерті фізичної особи — учасника або ліквідації юридичної особи — учасника договору простого товариства. Ці обставини припиняють договір, якщо домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників або (в останньому із вказаних випадків) заміщення учасника, який помер (ліквідованої юридичної особи), його спадкоємцями (правонаступниками).

Договір про спільну діяльність також припиняється унаслідок спливу строку договору простого товариства; досягнення мети товариства або настання обставин, коли досягнення мети товариства стало неможливим.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: спільна діяльність, договір про спільну діяльність, договір простого товариства, спільне майно учасників, ведення спільних справ.

Питання для перевірки знань

- Як закон визначає поняття договору про спільну діяльність?
- Який порядок визначення предмета договору про спільну діяльність?
- У якій формі укладається договір про спільну діяльність?
- Чим відрізняється договір простого товариства?
- Який правовий режим спільного майна учасників за договором простого товариства?
- Які загальні правила ведення спільних справ учасників договору простого товариства?
- Яку відповідальність несуть учасники простого товариства за спільними зобов'язаннями?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. -Ст. 144.
3. Закон України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.)// Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 27. — Ст. 181.
4. Закон України від 21 листопада 1995 р. № 437/95-ВР "Про промислово-фінансові групи в Україні//Відомості Верховної Ради України. — 1996. - №23. - Ст. 88.
5. Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності"//Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 36. - Ст. 299.

6. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 28 квітня 1995 р. № 02-5/302 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з укладанням та виконанням договорів про сумісну діяльність"//Збірник роз'яснень Вищого арбітражного суду України. — К., 1998. - С. 78.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/За ред В.М. Коссака. — К., 2004.
8. Омельченко А. Правовое регулирование совместной деятельности на Украине//Юридическая практика. — 1998. — № 24. — С. 10.
9. Павленко Д. Розірвання в судовому порядку договорів про сумісну діяльність //Юридичний журнал. — 2002. — № 6. — С. 90.
10. Теньков С. Спільна діяльність: деякі юридичні та податкові аспекти//Вісник податкової служби України. — 2000. — № 15. — С. 61.
11. Харитонов Є. О., Саніахметова Н.О. Цивільне право України: Підручник. — К., 2003.
12. Цивільне право України: Навч. посібн./За ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. — К., 2004.
13. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту ЦК. — К., 2004.
14. Яблонський Б. Спільна діяльність з погляду "цивільно-податково-господарського" законодавства//Закон і бізнес. — 1999. — № 48. — С. 11.
15. Романец Ю. В. Система договорів в гражданском праве России. — М.: Юрист, 2001.
16. Луць В. В. Контракты у підприємницькій діяльності: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 1999.
17. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право.
18. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. — М., 1995.

Семінарське заняття 17

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

План

1. Поняття і значення зобов'язань з відшкодування шкоди.
2. Підстави та умови виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди.
3. Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист.

У цій темі вивчаються зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди, їх відносять до недоговірних зобов'язань, і називають охоронними, а якщо виникли з правопорушення — *деліктними зобов'язаннями*. Вони регламентуються окремою главою 82 нового ЦК України «Відшкодування шкоди» і є окремим цивільно-правовим інститутом, який виконує, передусім, компенсаційну (відновлювальну) функцію і набуває особливого значення у

сучасному суспільстві. В процесі реалізації все більш різноманітних, дедалі складніших відносин майновим та особистим немайновим благам їх учасників може бути завдана шкода; якщо вона виникла поза межами договірних відносин, то виникає проблема: хто повинен відшкодувати цю шкоду. Саме тому представлена тема має важливе значення і заслуговує особливої уваги з боку студентів.

Необхідно з'ясувати підстави та умови виникнення такого зобов'язання: це цивільне правопорушення (делікт), що виразилося у заподіянні шкоди іншій особі. Суб'єктами зобов'язання є: *потерпілий* — особа, якій завдано шкоду, виступає як **кредитор**, та особа, що несе відповідальність за шкоду (найчастіше, яка заподіяла шкоду, — *делінквент*), — як **боржник**. Змістом такого зобов'язання є право потерпілого вимагати залагодження (відшкодування) шкоди та (або) компенсації моральної шкоди і обов'язок заподіювача шкоди вчинити зазначені дії.

Необхідно знати, що система таких зобов'язань представлена в новому ЦК України у вигляді так званого змішаного делікту, що передбачає наявність загальної норми, яка поширюється на всі випадки відшкодування шкоди (**генеральний делікт**), та положень, що регулюють відповідальність за шкоду за наявності додаткових умов (**спеціальні делікти**).

Загальні умови виникнення таких зобов'язань визначені у статтях 1166 «Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду» та 1167 «Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду». Серед **спеціальних деліктів**: відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист, завданої у стані крайньої необхідності; відшкодування фізичною чи юридичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою; завданої малолітньою, неповнолітньою або недієздатною особою, або особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки; відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, та ін.

Загальними **умовами** виникнення деліктного зобов'язання є: наявність шкоди, завданої майну фізичної або юридичної особи, та (або) особистим немайновим благам фізичної чи юридичної особи; неправомірні (протиправні) дії (бездіяльність) заподіювача шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, яка настала; вина заподіювача шкоди. Той, хто заподіяв шкоду, **звільняється** від її відшкодування, якщо доведе, що шкоду заподіяно не з його вини.

Названі підстави мають дуже важливе значення, і студенти повинні добре запам'ятати їх; вони визначені законом як загальні; наявність їх у сукупності є обов'язковою для покладення відповідальності на особу, яка заподіяла шкоду. Разом з тим законом можуть бути передбачені винятки з цього правила. Наприклад, у випадках заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки, незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду та деяких інших відповідальність настає незалежно від вини.

Вивчаючи цю тему, слід пам'ятати, що шкода може бути заподіяна і **правомірними діями**, до яких можна віднести дії, вчинені, наприклад, при

самозахисті від протиправних посягань та у стані **крайньої необхідності**. Питання про відповідальність за такі дії вирішується у законодавстві по-різному. Так, шкода, завдана при самозахисті — у стані необхідної оборони, якщо не були перевищені її межі, не підлягає відшкодуванню.

Необхідною обороною є дії з метою захистити законні права та інтереси від протиправного посягання. Наприклад, громадянин, на якого напали злочинці, відбиваючи напад, завдав легких тілесних ушкоджень одному з них та пошкодив його одяг. Його дії розглядаються як дії у стані необхідної оборони. Шкода ж, завдана у стані крайньої необхідності, має бути відшкодована особою, яка її заподіяла, з правом зворотної вимоги до особи, в інтересах якої вона діяла; обов'язок відшкодування шкоди може бути покладений на особу, в чітких інтересах діяв заподіювач шкоди, або віднесений на її рахунок. **Крайньою необхідністю** є дії для усунення небезпеки, що загрожувала інтересам чи правам фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами. В інших випадках, встановлених законом, шкода, заподіяна правомірними діями, також може підлягати відшкодуванню.

Окремо повинні оглянути студенти й правила відповідальності за заподіяння моральної шкоди. Вона відшкодовується, якщо завдана фізичній або юридичній особі неправомірними діями за наявності вини особи, яка її заподіяла. У випадках, коли шкоду завдано життю і здоров'ю фізичної особи джерелом підвищеної небезпеки, шкоду заподіяно фізичній особі внаслідок її незаконного затримання, незаконного застосування як запобіжного заходу арешту або підписки про невиїзд, незаконного засудження, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт, а також в інших випадках, встановлених законом, моральна шкода відшкодовується **незалежно від вини**.

Закон передбачає два способи залагодження майнової шкоди: **відшкодування в натурі** (передати річ того ж роду і якості, полагодити пошкоджену річ тощо); **повне відшкодування завданих збитків**, розмір яких визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для виправлення пошкодженої речі.

Студенти повинні звернути увагу на те, що вирішення питання про реалізацію зобов'язання, що виникло із заподіяння шкоди, залежить і від **поведінки потерпілого**. Наявність його **вини** може зумовити повне або часткове звільнення заподіювача шкоди від відповідальності. Так, шкода, яка виникла внаслідок **умислу** потерпілого, відшкодуванню не підлягає. Якщо груба необережність потерпілого сприяла виникненню або збільшенню шкоди, то залежно від ступеня вини потерпілого розмір відшкодування може бути зменшений, якщо інше не встановлено законом. Суд також може зменшити розмір відшкодування шкоди, заподіяної фізичною особою, з урахуванням її майнового становища, якщо воно було до заподіяння шкоди або стане внаслідок її відшкодування у повному обсязі вкрай скрутним. Однак, у випадках, коли шкоду завдано злочином, зменшення розміру відповідальності за названою підставою неможливе.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: шкода, протиправне діяння, причинний зв'язок, вина, відшкодування, майнова шкода, немайнова (моральна) шкода, делікт, генеральний делікт, спеціальний делікт.

Питання для перевірки знань

- Які зобов'язання називаються деліктними?
- Яка система деліктних зобов'язань у цивільному праві?
- Які загальні умови виникнення зобов'язання із заподіяння шкоди?
- Що таке майнова шкода? Які її види Ви знаєте?
- Що таке моральна шкода? Чи закріплене це поняття в законі? Чи тотожні поняття моральної та немайнової шкоди?
- Що таке вина в деліктних зобов'язаннях ?
- У чому сутність принципу презумпції вини відповідача у цивільному праві?
- Чи підлягає відшкодуванню шкода, завдана у стані крайньої необхідності?
- Які спеціальні умови виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду?
- Чи визначає закон поняття джерела підвищеної небезпеки? Як саме? Які особливості відповідальності за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки?
- Які особливості зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичної особи?
- Які особливості відповідальності за заподіяння шкоди особами, що не мають повної цивільної дієздатності (малолітні, неповнолітні, недієздатні, обмежені в дієздатності)
- У чому сутність принципу повного відшкодування?
- Чи має значення для визначення обсягу відшкодування вина потерпілого? Яке саме? Які ще обставини мають значення?

Рекомендована література:

1. Конституція України із змінами від 8 грудня 2004р. № 2222-IV – К. 2006.
2. Закон України від 7 лютого 1991 р. № 697-12 "Про власність"// Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 20. - Ст. 249.
3. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII
4. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII
6. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XI
7. Закон України „Про авторське право і суміжні права” від 11 липня 2001р.//Офіційний вісник України.-2001.-№32.-Ст.1450.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України, затверджений Законом від 28 грудня 1960 року
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий 7 грудня 1984 року № 8073-X

10. Цивільний кодекс України, прийнято 16 січня 2003 року № 435-ІУ
11. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року № 436-ІУ
12. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
13. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
14. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
15. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
16. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.
17. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
18. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450
19. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6
20. Загорулько А. И. Обязательства по возмещению вреда, причиненного субъектами гражданского права. — Х.: Консум, 1996.
21. Кулагин М. И. Избранные труды. — М.: Статут, 1997. — С. 285, 289-290.
22. Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. — Ленинград: ЛГУ, 1983. — С. 66-67.
23. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
24. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
25. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004
26. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения.-М.,1997.
27. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности.-М.,1970.
28. Матвеев Г.К. Вина в советском гражданском праве.-К.,1951.
29. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве.-М.,1958.

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

План

1. Право на відшкодування моральної шкоди.
2. Умови і порядок відшкодування моральної шкоди.

Щонайперше студентам необхідно визначити підстави виникнення права на відшкодування моральної шкоди. Відповідно до положень Конституції України, зокрема статей 32, 56, 62, і чинного законодавства фізичні та юридичні особи мають право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення їхніх прав і свобод та законних інтересів.

Відшкодування моральної шкоди є одним з найбільш дієвих способів захисту особистих немайнових прав, що використовується для відновлення порушеного права. При стягненні моральної шкоди фактично збігаються міри захисту і відповідальності. Відшкодування моральної шкоди відбувається виключно у рамках позадогвірної цивільно-правової відповідальності.

Підставою для відшкодування моральної шкоди є **факт** заподіяння особі фізичного болю та страждань або душевних страждань, або приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Моральна (немайнова) шкода — це такі наслідки правопорушення, що не мають економічного змісту і вартісної форми і можуть полягати: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (ст. 23 ЦК України).

Відповідно до чинного законодавства **моральна шкода** може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності, права інтелектуальної власності, прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків.

Під **немайновою шкодою**, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності. Відповідно суб'єктами права вимоги за зобов'язаннями про відшкодування моральної шкоди

можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Обов'язок відшкодування моральної шкоди може виникати також як у фізичних і юридичних осіб, так і в держави.

Суб'єктами права вимоги щодо відшкодування **моральної шкоди** можуть бути лише фізичні або юридичні особи, права яких були безпосередньо порушені протиправними діями (бездіяльністю) інших осіб.

Відповідно до загальних підстав цивільно-правової відповідальності обов'язковому з'ясуванню при вирішенні спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправність діяння (бездії) її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Зокрема, має бути з'ясовано, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій іншій матеріальній формі позивач вважає за необхідне відшкодувати йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Необхідно проаналізувати також **умови і порядок відшкодування моральної шкоди**. Особа (фізична чи юридична) звільняється від відповідальності щодо відшкодування моральної шкоди, якщо доведе, що остання заподіяна не з її вини. Як було зазначено вище, форма вини того, хто заподіяв шкоду, за загальним правилом не має значення при вирішенні питання про притягнення особи до цивільно-правової відповідальності, а на обсяг відповідальності впливає не ступінь вини, а сам шкідливий результат. **Протиправність** як умова притягнення до відповідальності полягає у тому, що вчинені дії (бездіяльність) за своїм змістом суперечать нормам об'єктивного права.

Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою полягає у тому, що протиправна поведінка має бути необхідною умовою для настання негативних наслідків у вигляді фізичних або моральних страждань. Особливість причинного зв'язку полягає у тому, що зміст її міститься в неправомірності дій, що є головною причиною заподіяної моральної шкоди.

Наявність шкоди у зобов'язаннях з відшкодування моральної шкоди довести вкрай важко саме тому, що всі негативні зміни внаслідок заподіяння шкоди відбуваються у свідомості потерпілого, і форма, в якій вони виражаються зовнішньо, має велику залежність від особливостей психіки суб'єкта. Водночас, незважаючи на те, що на потерпілій особі при зверненні до суду лежить обов'язок довести факт заподіяння моральної шкоди і її розміри, відповідно до загального принципу «презумпції винності», який діє у цивільному праві, шкода вважається заподіяною, якщо відповідач (боржник) не доведе інше.

Студентам необхідно вміти визначати розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Він визначається судом залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з

урахуванням інших обставин. Принцип еквівалентного відшкодування, який взагалі властивий цивільному праву, не застосовується при заподіянні шкоди особистим немайновим правам і благам: обсяг шкоди важко вирахувати, оскільки моральна шкода не має вартісного еквіваленту.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення; стану здоров'я потерпілого, тяжкості вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, глибини фізичних та душевних страждань; погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації; ступеня вини особи, яка заподіяла моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; ступеня зниження престижу, ділової репутації, а також зусиль, необхідних для відновлення попереднього стану. Враховуються також добровільне — за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого спростування інформації редакцією засобу масової інформації, а також інші обставини, що мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості (ст. 23 ЦК України).

Одними і тими самими діями може бути заподіяно як майнової, так і немайнової шкоди. Вирішення питання про відшкодування моральної шкоди, а також щодо розміру моральної шкоди не залежить від наявності майнової шкоди і чи була вона фактично відшкодована та в якому розмірі, а має ґрунтуватися на характері й обсязі моральних і фізичних страждань, заподіяних особі у кожному конкретному випадку (ст. 23 ЦК України). Моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб, у якому виражається майновий характер відповідальності. При заподіянні особі моральної шкоди обов'язок щодо її відшкодування покладається на винних осіб одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 23 ЦК України).

У разі відшкодування моральної шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної, особи, шкода може бути відшкодована одноразово або здійсненням щомісячних платежів. Певні обмеження щодо можливості фактичного відшкодування моральної шкоди виникають у разі, якщо особа, яка завдала шкоди, померла. У цьому разі моральна шкода, що була завдана спадкодавцем, відшкодовується спадкоємцями у межах вартості рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ними у спадщину. За позовом спадкоємця суд може зменшити розмір моральної шкоди, якщо вона є непропорційно великою порівняно з вартістю рухомого чи нерухомого майна, яке було одержане ним у спадщину.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: моральна шкода, честь, гідність, ділова репутація, зобов'язання, юридичний факт, фізична особа, юридична особа, фізична біль, душевні страждання, вина.

Питання для перевірки знань

- Що є підставою виникнення зобов'язань з відшкодування моральної шкоди?
- У чому полягає моральна шкода щодо фізичних осіб?
- У чому полягає моральна шкода щодо юридичних осіб?

- В яких випадках виникає право на відшкодування моральної шкоди?
- Які умови та порядок відшкодування моральної шкоди?
- Що таке „компенсаційність” моральної шкоди?
- Перерахуйте форми відшкодування моральної шкоди?
- В якому випадку заподіювач шкоди звільняється від відповідальності?
- Назвіть випадки, коли відшкодовується моральна шкода незалежно від вини особи яка її спричинила?

Рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята 28 червня 1996 року із змінами від 8.12.04р. – К., 2006.
2. Про власність. Закон України від 7 лютого 1991 року № 697-XII
3. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII
4. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII
5. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII
6. Про телебачення і радіомовлення. Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XI
7. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII
8. Кримінально-процесуальний кодекс України. Затверджено Законом від 28 грудня 1960 року
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Прийнято 7 грудня 1984 року № 8073-X
10. Цивільний кодекс України. Прийнято 16 січня 2003 року № 435-IУ
11. Господарський кодекс України. Прийнято 16 січня 2003 року № 436-IУ
12. Відшкодування моральної шкоди. Методичні рекомендації. Лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 року
13. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
14. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.
15. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
16. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450

17. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 року № 6
18. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року № 14
19. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2.
20. Про відшкодування моральної шкоди. Постанова Верховного Суду України від 23 грудня 2003 року.
21. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
22. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
23. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
24. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та репутації в цивільному праві.— К., 2001. — 306 с.
25. Малеин Н. С. О моральном вреде //Советское государство и право. —1993. — № 3. — С. 32-39.
26. Палиюк В. П. Моральный (неимущественный) вред. — К.: Право, 1999.— 232

Семінарське заняття 19

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПРАЦІВНИКОМ, ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ПРАВООХОРОННИМИ ТА СУДОВИМИ ОРГАНАМИ

План

1. Відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником чи іншою особою.
2. Відшкодування шкоди, завданої актами законодавчої та виконавчої влади.
3. Відшкодування шкоди, завданої актами правоохоронних органів та органів судової влади.

Насамперед студенту необхідно знати, що одним із спеціальних деліктів є **відповідальність за шкоду, завдану працівником юридичної або фізичної особи**. За загальним правилом, шкоду, що завдано працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків відшкодовує юридична чи фізична особа, з якою цей працівник перебував у трудових відносинах (ч. 1 ст. 1172 ЦК).

Особливість цього delікту полягає, насамперед, у тому, що особа має вчинити протиправне діяння лише за таких умов: 1) якщо між нею та відповідною юридичною чи фізичною особою є трудові (службові) правовідносини, що визначено трудовим договором (контрактом), наказом про прийняття на службу, про переведення на тимчасову роботу в певну організацію, актом обрання на виборну посаду, а також на казани керівного органу, або ж рішенням суду та іншими юридичними актами; 2) якщо шкоди завдано безпосередньо під час виконання трудових (службових) обов'язків, тобто коли особа здійснює обумовлену трудовим договором (контрактом), іншим локальним чи адміністративним актом роботу, як правило, на території юридичної чи фізичної особи протягом робочого часу.

Окрім цих ознак, до складу протиправного діяння за цим delіктом можуть належати: а) наявність цивільних правовідносин підряду, за яких працівник діє за дорученням замовника; б) наявність правовідносин участі (членства) в підприємницьких товариствах, за яких учасник здійснює підприємницьку чи іншу діяльність від імені товариства.

Проте найістотнішою особливістю цього delіктного зобов'язання є те, що відмежовано особу, яка фактично завдала шкоди, та особу, яка повинна нести delіктну відповідальність. **Безпосереднім заподіювачем шкоди** за ст. 1172 ЦК є: працівник (службовець); підрядник; учасник (член) підприємницького товариства чи кооперативу. Однак відповідальність за шкоду, якої завдано внаслідок виконання відповідних обов'язків, законодавець покладає відповідно на: 1) юридичну або фізичну особу, з якою він перебуває в трудових (службових) відносинах; 2) замовника за цивільно-правовим договором підряду; 3) підприємницькі товариства, кооперативи, учасником (членом) яких він є. Вина відповідальних осіб полягає в тому, що оскільки всі дії працівників (службовців) та інших осіб, якщо їх вчинено на виконання певних трудових (службових) та інших обов'язків, юридично прирівнюються до дій юридичної, фізичної особи та інших зобов'язаних суб'єктів, то і вину безпосереднього заподіювача шкоди, який перебуває у відповідних відносинах з юридичною, фізичною чи іншою уповноваженою особою має бути визнано виною останніх.

Відшкодувавши завдану працівником (службовцем) чи іншою особою шкоду, фізична чи юридична особа, а також інші суб'єкти відповідальності мають право зворотної вимоги (регресу) до безпосереднього заподіювача, з вини якого було завдано шкоди, у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не передбачено законом.

Необхідно також проаналізувати особливості відшкодування шкоди, завданої органами **державної влади**, органами **Автономної Республіки Крим**, органами **місцевого самоврядування та їх посадовими особами**. Згідно зі ст. 56 Конституції України кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. Ця норма дістає свій подальший розвиток у ст.ст. 1173—1175 ЦК. За загальним правилом, відповідальність за шкоду, яку завдано

фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 1173 ЦК України), посадовими або службовими особами цих органів (ст. 1174 ЦК України), а також шкоду, яку завдано в результаті прийняття зазначеними органами нормативно-правового акта, що було визнано незаконним і скасовано (ст. 1175 ЦК України) несе держава, АРК або орган місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів та їх посадових чи службових осіб.

Особливість цього делікту, насамперед, полягає у **суб'єктному складі** заподіювачів шкоди. До них, зокрема, належать: **органи державної влади**, тобто колегіальні та одноособові органи, наділені юридично визначеними державно-владними повноваженнями та необхідними засобами для здійснення функцій і завдань держави (органи законодавчої, судової та виконавчої влади); **органи влади АРК**, тобто виборні та інші органи територіальних громад, які наділені повноваженнями вирішувати питання АРК місцевого значення; **органи місцевого самоврядування**, тобто виборні та інші органи територіальних громад, які наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення; **посадові або службові особи відповідних органів**, тобто керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативно-правовими актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

Однак і в цьому разі, особи, що заподіюють шкоду, та особи, що нестимуть відповідальність за неї, не збігаються, оскільки вказані органи та їх посадові й службові особи здійснюють покладені на них функції від імені та в інтересах відповідних публічних утворень, тобто держави України, АРК чи відповідної територіальної громади. Саме через це вказані публічно-правові утворення і нестимуть відповідальність за шкоду, яку завдано неправомірними діями зазначених органів та їх посадових і службових осіб. Держава Україна, АРК та територіальна громада нестимуть відповідальність за шкоду, яку завдано їх органами та посадовими чи службовими особами за рахунок власного майна, в тому числі грошових коштів, які належать їм на праві власності. Конкретними ж відповідачами будуть відповідні фінансові органи цих публічно-правових утворень. Окрім специфіки суб'єкта, слід також зауважити, що певні особливості за цим деліктом має також протиправне діяння. Специфіка його полягає в тому, що протиправним вважати- муть не тільки діяння, яке суперечить вимогам закону, а й те, що йому не відповідає, оскільки публічні органи та їх посадові особи можуть діяти за принципом "дозволено тільки те, що дозволено". Ще однією особливістю цього делікту є те, що законодавець до окремого виду протиправного діяння відносить також і прийняття органом державної влади, органом влади АРК або органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, який було визнано незаконним і скасовано (ст. 1175 ЦК).

Причинно-наслідковий зв'язок у цьому разі має, як правило, складний характер, оскільки доволі часто завдана шкода є наслідком протиправного діяння не лише одного органу чи посадової (службової) особи. Найбільш специфічним в цьому випадку є можливість відшкодування завданої шкоди незалежно від вини

органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування та їх посадових чи службових осіб. Це вид певної гарантії, яка випливає з того, що ці суб'єкти, які є представниками відповідної публічної влади, повинні діяти від імені та в інтересах осіб. Окрім цього, законодавець презюмує також і знання цими органами та їх посадовими (службовими) особами чинного законодавства і покладає на них обов'язок безумовного дотримання його приписів. Після відшкодування завданої шкоди держава, АРК та територіальні громади мають право регресу до посадової чи службової особи, винної у цьому завданні шкоди.

Студентам необхідно розглянути також такий вид делікту як шкода заподіяна **правоохоронними та судовими органами**. Порівняно із загальними умовами настання деліктної відповідальності, цей вид має цілу низку специфічних ознак. Насамперед, **суб'єктом** заподіювачем шкоди є правоохоронні та судові органи, до яких чинний ЦК відносить: органи дізнання, тобто органи, які наділені правом проводити слідчі дії, що є початковою формою досудового розслідування кримінальних справ; органи попереднього (досудового) слідства, тобто органи, наділені правом проводити досудове слідство у кримінальних справах; органи прокуратури, тобто органи, які визначені такими відповідно до Закону України "Про прокуратуру"; органи суду, тобто органи, на які покладено здійснення функцій правосуддя.

Від імені вказаних органів безпосередньо діють їх **посадові та службові** особи. Особу заподіювача шкоди відмежовано від особи, яка несе відповідальність за завдання шкоди, оскільки посадові та службові особи правоохоронних та судових органів, діями яких безпосередньо завдано шкоди, вчиняють їх не лише від імені зазначених органів, а й від імені держави. І саме тому відповідальність за завдану ними шкоду несе держава Україна.

Певну специфіку має **протиправне діяння**, яким може бути завдано шкоди у цьому делікті. Визначено вичерпний перелік протиправних діянь, що є умовою настання відповідальності: незаконне засудження; незаконне притягнення до кримінальної відповідальності; незаконне застосування як запобіжного заходу тримання під вартою; незаконне застосування як запобіжного заходу підписки про невиїзд; незаконне затримання; незаконне накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт.

Наявність протиправності як характерної ознаки вказаних вище діянь, має бути підтверджено певною **реабілітацією** особи, шляхом постановлення судом виправдувального вироку, скасування незаконного вироку суду, закриття кримінальної справи органом попереднього (досудового) слідства, а також винесення відповідного акту про закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Якщо ці діяння не підтверджено обставинами, що реабілітують особу, (наприклад, кримінальну справу закрито на підставі закону про амністію або акту помилування), то право на відшкодування завданої шкоди не виникає (ч. 3 ст. 1176 ЦК).

Істотною специфікою цього делікту є те, що шкода, яку завдано фізичним та юридичним особам за цим деліктом, відшкодовується незалежно від вини посадових і службових осіб цих органів. Завдану ними шкоду відшкодовує держава Україна в особі відповідних фінансових органів за рахунок майна, в

тому числі грошових коштів, які належать їй на праві власності. У разі, якщо держава відшкодувала шкоду, завдану посадовою чи службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, то вона наділяється правом зворотної вимоги до цієї посадової чи службової особи тільки у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили (ч. 3 ст. 1191 ЦК).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: відповідальна за шкоду особа, безпосередній заподіювач, потерпілий, трудові (службові) обов'язки, регресні вимоги, владно-розпорядчі акти влади, держава, А.Р.К., органи місцевого самоврядування, посадова особа, службова особа, реквізиція, конфіскація, органи дізнання, органи досудового слідства, органи прокуратури, судові органи.

Питання для перевірки знань

- Які підстави виникнення зобов'язань з відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завдані їхнім працівником чи іншою особою?
- Скільки суб'єктів приймають участь у вказаних зобов'язаннях?
- У яких сферах приватноправових відносин ці зобов'язання можуть виникати?
- Скільки існує суб'єктів публічного права відповідальних за шкоду, завдану актами влади?
- Які особливості відшкодування шкоди, завданої внаслідок діяльності органів виконавчої влади (сфера адміністративного управління)?
- Які суб'єкти відповідальні за шкоду, заподіяну правоохоронними та судовими органами?
- За які дії правоохоронних та судових органів щодо фізичної особи закон передбачає відшкодування шкоди?
- Які види відшкодування за шкоду, спричинену незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури та суду передбачено чинним законодавством?
- Які особливості відшкодування шкоди жертвам політичних репресій?

Рекомендована література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність. Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Затверджено Законом від 28 грудня 1960 року
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Прийнято 7 грудня 1984 року № 8073-Х
4. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.

7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України.-К.,2002.
9. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Закон України від 1 грудня 1994 року № 266/94-
10. Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року №11.
11. Положення про застосування Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду». Затверджено наказом Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури та Міністерства фінансів України від 4 березня 1996 року № 6/5/3/41
12. Про виділення коштів на відшкодування за судовими рішеннями збитків, заподіяних громадянам. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1999 року № 1450
13. Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року № 14
14. Смирнов В. Т., Собчак А. А. Общее учение о деликтных обязательствах в советском гражданском праве. — Ленинград: ЛГУ, 1983.
15. Тищенко И. А. Материальная ответственность рабочих и служащих. — М.: Юрид. лит., 1973.
16. Ярошенко К. Б. Специальные случаи ответственности за причинение вреда. — М.: Юрид. лит., 1977.
17. Кун А. П. Вопросы возмещения вреда, причиненного гражданину актами власти // Правоведение. — 1983. — № 6.
18. Маковский А. Л. Гражданская ответственность государства за акты власти // Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика: Сборник памяти С. А. Хохлова / Отв. ред. А. Л. Маковский. — М., 1998. — С. 67-112.
19. Прокудина Л. А. Возмещение ущерба, причиненного незаконными действиями правоохранительных органов. — М.: Городец, 1998.
20. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
21. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.,2003.
22. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
23. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ДЖЕРЕЛОМ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

План

1. Поняття та види джерел підвищеної небезпеки.
2. Суб'єкти відшкодування за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.
3. Особливості відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.

Шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. **Джерелом підвищеної небезпеки** є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб. Шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме: 1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою; 2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується; 3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення.

Особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть **солідарну** відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини. Особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право **звотної вимоги (регресу)** до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

Держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, юридичні особи мають право зотної вимоги до фізичної особи, винної у вчиненні злочину, у розмірі коштів, витрачених на лікування особи, яка потерпіла від цього злочину. Однак, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, держава має право зотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вирокком суду щодо неї, який набрав законної сили.

З урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, полагодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі. Розмір збитків, що підлягають

відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: джерело підвищеної небезпеки, теорія діяльності, теорія предмета, теорія подвійності, теорія речей, що перебувають в русі, теорія властивостей, ризик, непереборна сила, умисел потерпілого.

Питання для перевірки знань

- Дайте визначення джерела підвищеної небезпеки.
- Які теорії джерел підвищеної небезпеки існують у сучасній цивілістиці?
- Які різновиди джерел підвищеної небезпеки наводять прибічники „теорії предмета”?
- Назвіть суб'єкти відшкодування за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.
- У чому полягає суть юридичної та матеріальної ознак для визнання особи відповідальною за шкоду?
- Який порядок відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки?
- Перерахуйте підстави, за наявності яких розмір відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, може бути зменшений.
- Які обставини створюють підставу для звільнення особи від обов'язку з відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Закон України від 29 червня 2004р. №1961-IV „Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”//Юридичний вісник України.-2004.-№34.-21-27 серпня.-С.9-24.
4. Антимонов Б. С. Гражданская ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности. — М.: Юриздат, 1952.
5. Белякова А. М. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1967.
6. Жуковская О. Л. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1994.
7. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. — М., 1966.

8. Маслов В.Ф. Обязательства из причинения вреда.-Харьков.-1961.
9. Майданик Л.А., Сергеева Н.Ю. Материальная ответственность за повреждение здоровья.-М.,1968.
10. Ойгензихт В.А. Воля и волеизъявление.-Душанбе, 1983.

Семинарське заняття 21

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

План

1. Загальні засади відповідальності за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи.
2. Особливості відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю фізичної особи внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я.
3. Особливості відшкодування шкоди заподіяної внаслідок смерті потерпілого.
4. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я або смерті.

Студенту необхідно знати, що заподіяння шкоди життю та здоров'ю фізичної особи породжує відповідний обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду. Однак порівняно із загальними умовами відшкодування заподіяної шкоди цей вид деліктних зобов'язань наділений цілою низкою специфічних ознак.

Насамперед **протиправність діяння** полягає у тому, що будь-яке діяння, яким заподіюється шкода життю та здоров'ю фізичної особи, як правило, презюмується протиправним.

Що стосується **шкоди**, то слід відмітити, що цим протиправним діянням фізичній особі заподіюється каліцтво чи інше ушкодження здоров'я або смерть. Поняття «**смерть**» законодавством не визначається, однак, на нашу думку, під ним слід розуміти певний стан організму фізичної особи, який посвідчується висновком компетентного медичного органу і характеризується непоправними руйнівними процесами центральної нервової системи та кори головного мозку, що наступили внаслідок припинення функціонування життєво важливих систем людини (серцево-судинної, дихальної, нервової). Поняттям «**каліцтво**», у свою чергу, охоплюються дві основні категорії: травма та професійне ушкодження здоров'я. Травма характеризується раптовим та, як правило, одноразовим зовнішнім впливом на організм, внаслідок чого йому заподіюється фізичне ушкодження. Поняттям «**інше ушкодження здоров'я**» охоплюється будь-яке, не пов'язане з каліцтвом пошкодження здоров'я, що наступило внаслідок так званого загального захворювання.

Специфіка шкоди, завдана життю та здоров'ю фізичної особи, полягає також і в тому, що вона не може бути відшкодована в натурі та оцінена у грошовому еквіваленті. Тому **об'єктом відшкодування** буде не зазначена

шкода, а лише **майнові втрати**, яких зазнала фізична особа внаслідок завдання цієї шкоди. До таких втрат законодавець відносить заробіток (дохід), втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, а також витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо (ч. 1 ст. 1195 ЦК України), а також витрати на поховання (ст. 1201 ЦК України).

Певними особливостями наділений і **причинно-наслідковий зв'язок** між протиправним діянням та завданою шкодою. У цих деліктних зобов'язаннях він має складний характер, що зумовлено специфікою завданої шкоди. Тобто слід доводити наявність причинно-наслідкового зв'язку не лише між протиправним діянням та каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а й причинно-наслідковий зв'язок між цими ушкодженнями здоров'я і втратою життя та зазначеними майновими втратами. Певними особливостями наділена і **вина** заподіювача шкоди у цьому деліктному зобов'язанні. Як і за загальними правилами, вина заподіювача презюмується аж поки він не доведе свою невинність. Однак для більш детального розгляду цього делікту доцільно диференціювати його на **два підвиди** залежно від благ, яким заподіюється шкода: 1) відшкодування шкоди, завданої здоров'ю фізичної особи внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я; 2) відшкодування шкоди, завданої внаслідок смерті потерпілого.

У разі завдання шкоди каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я фізичній особі відшкодовується: 1) заробіток (дохід), втрачений потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності; 2) додаткові витрати, викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду тощо; 3) моральна шкода, завдана їй внаслідок зазначеного правопорушення.

Щонайперше необхідно вміло визначити **заробіток (дохід)**, втрачений потерпілим внаслідок **втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності**. При визначенні розміру заробітку (доходу), втраченого потерпілим внаслідок втрати чи зменшення професійної або загальної працездатності, важливу роль відіграє той факт, чи перебуває особа у трудових відносинах. Так, якщо каліцтво чи інше ушкодження здоров'я було заподіяне особі, яка працювала за трудовим договором, то розмір втраченого фізичною особою заробітку (доходу), що підлягає відшкодуванню, визначається у відсотках від середнього місячного заробітку (доходу), який потерпіла особа мала до каліцтва або іншого ушкодження здоров'я, з урахуванням ступеня втрати нею професійної працездатності, а за її відсутності — загальної працездатності (ч. 1 ст. 1197 ЦК України).

Інший чинник, що впливає на розмір втраченого заробітку (доходу), — це **ступінь втрати професійної працездатності**, а за її відсутності — ступінь загальної працездатності. При цьому слід зауважити, що втрата працездатності може бути **тимчасова** або **стійка (тривала)**. Щодо тимчасової втрати працездатності, то вона має посвідчуватися листком тимчасової

непрацездатності (лікарняним листком), що видається відповідним лікувальним закладом. Умови та порядок відшкодування такої шкоди встановлюються спеціальним законом. Стійка (тривала) втрата працездатності встановлюється медико-соціальними експертними комісіями Міністерства охорони здоров'я України (далі — МСЕК).

Певною специфікою наділене визначення **втраченого заробітку (доходу)**, завданого внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я **малолітньої або неповнолітньої особи**. Зрозуміло, що коли каліцтво чи інше ушкодження здоров'я заподіяне малолітній особі, то про відшкодування втраченого заробітку (доходу) йтись не може, оскільки ця особа не може мати певного заробітку, їй можуть бути відшкодовані лише **додаткові витрати**. Після досягнення малолітньою потерпілою особою чотирнадцяти років (учнем — вісімнадцяти років) вона має право вимагати відшкодування шкоди, пов'язаної із втратою або зменшенням її працездатності, виходячи з розміру встановленої законом мінімальної заробітної плати (ч. 1 ст. 1199 ЦК України).

Іншим видом видатків, що мають бути відшкодовані потерпілій особі внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я, є її **додаткові витрати**, викликані необхідністю допомоги та догляду. Законодавець виходить з того, що додаткові витрати відшкодовуються у тому разі, коли вони є обґрунтованими та доведеними, а також коли потерпіла особа реально потребує відповідних видів допомоги та догляду і не має права претендувати на їх безкоштовне отримання. При цьому в ЦК України передбачається лише орієнтовний перелік можливих додаткових витрат, до яких належать витрати на: **посилене харчування; санаторно-курортне лікування; придбання ліків; протезування; сторонній догляд**.

Слід зауважити, що важливим різновидом цих деліктних зобов'язань є завдання шкоди **життю фізичної особи**, тобто заподіяння смерті потерпілому. Специфіка цього делікту полягає в тому, що у разі смерті потерпілого право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на його утриманні або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина потерпілого, народжена після його смерті (ч. 1 ст. 1200 ЦК України). Законодавець визначає виключний перелік непрацездатних осіб, які були на утриманні померлого потерпілого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також строк, впродовж якого вони мають право отримувати відповідне відшкодування шкоди, завданої смертю їх утримувача (годувальника).

За ч. 1 ст. 1200 ЦК України шкода відшкодовується: 1) дитині, яка має право на відшкодування шкоди до досягнення нею вісімнадцяти років, а у разі, якщо вона є учнем або студентом, — до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею двадцяти трьох років; 2) чоловікові, дружині, батькам (усиновлювачам), які досягли пенсійного віку, встановленого законом, — довічно; 3) інваліду, якого потерпілий зобов'язаний був утримувати, відшкодування виплачується впродовж строку його інвалідності; 4) одному з батьків (усиновлювачів) або другому з подружжя чи іншому членові сім'ї незалежно від віку і працездатності, якщо вони не працюють і здійснюють

догляд за: дітьми, братами, сестрами, внуками померлого, відшкодування виплачується до досягнення останніми чотирнадцяти років; 5) іншим непрацездатним особам, які були на утриманні потерпілого, відшкодування виплачується протягом п'яти років після його смерті. Зазначеним особам впродовж зазначеного строку відшкодується шкода у розмірі середньомісячного заробітку (доходу) потерпілого з вирахуванням частки, що припадала на нього самого та працездатних осіб, які перебували на його утриманні, але не мають права на відшкодування шкоди.

Відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, здійснюється щомісячними платежами (ч. 1 ст. 1202 ЦК України). Цей принцип виходить з того, що особа, яка має відшкодувати цю шкоду, отримує свій заробіток (доходи) переважно в щомісячному режимі. Проте за наявності обставин, що мають істотне значення, та з урахуванням матеріального становища фізичної особи, яка завдала шкоди, сума відшкодування може бути виплачена одноразово, але не більш як за три роки наперед. Розмір відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, може зрости у випадках: 1) підвищення вартості життя (ч. 1 ст. 1208 ЦК України); 2) збільшення розміру мінімальної заробітної плати (ч. 2 ст. 1208 ЦК України).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: каліцтво, ушкодження здоров'я, смерть, травма, професійне ушкодження здоров'я, загальне захворювання, презумпція протиправності, необхідна оборона, середньомісячний заробіток (дохід), додаткові витрати, моральна шкода, ступінь втрати професійної або загальної працездатності, МСЕК, втрата заробітку (доходу), підвищення вартості життя, малолітня та неповнолітня особи, протезування, санаторно-курортне лікування, посилене харчування, сторонній догляд, утриманці померлого, непрацездатні особи.

Питання для перевірки знань

- Що буде об'єктом відшкодування у даному делікті? Перерахуйте майнові втрати.
- Які особливості причинно-наслідкового зв'язку та вини заподіювача шкоди у цьому деліктному зобов'язанні?
- Назвіть особливості відшкодування шкоди завданої здоров'ю фізичної особи внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я.
- Перерахуйте особливості відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок смерті потерпілого.
- Який порядок відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок каліцтва, чи іншого ушкодження здоров'я або смерті?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004

3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Закон України від 23 вересня 1999 року.
4. Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Закон України від 22 лютого 2001 року № 2272.
5. Про затвердження переліку професійних захворювань. Постанова КМУ від 8 листопада 2000р. №1662//Офіційний вісник України.-2000.-№45.-Ст.1940.
6. Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 року № 1266.
7. Положення про обчислення середньої заробітної плати для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 1 листопада 2001 року №43.
8. Порядок призначення та здійснення страхових виплат потерпілим (членам їх сімей). Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 31 січня 2002 року № 7.
9. Положення про забезпечення потерпілих внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання путівками для санаторно-курортного лікування. Затверджено постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 27 березня 2003 року № 30.
10. Порядок проведення витрат на поховання у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 року № 826.
11. Гавзе Ф. Й. Возмещение ущерба, причиненного здоровью работника. — Минск: БГУ, 1977.
12. Майданик Л. А., Сергеева Н. Ю. Материальная ответственность за повреждение здоровья. — М.: Юрид. лит., 1968.
13. Малейн Н. С. Возмещение вреда, причиненного личности. — М., 1965.
14. Шиминова М. Я. Возмещение вреда, причиненного здоровью. — М., 1972.
15. Ярошенко К.Б. Жизнь и здоровье под охраной закона.-М.,1990.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

План

1. Поняття заповіту.
2. Зміст заповіту.
3. Форма заповіту
4. Особливості заповідальних розпоряджень заповідача.
5. Право на обов'язкову частку у спадщині.
6. Позбавлення спадщини та недійсність заповіту.

Вказана тема включає питання про один із способів спадкування, якому надається пріоритет, — спадкування за заповітом. *Заповітом* є виражене у встановленій законом формі волевиявлення спадкодавця, яке визначає юридичну долю його майна на випадок його смерті.

Заповіт необхідно розглядати як **односторонній правочин** та враховувати, що він повинен відповідати певним вимогам, які забезпечують його дійсність: може бути укладений особою з повною цивільною дієздатністю; має бути укладений особисто спадкодавцем (вчинення його через представника не допускається); укладається у письмовій формі із зазначенням місця та часу його укладення; підписується особисто заповідачем; має бути посвідчений нотаріусом або (якщо це передбачено законом) іншою посадовою особою. Його зміст виписується власноручно заповідачем або нотаріусом, або одним з них за допомогою загальноприйнятих технічних засобів (машинописним: комп'ютер, друкарська машинка).

Згідно з законом, якщо у населеному пункті немає нотаріуса, заповіт, крім секретного, може бути посвідчений уповноваженою на це посадовою, службовою особою відповідного органу місцевого самоврядування. Студенти повинні ознайомитися з переліком посадових осіб, які можуть посвідчувати такі заповіти, однак обов'язково у присутності свідків. Йдеться про заповіти осіб: а) які перебувають на лікуванні у лікарні, госпіталі, іншому стаціонарному закладі охорони здоров'я, а також які проживають в будинку для осіб похилого віку та інвалідів, — вони можуть посвідчуватися головним лікарем, його заступником з медичної частини або черговим лікарем цієї лікарні, госпіталю, іншого стаціонарного закладу охорони здоров'я, а також начальником госпіталю, директором або головним лікарем будинку для осіб похилого віку та інвалідів; б) які знаходяться під час плавання на морському, річковому судні, що ходить під прапором України, — можуть посвідчуватися капітаном цього судна; в) які перебувають у пошуковій або іншій експедиції, — можуть посвідчуватися начальником цієї експедиції; г) військовослужбовців, а в пунктах дислокації військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, де немає нотаріуса чи органу, що вчиняє нотаріальні дії, а також робітників, службовців, членів їхніх сімей і членів сім'ї військовослужбовця — можуть посвідчуватися

командиром (начальником) цих частини, з'єднання, установи або закладу; д) які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі — начальником місця позбавлення волі, а які тримаються під вартою, — начальником слідчого ізолятора. Заповіт має бути посвідчений при свідках і в деяких інших випадках, а також просто на бажання заповідача. Свідками можуть бути лише особи з повною цивільною дієздатністю і не можуть бути: нотаріус або інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт; спадкоємці за заповітом; члени сім'ї та близькі родичі спадкоємців за заповітом; особи, які не можуть прочитати або підписати заповіт.

Студентам також необхідно проаналізувати *види* заповітів: засвідчений нотаріусом, засвідчений іншою посадовою особою, укладений у присутності свідків, звичайний, секретний заповіт, спільний заповіт подружжя, заповіт з умовою.

Далі розглядаються правила **внесення змін до змісту заповіту** або його **скасування**: заповідач має право у будь-який час особисто у порядку, встановленому для посвідчення заповіту, внести зміни до заповіту, скасувати заповіт або скласти новий заповіт; заповіт, який було складено пізніше, скасовує попередній заповіт повністю або у тій частині, в якій він йому суперечить. Кожний новий заповіт скасовує попередній і не відновлює заповіту, який заповідач склав перед ним; якщо новий заповіт, складений заповідачем, був визнаний недійсним, чинність попереднього заповіту не відновлюється, крім випадків, коли останній заповіт вчинено під впливом певних обставин (у стані, коли особа не усвідомлювала значення своїх дій або під впливом насильства).

Обов'язково студенти повинні з'ясувати питання про **принцип свободи заповіту**; зміст його полягає в тому, що заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин; він може без зазначення причин позбавити права на спадкування будь-яку особу з числа спадкоємців за законом, у цьому разі ця особа не може одержати право на спадкування. Заповідач може скласти заповіт щодо усієї спадщини або її частини; він має право охопити заповітом права та обов'язки, які йому належать на момент складення заповіту, а також ті права та обов'язки, які можуть йому належати у майбутньому. Разом з тим свобода заповіту в Україні обмежується законом на користь найближчих родичів та членів сім'ї спадкодавця. Заповідач не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Так, малолітні, неповнолітні діти, повнолітні непрацездатні син, дочка спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (**обов'язкова частка**).

У змісті заповіту необхідно також виділити такі складові, як заповідальний відказ та заповідальне покладання. *Заповідальний відказ* — це обумовлений у заповіті обов'язок спадкоємців за заповітом вчинити певну дію на користь однієї чи кількох осіб (відказоодержувачів), котрими можуть бути будь-які особи. Заповідальний відказ є обов'язковим, проте спадкоємець, на якого покладено

заповідачем виконання заповідального відказу, зобов'язаний виконати його лише в межах дійсної вартості спадкового майна, що перейшло до нього. Заповідач може покласти на спадкоємця виконання будь-який дій, спрямованих на здійснення будь-якої загальнокорисної мети (*заповідальне покладання*), або вчинення дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання тощо. Заповідач має право призначити іншого спадкоємця на випадок, якщо спадкоємець, зазначений у заповіті, помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права на спадкування, а також у разі відсутності умов, визначених у заповіті, що складений з умовою.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: заповіт, свобода заповіту, заповідальний відказ, заповідальне покладання, обов'язкова частка у спадщині, секретний заповіт, спільний заповіт подружжя.

Питання для перевірки знань

- Що таке заповіт? Які вимоги до його змісту?
- У якій формі належить вчиняти заповіт?
- Які Ви знаєте види заповітів? Що таке спільний заповіт?
- Які особливості секретного заповіту?
- У чому полягає принцип свободи заповіту?
- Які обмеження цього принципу передбачає закон? У чому зміст права на обов'язкову частку у спадщині?
- Який порядок скасування та зміни заповіту?
- Що таке заповідальний відказ та заповідальне покладання?
- Які підстави нікчемності заповіту та визнання його недійсним у судовому порядку?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Антімонов Б.С., Граве К.А. Советское наследственное право. — М.,1995.
6. Ватман Д.П. Завещательный отказ// Советская юстиция.-1970.-№18.
7. Гордон М.В. Наследование по закону и по завещанию.-М.,1967.
8. Дронников В.К. Наследственное право Украинской ССР.-К.,1974.
9. Рябоконт Є.О. Спадкове правовідношення в цивільному праві: Монографія.-К.,2002.
- 10.Серебровский В.И. Очерки советского наследственного права.-М.,1953.
- 11.Нотаріальне оформлення цивільно-правових документів.-К.,1999.
- 12.Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.

13. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.- К.,2003.
14. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.- К.,2004.

Семінарське заняття 23

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

План

1. Поняття спадкування за законом.
2. Поняття родинності та свояцтва.
3. Черги спадкоємців за законом та їх склад.
4. Спадкування за правом представлення.

У даній темі вивчаються правила спадкування за законом, яке має місце в усіх випадках, коли і оскільки воно не змінено заповітом; спадкування за законом **застосовується**, якщо: спадкодавець не залишив заповіту або заповіт виявився недійсним, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину, або відмовилися від спадщини, або вони не закликаються до спадкування, або спадкодавець розпорядився лише частиною свого майна (щодо майна, стосовно якого немає розпоряджень у заповіті).

Студентам потрібно з'ясувати, який **порядок** спадкування за законом, та визначити сутність **почерговості спадкування**. Майно померлого переходить до осіб, зазначених у законі, відповідно до черг спадкоємців (почергово); кожна наступна черга спадкоємців за законом одержує право на спадкування у разі відсутності спадкоємців попередньої черги, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини або відмови від її прийняття. Варто звернути увагу на те, що черговість одержання спадкоємцями за законом права на спадкування може бути змінена нотаріально посвідченим договором заінтересованих спадкоємців, укладеним після відкриття спадщини; цей договір не може порушити прав спадкоємця, який не бере у ньому участі, а також спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині.

Важливо запам'ятати й таке нововведення законодавства: одержати право на спадкування разом із спадкоємцями тієї черги, яка має право на спадкування, може за рішенням суду фізична особа, яка є спадкоємцем за законом наступних черг, за умови, що вона протягом тривалого часу опікувалася, матеріально забезпечувала, надавала іншу допомогу спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Студентам необхідно встановити перелік осіб, які є спадкоємцями за законом, та запам'ятати черги спадкоємців. Відповідно до ст. ст. 1261—1266 ЦК України спадкоємцями за законом є: **першої черги**: діти спадкодавця, у тому числі зачаті за життя спадкодавця та народжені після його смерті, той з подружжя, який його пережив, та батьки; **другої черги**: рідні брати та сестри

спадкодавця, його баба та дід як з боку батька, так і з боку матері; **третьої черги**: рідні дядько та тітка спадкодавця; **четвертої черги**: особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до часу відкриття спадщини; **п'ятої черги**: інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (причому родичі ближчого ступеня споріднення усувають від права спадкування родичів подальшого ступеня споріднення); утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї.

Слід запам'ятати, що спадкувати на підставі закону можуть й інші особи. Так, **внуки, правнуки** спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, бабі, дідові, якби вони були живими на час відкриття спадщини (**спадкування за правом представлення**). **Прабаба, прадід** спадкують ту частку спадщини, яка б належала за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини. **Племінники** спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (сестрі, братові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини. **Двоюрідні брати та сестри** спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові (тітці, дядькові спадкодавця), якби вони були живими на час відкриття спадщини. Якщо спадкування за правом представлення здійснюється кількома особами, частка їхнього померлого родича ділиться між ними порівну. При спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: спадкодавець, спадкоємець, черги спадкоємців, почерговість спадкування, спадкування за правом представлення.

Питання для перевірки знань

- За яких умов відбувається спадкування за законом?
- Які є черги спадкоємців за законом?
- Що означає почерговість спадкування?
- Що таке спадкування за правом представлення? Які його суб'єкти?
- Який розмір часток спадкоємців за законом у спадщині?
- Чи можлива зміна черговості одержання права на спадкування? На яких підставах?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика.-К.,2002.
6. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України.-К.,1999.

7. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнєцової.-К.,2004.Кн.2.
8. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У Двох томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.,2003.
9. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
- 10.Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

Семінарське заняття 24

ЗДІЙСНЕННЯ СПАДКОВИХ ПРАВ. СПАДКОВИЙ ДОГОВІР

План

1. Розподіл спадщини між спадкоємцями.
2. Прийняття спадщини.
3. Відмова від спадщини.
4. Спадковий договір.

У цій темі розглядаються питання, пов'язані з прийняттям, неприйняттям спадщини, відмовою від спадщини, оформленням прав на спадщину, які спадкоємець одержує за заповітом чи за законом.

Вивчаючи цю тему, студенти повинні виходити з того, що **прийняття спадщини** — це не обов'язок спадкоємців, а їх право; воно може бути реалізоване безумовно, тобто не допускається прийняття спадщини з умовою чи із застереженням.

Передусім необхідно розглянути **порядок прийняття спадщини**: які саме дії має вчинити спадкоємець, який бажає прийняти спадщину. Зокрема, слід звернути увагу на те, що спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом встановленого строку він не заявив про відмову від неї. Малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину (крім випадків, встановлених законом). Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини подається спадкоємцем особисто. Заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун, а неповнолітня особа має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника. Заява про прийняття спадщини може бути відкликана особою, що її подала, протягом строку, встановленого для прийняття спадщини.

Важливим питанням, на якому також слід акцентувати увагу студентам, є **строки реалізації спадкових прав**. За загальним правилом, для прийняття

спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Якщо виникнення у особи права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від її прийняття іншими спадкоємцями, строк для прийняття нею спадщини встановлюється у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття; а якщо строк, що залишився, менший як три місяці, то він продовжується до трьох місяців. Якщо спадкоємець протягом встановленого строку не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її.

Студенти повинні розмежувати поняття **«неприйняття спадщини»** та **«відмова від спадщини»**. Спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття; для цього він має подати заяву про відмову від прийняття спадщини до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. Відмова від прийняття спадщини є безумовною і беззастережною; однак вона може бути відкликана протягом строку, встановленого для прийняття спадщини.

Спадкоємець за заповітом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом, спадкоємець за законом — на користь будь-кого із спадкоємців за законом незалежно від черги. Треба звернути увагу на те, що відмова спадкоємця за заповітом від прийняття спадщини не позбавляє його права на спадкування за законом.

Студенти повинні також з'ясувати у цій темі, яким чином **оформляються права на спадщину**. Усі питання, пов'язані з переходом майна померлого до спадкоємців і документальним оформленням цих прав, вирішуються нотаріальними конторами. Нотаріальна контора встановлює коло спадкоємців, що закликаються до спадкування, і визначає частку кожного з них у спадковому майні. Кожний спадкоємець, який має право на спадщину, може одержати в ній свідоцтво про право на спадщину; якщо ж у складі спадщини є нерухоме майно, то спадкоємець зобов'язаний звернутися за видачею йому свідоцтва про право на спадкування нерухомого майна. **Свідоцтво про право на спадщину** видається нотаріусом після закінчення 6 місяців з часу відкриття спадщини кожному спадкоємцю окремо. У свідоцтві вказуються спадкоємці, які прийняли спадщину, склад, вартість та місцезнаходження спадкового майна, розмір частки кожного із спадкоємців. Якщо у складі спадщини є нерухоме майно, то право на спадщину підлягає державній реєстрації у відповідних органах.

Необхідно пам'ятати, що саме по собі свідоцтво не встановлює прав спадкоємців, а тільки підтверджує наявність цих прав; якщо спадкоємець прийняв спадщину, то до нього переходять права на відповідну частку майна (або на все майно) спадкодавця незалежно від того, одержав він свідоцтво про право на спадщину чи ні.

Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, яка відповідає частці у спадщині, одержаної кожним із них особисто.

Окремо студенти повинні розглянути питання про **охорону спадкового майна**, яка здійснюється в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів спадкодавця з метою збереження майна до прийняття спадщини

спадкоємцями. Заходів щодо цього вживають: нотаріус за місцем відкриття спадщини; в населених пунктах, де немає нотаріуса, — відповідні органи місцевого самоврядування з власної ініціативи або за заявою спадкоємців; витрати на охорону спадкового майна відшкодовуються спадкоємцями відповідно до їхньої частки у спадщині. Якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, — відповідний орган місцевого самоврядування, у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту укладають договір на управління спадщиною з іншою особою. Ця особа має право на вчинення будь-яких необхідних дій, спрямованих на збереження спадщини до з'явлення спадкоємців або до прийняття спадщини, а також має право на плату за виконання своїх повноважень.

Особливі правила встановлені законодавцем щодо **виконання заповіту**; їх також необхідно проаналізувати. Насамперед виконання заповіту може бути доручене фізичній особі з повною цивільною дієздатністю або юридичній особі (**виконавцеві заповіту**); виконавець заповіту може бути призначений заповідачем, а якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо виконавець заповіту відмовився від виконання заповіту чи був усунений від його виконання і якщо цього потребують інтереси спадкоємців — призначений нотаріусом за місцем відкриття спадщини, а також може бути обраний спадкоємцями. Особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою, яка може бути виражена, що подається після відкриття спадщини.

Розглядаючи питання про реалізацію спадкових прав, потрібно з'ясувати також, у чому полягає зміст спадкової трансмісії. Якщо спадкоємець помре після смерті спадкодавця, але до закінчення шестимісячного строку, встановленого для прийняття спадщини, належне йому (спадкоємцю) право на спадщину разом з іншими його правами і обов'язками переходить до його спадкоємців (**спадкова трансмісія**). Відповідно до статті 1276 ЦК України таке право на прийняття спадщини може бути здійснене на загальних підставах протягом строку, що залишився для прийняття спадщини. Якщо цей строк менший як три місяці, він подовжується до трьох місяців.

Насамкінець потрібно звернутися до положень, що закріплені законом на випадок відсутності спадкоємців за заповітом і за законом або усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття. У такому разі суд визнає спадщину **відумерлою** за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини; майно (відумерла спадщина) переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: прийняття спадщини, відмова від прийняття спадщини, відумерлість спадщини, охорона спадкового майна, управління спадщиною, виконання заповіту, виконавець заповіту, свідоцтво про право на спадщину.

Питання для перевірки знань

- Які є способи прийняття спадщини?
- Який порядок прийняття спадщини особою, що постійно проживала разом зі спадкодавцем на час відкриття спадщини?
- Які строки прийняття спадщини встановлено законом та які наслідки їх пропусчення?
- Чи відрізняються поняття неприйняття спадщини та відмови від спадщини? Чи допускається відмова на користь іншої особи?
- Які підстави та порядок встановлення заходів щодо охорони спадкового майна?
- Хто і як встановлює управління спадщиною?
- Як призначається виконавець заповіту? Які він має повноваження?
- Які строки видачі свідоцтва про право на спадщину?

Рекомендована література:

1. Цивільний кодекс України.-К.,2003.
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України).-К.,2004.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.-К.,2004.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2ч./За заг.ред. Я.М.Шевченко.-К.,2004.-Ч.2.
5. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія і практика.-К.,2002.
6. Фурса С.Я. Окреме провадження у цивільному процесі України.-К.,1999.
7. Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. За ред. О.В Дзери, Н.С.Кузнецової.-К.,2004.Кн.2.
8. Цивільне право України. Академічний курс: Підручник: У 2-х томах/ За заг.ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.,2003.
9. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.,2003.
10. Цивільне право України. Навчальний посібник. За ред. Р.О.Стефанчука.-К.,2004.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Форми:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- опрацювання навчальної та навчально-методичної літератури;
- розв'язування тестів та задач по відповідних темах курсів;
- підготовка рефератів та індивідуальних наукових робіт, доповідей по відповідних темах курсів;
- участь в олімпіадах, студентських наукових конференціях;
- інше.

ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Договір купівлі-продажу	2
2.	Роздрібна купівля-продаж. Продаж товарів у кредит	2
3.	Договори поставки, контрактації, постачання енергетичними ресурсами, міни	2
4.	Договори дарування, ренти, довічного утримання (догляду)	2
5.	Договір найму (оренди)	2
6.	Договір лізингу	2
7.	Договір найму (оренди) житла	2
8.	Договір позички	2
9.	Договір підряду. Договір побутового підряду	2
10.	Спеціальні види договорів підряду	4
11.	Договір про надання послуг. Договір перевезення	4
12.	Договір зберігання	2
13.	Договір доручення	2
14.	Договір комісії	2
15.	Договір управління майном	2
16.	Договір страхування	4
17.	Договір позики. Кредитний договір	6
18.	Договір банківського вкладу (депозиту)	2
19.	Договір банківського рахунку	2
20.	Договір факторингу	2
21.	Рохрахункові зобов'язання	2
22.	Види договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності	2
23.	Договір комерційної концесії	2
24.	Зобов'язання за спільною діяльністю. Договір простого товариства.	2
25.	Недоговірні зобов'язання(зобов'язання з односторонніх дій)	2
26.	Зобов'язання, із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення	2

27.	Зобов'язання, що виникають внаслідок рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи	2
28.	Зобов'язання, що виникають внаслідок створення загрози життю, здоров'ю та майну фізичної особи або майну юридичної особи	2
29.	Загальні положення про відшкодування шкоди	2
30.	Відшкодування моральної шкоди	2
31.	Відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист	2
32.	Відповідальність за шкоду, заподіяну працівником, органами державної влади, правоохоронними та судовими органами	2
33.	Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, обмежено дієздатними та адієздатними особами	2
34.	Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки	2
35.	Відповідальність за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи	2
36.	Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг)	2
37.	Відшкодування ядерної шкоди	2
38.	Зобов'язання у зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави	2
39.	Спадкове право. Загальні положення	2
40.	Спадкування за заповітом	2
41.	Спадкування за законом	2
42.	Здійснення спадкових прав. Спадковий договір	2
43.	Модульний контроль	2
44.	Всього	94

ТЕМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТІВ

1. Договір купівлі-продажу в біржовій торгівлі.
2. Загальні правила аукціонної торгівлі.
3. Правила роздрібної торгівлі (загальні положення).
4. Захист прав споживача в роздрібній торгівлі.
5. Загальна характеристика Закону України «Про захист прав споживачів».
6. Особливості купівлі-продажу нерухомого майна.
7. Порівняльна характеристика договору міни в римському приватному праві та праві сучасних країн.
8. Правове регулювання бартерних операцій в Україні.
9. Загальна характеристика договору поставки в країнах романо-германського права.
10. Способи забезпечення виконання договорів поставки.
11. Неустойка в договорі поставки.
12. Договір поставки та правила ІНКОТЕРМС.
13. Договір дарування в римському приватному праві та сучасному праві України.
14. Загальна характеристика договору про пожертву.
15. Форма договору дарування у ЦК УРСР 1963 р. та ЦК України від 16 січня 2003 р.
16. Договір дарування в зарубіжних правових системах.
17. Договір ренти у праві країн континентальної правової сім'ї.
18. Рента в країнах прецедентного права.
19. Види і форми рентних платежів у договорі ренти.
20. Основні елементи договору довічного утримання в ЦК УРСР 1963 р. та Цивільному кодексі України від 16 січня 2003 р.
21. Правові наслідки припинення сторони набувача в договорі довічного утримання.
22. Форма різних видів договору найму.
23. Оренда державного та комунального майна.
24. Загальні положення про прокат.
25. Загальна характеристика договору лізингу.
26. Лізинг у зарубіжних правових системах.
27. Договір найму житла (загальна характеристика).
28. Договір побутового підряду: загальна характеристика.
29. Договір будівельного підряду.
30. Договір підряду на капітальне будівництво.
31. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.
32. Види договорів про надання послуг.
33. Порівняльна характеристика предмета договорів: трудового, підряду, з надання послуг.
34. Договори з надання послуг у зарубіжних правових системах.
35. Договір доручення в ЦК УРСР та ЦК України 2003р.

36. Юридичне значення договору доручення та довіреності.
37. Договір доручення в зарубіжних правових системах.
38. Порівняльна характеристика договору комісії та договору доручення.
39. Агентський договір у сфері підприємницького обороту в Україні.
40. Агентські договори у зарубіжних правових системах.
41. Договір управління майном та довірча власність.
42. Договір управління майном у сфері реалізації права державної та комунальної власності.
43. Істотні умови договору управління майном.
44. Види транспортних договорів.
45. Загальна характеристика договору перевезення вантажу.
46. Загальна характеристика договору перевезення пасажирів та багажу.
47. Договір фрахтування (загальні положення).
48. Договір транспортного експедирування.
49. Загальна характеристика договору зберігання речей у ломбарді.
50. Договори про надання індивідуальних банківських сейфів.
51. Договір зберігання автотранспортних засобів та проблеми його реалізації.
52. Загальні положення про договір охорони.
53. Загальна характеристика законодавства про страхування.
54. Види договорів страхування у вітчизняному праві.
55. Страхування цивільно-правової відповідальності.
56. Умови і порядок здійснення страхової виплати (законодавство і практика).
57. Форми безготівкових розрахунків у практиці цивільного обігу.
58. Загальні правила здійснення розрахунків готівкою.
59. Загальна характеристика кредитного договору.
60. Договір позики в ЦК УРСР та чинному Цивільному кодексі України (порівняльна характеристика).
61. Договір позики в зарубіжних правових системах.
62. Новація боргу у позикове зобов'язання.
63. Загальна характеристика кредитного договору.
64. Види банківських рахунків.
65. Загальна характеристика договору банківського вкладу.
66. Особливості реалізації договорів банківського вкладу за допомогою електронних карток.
67. Строкові договори банківського вкладу.
68. Ліцензійні договори у сфері авторського права (теорія та практика).
69. Ліцензійні договори у країнах континентальної правової сім'ї.
70. Ліцензійні договори у країнах англо-американського права.
71. Правові форми здійснення спільної діяльності у сфері підприємництва.
72. Загальна характеристика договору простого товариства.
73. Поняття спільної діяльності та установчі договори.
74. Загальні правила оголошення та реалізації конкурсу.
75. Правові наслідки зміни умов публічної обіцянки винагороди.
76. Недоговірні зобов'язання в країнах континентального права (Німеччина, Австрія).

77. Система деліктних зобов'язань у чинному ЦК України та ЦК УРСР (порівняльна характеристика).
78. Особливості зобов'язань з відшкодування моральної шкоди.
79. Особливості зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої особі незаконними діями правоохоронних органів.
80. Деліктні зобов'язання з участю держави.
81. Відшкодування шкоди, завданої життю і здоров'ю фізичної особи.
82. Система деліктних зобов'язань у зарубіжних країнах (Франція, Німеччина, Австрія, Англія, США).
83. Загальна характеристика спадкового права України.
84. Новели спадкового права у ЦК України (порівняно з ЦК УРСР 1963р.).
85. Принцип свободи заповіту та його обмеження у цивільному праві України.
86. Принцип свободи заповіту та його обмеження у країнах континентального права.
87. Свобода заповіту у спадковому праві країн англо-американського права.
88. Спадковий договір як новела цивільного права.
89. Принцип свободи заповіту у спадковому праві: від римського приватного до сучасного цивільного.
90. Спадкування за заповітом у країнах англо-американської правової системи.
91. Принцип свободи заповіту та його обмеження у країнах континентального права.
92. Види заповітів у зарубіжних правових системах.
93. Порівняльна характеристика спадкування за законом за Цивільним кодексом УРСР 1963р. та ЦК України від 16 січня 2003р.
94. Спадкування за законом у країнах континентального права.
95. Спадкування за законом у країнах англо-американської правової системи.
96. Порядок поділу спадщини між спадкоємцями за законом.
97. Порядок нотаріального оформлення права на спадщину на нерухоме майно.
98. Прийняття спадщини за Цивільним кодексом УРСР 1963 р. та ЦК України 2003 р. (порівняльний аналіз).
99. Юридичне значення та наслідки порушення строків, встановлених для прийняття спадщини.
100. Порядок прийняття спадщини в країнах континентального права.
101. Особливості прийняття спадщини в країнах англо-американської правової системи.
102. Регулятивна функція колізійної норми.
103. Колізійні норми щодо цивільних правочинів.
104. Колізійні норми щодо прав інтелектуальної власності.
105. Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди у відносинах з іноземним елементом.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Система, традиція і тенденції розвитку приватного права в Україні.
2. Цивільне право в системі приватного права у сучасних країнах світу.
3. Загальна характеристика цивільного права країн континентальної правової сім'ї.
4. Загальна характеристика англо-американської цивільно-правової системи.
5. Цивільне право як галузь українського права.
6. Система сучасного цивільного права України.
7. Система цивільного права та цивільне законодавство України.
8. Розвиток цивільного законодавства України у період 1917-1970 рр.
9. Розвиток цивільного законодавства України у 60-х рр. ХХ ст.
10. Реформа цивільного законодавства незалежної України.
11. Джерела цивільного права України (тенденції розвитку).
12. Концепція Цивільного кодексу України (2003 р.).
13. Загальні засади цивільного права України та їх практичне значення.
14. Цивільне правовідношення (поняття, особливості, елементи).
15. Юридичні факти у цивільному праві України.
16. Здійснення і захист цивільних прав за новим Цивільним кодексом України.
17. Об'єкти цивільних прав в контексті реформи цивільного законодавства України.
18. Особливості правового режиму нерухомих речей в Україні.
19. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав.
20. Особисті немайнові відносини як предмет цивільно-правового регулювання.
21. Фізичні особи як суб'єкти цивільного права за новим Цивільним кодексом України.
22. Фізична особа як суб'єкт підприємницької діяльності в цивільному праві України.
23. Інститут опіки та піклування в контексті реформи цивільного та сімейного законодавства України.
24. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права.
25. Інститут юридичної особи у Цивільному та Господарському кодексах України (порівняльна характеристика).
26. Правосуб'єктність юридичної особи в контексті реформи цивільного законодавства України.
27. Легалізація діяльності юридичної особи за новітнім законодавством України.
28. Інститут юридичної особи у цивільному праві України та зарубіжних правових системах.
29. Особливості правового статусу непідприємницьких товариств в Україні.
30. Підприємницькі товариства як суб'єкти цивільного права.
31. Держава та територіальні громади як суб'єкти цивільних правовідносин у світлі новітнього законодавства України.
32. Правочин як цивільно-правова категорія.
33. Умови дійсності правочинів за Цивільним кодексом України.

34. Недійсність правочину та її наслідки в контексті новітнього цивільного законодавства України.
35. Інститут представництва у новітньому цивільному законодавстві України.
36. Строки та їх юридичне значення у цивільному праві України.
37. Інститут позовної давності (нововведення Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р.).
38. Речове право як інститут цивільного права України.
39. Права на чужі речі як новела цивільного законодавства України.
40. Інститут володіння: тенденції цивільно-правового регулювання.
41. Право власності в системі речового права України.
42. Право приватної власності фізичної особи у вітчизняній правовій системі.
43. Право приватної власності юридичних осіб у новому цивільному законодавстві України.
44. Право державної та комунальної власності у світлі новітнього цивільного законодавства України.
45. Право спільної власності та проблеми його реалізації.
46. Система засобів захисту права власності у Цивільному кодексі України.
47. Право інтелектуальної власності та реформа цивільного законодавства України.
48. Загальна характеристика авторського права як інституту цивільного права України.
49. Захист авторських та суміжних прав в Україні.
50. Правове регулювання і захист засобів індивідуалізації товарів і послуг.
51. Зобов'язальне право в системі цивільного права України (тенденції розвитку).
52. Принципи виконання зобов'язань в ЦК УРСР 1963 р. та чинному Цивільному кодексі України.
53. Підстави припинення зобов'язань у вітчизняному та зарубіжному цивільному праві.
54. Зміна осіб у зобов'язанні (порівняння положень ЦК УРСР 1963 р. та чинного Цивільного кодексу України).
55. Види зобов'язань з множиною осіб в Україні та країнах континентальної правової сім'ї.
56. Способи забезпечення виконання зобов'язань.
57. Застава як інститут цивільного права.
58. Іпотека як спосіб забезпечення виконання зобов'язання.
59. Загальна характеристика договору поруки.
60. Гарантія у цивільному та господарському обороті.
61. Неустойка як засіб забезпечення інтересів кредиторів у зобов'язаннях.
62. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язання боржником.
63. Майнові обтяження в зобов'язальних правовідносинах.
64. Способи забезпечення зобов'язань та заходи оперативного впливу у цивільному праві (порівняльна характеристика).
65. Цивільно-правовий договір в Цивільному кодексі України від 16 січня 2003р.

66. Свобода договору та її обмеження у новітньому цивільному законодавстві.
67. Зміст цивільно-правового договору та проблеми його тлумачення.
68. Стадії укладення цивільно-правових договорів.
69. Договір купівлі-продажу: (загальна характеристика).
70. Захист прав споживача за договором купівлі-продажу.
71. Загальна характеристика договору поставки.
72. Договір дарування: порівняльна характеристика за ЦК УРСР 1963 р. та Цивільним кодексом України 2003 р.
73. Договір ренти як новела Цивільного кодексу України 2003 р.
74. Загальна характеристика договору довічного утримання (догляду)
75. Договір найму (оренди): від римського приватного до сучасного цивільного права.
76. Договір позички за ЦК УРСР 1963 р. та Цивільним кодексом України 2003 р. (порівняльна характеристика).
77. Система підрядних договорів у Цивільному кодексі України 2003 р.
78. Загальна характеристика договорів про надання послуг.
79. Договір перевезення пасажирів та багажу (загальні положення).
80. Договори зберігання (поняття, види, основні положення).
81. Договір доручення (особливості правового регулювання та проблеми практичної реалізації).
82. Загальна характеристика договору комісії.
83. Агентські договори у цивільному (підприємницькому) обороті.
84. Договір управління майном та право довірчої власності (досвід України та зарубіжних держав).
85. Договір позики в цивільному обороті (правове регулювання та проблеми реалізації).
86. Загальна характеристика договору банківського вкладу.
87. Поняття та правові форми здійснення спільної діяльності.
88. Умови цивільно-правової відповідальності за новітнім законодавством України.
89. Відповідальність у цивільному праві України (поняття, види, форми).
90. Система деліктних зобов'язань у Цивільному кодексі України.
91. Зобов'язання з відшкодування майнової шкоди (умови виникнення та проблеми реалізації).
92. Відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки.
93. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.
94. Загальні правила відшкодування шкоди, завданої особами, що не мають повної цивільної дієздатності.
95. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю фізичної особи.
96. Зобов'язання з відшкодування моральної шкоди в ЦК УРСР та Цивільному кодексі України.
97. Інститут спадкового права (від римського приватного до сучасного цивільного права України).

98. Спадкування за заповітом (новели Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р.).
99. Спадкування за законом в контексті реформи цивільного законодавства України.
100. Спадковий договір у вітчизняному праві та зарубіжних правових системах.

ТЕМАТИКА ДИПЛОМНИХ РОБІТ

1. Порядок і умови укладення шлюбу. Шлюбний контракт.
2. Правові проблеми, пов'язані з розірванням шлюбу.
3. Порядок та умови визнання шлюбу недійсним (на матеріалах судової практики).
4. Встановлення та оспорювання батьківства (на матеріалах судової практики).
5. Підстави розлучення по сімейному праву (на матеріалах судової практики).
6. Вирішення майнових спорів між подружжям (на матеріалах судової практики).
7. Вирішення спорів між батьками про місце проживання та виховання дітей(на матеріалах практики органів опіки та піклування, суду).
8. Підстави і порядок позбавлення батьківських прав та відібрання дітей без позбавлення батьківських прав (на матеріалах судової практики).
9. Охорона інтересів дітей за сімейним законодавством України.
10. Усиновлення дітей по сімейному праву та становище «покинутих дітей»(на матеріалах практики органів державної влади.).
11. Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей.
12. Актуальні питання правового положення дітей в сімейному праві України.
13. Аліментні правовідносин в сімейному праві.
14. Правова охорона дитинства в Україні.
15. Права та обов'язки дітей за сімейним законодавством України.
16. Юридичні особи як суб'єкти цивільного права, їх класифікація.
17. Захист честі, гідності і ділової репутації.
18. Правовий режим майна подружжя.
19. Момент виникнення права власності у речовому праві України.
20. Проблема співвідношення господарських та цивільно-правових договорів.
21. Правове регулювання спільної сумісної та спільної часткової власності за законодавством України і Росії.
22. Питання кодифікації цивільного права в Україні.
23. Цивільне право як приватне право (проблема співвідношення).
24. Актуальні проблеми цивільного законодавства.
25. Поняття і види джерел цивільного права.
26. Цивільне право Стародавнього Риму.
27. Цивілістична доктрина феодалізму.
28. Цивілістична доктрина промислового капіталізму.
29. Цивілістична доктрина імперіалізму.
30. Розвиток цивілістичної думки в СРСР.
31. Правовідношення у радянському цивільному праві.
32. Спірні питання вчення про правовідносини.
33. Джерела цивільного та торгового права зарубіжних країн.

34. Основні інститути цивільного права зарубіжних країн.
35. Цивільно-правові питання пов'язані з утворенням, реорганізацією та ліквідацією юридичної особи.
36. Господарські товариства: правове регулювання внутрішньої діяльності.
37. Цивільно-правовий та адміністративно-правовий методи регулювання господарської діяльності.
38. Проблема систематизації юридичних фактів як підстав виникнення, зміни і припинення цивільних правовідносин.
39. Проблема класифікації видів угод.
40. Недійсність угод та її наслідки (на матеріалах судової практики).
41. Угоди. Позовна давність (на матеріалах судової практики).
42. Проблема волі і волевиявлення в угодах.
43. Договір у сучасному цивільному праві (на матеріалах практики господарських судів).
44. План і договір в умовах реформування економіки України.
45. Правове регулювання договорів.
46. Договірне право США.
47. Проблема, розмежування угод представництва і посередництва.
48. Межі здійснення і захисту суб'єктивних цивільних прав.
49. Цивільно-правова охорона інтересів особи (на матеріалах судової практики).
50. Поняття, види та умови цивільно-правової відповідальності.
51. Юридична природа строків у цивільному праві, їх обчислення та види.
52. Особисті немайнові права, не пов'язані з майновими та їх захист (на матеріалах судової практики).
53. Особисті немайнові права та їх місце в системі цивільного права.
54. Право власності: межі і обмеження (на матеріалах судової практики).
55. Розвиток права власності фізичних осіб в Україні.
56. Підстави та умови виникнення права приватної власності у фізичних осіб.
57. Здійснення права приватної власності за сучасним законодавством України та його захист.
58. Проблема розмежування державної і комунальної власності в сучасному законодавстві України.
59. Проблеми правового регулювання власності юридичних осіб.
60. Сучасні тенденції та протиріччя вчення про право власності в розвинутих країнах.
61. Еволюція права власності в основних країнах Заходу: тенденція та перспективи.
62. Правовий режим власності в Чеській та Словацькій республіках: порівняльна характеристика.
63. Майнове право США.
64. Теоретичні проблеми систематизації зобов'язань.
65. Виконання зобов'язань (на матеріалах практики господарських судів).
66. Відповідальність за порушення зобов'язань.

67. Вина як умова відповідальності за порушення зобов'язань.
68. Цивільно-правова охорона інтересів особи в Україні (на матеріалах судової практики).
69. Застава як речово-правовий спосіб забезпечення зобов'язань за законодавством України.
70. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав.
71. Зміст договору купівлі-продажу та правові наслідки його порушення (на матеріалах судової практики).
72. Особливості купівлі-продажу у процесі приватизації.
73. Проблеми правового регулювання торгівельно-біржової діяльності в Україні.
74. Договори поставки продукції за прямими довгостроковими зв'язками і забезпечення його реального виконання.
75. Відповідальність залізниці, вантажовідправників, вантажоотримувачів та пасажирів (на матеріалах практики господарських судів).
76. Проблеми цивільно-правового регулювання договору дарування.
77. Правове регулювання оренди державного майна.
78. Правова охорона лізингу в Україні. Лізингові правовідносини як предмет цивільно-правового регулювання.
79. Цивільно-правове регулювання договору найму жилого приміщення.
80. Право обміну житловими приміщеннями
81. Проблеми правового регулювання договору підряду.
82. Відповідальність сторін за невиконання та неналежне виконання договору підряду на капітальне будівництво.
83. Проблеми цивільно-правового регулювання транспортних договорів.
84. Поняття та ознаки страхових правовідносин в Україні.
85. Правове регулювання кредитно-розрахункових відносин.
86. Проблеми цивільно-правового регулювання договору схову.
87. Правова охорона договору комісії.
88. Функції установчого договору в господарських товариствах.
89. Підстави та обсяг цивільно-правової відповідальності за заподіяння каліцтва і смерті.
90. Проблеми деліктної відповідальності в цивільному праві.
91. Майнова відповідальність за шкоду, заподіяну дітьми.
92. Теоретичні проблеми цивільної відповідальності неповнолітніх за правопорушення.
93. Цивільно-правові засоби захисту прав осіб від неправомірних дій органів влади і управління (на матеріалах судової практики).
94. Солідарна відповідальність за сукупне завдання шкоди.
95. Зобов'язання по відшкодуванню шкоди, що заподіяна суб'єктами цивільного права.
96. Цивільно-правові засоби захисту прав осіб від неправомірних дій правоохоронних органів (на матеріалах судової практики)
97. Спадкування за законом.

98. Спадкування за заповітом.
99. Збитки і неустойка як форми договірної відповідальності.
100. Неустойка: сучасна теорія.
101. Співвідношення речово-правових і зобов'язально-правових способів захисту права власності: давньоримські витоки і перспективне законодавство України.
102. Збитки і неустойка як форми договірної відповідальності.
103. Захист цивільних прав: нові аспекти.
104. Правове регулювання неспроможності за законодавством Німеччини, США, Англії, Франції та України: порівняльний аспект.
105. Договір простого товариства за законодавством України.
106. Загальні питання про порядок заключення договору.
107. Речові права за перспективним законодавством України.
108. Примус у цивільному праві.
109. Презумпції у цивільному праві.
110. Співвідношення цивільного і торгового кодексів в країнах з дуалістичною системою цивільного права.
111. Основні інститути зобов'язального права США.
112. Авторські договори за законодавством розвинутих країн Європи та США.
113. Спадкування за законом і за заповітом у законодавстві європейських континентальних держав.
114. Розвиток і перспективи кодифікації цивільного законодавства в Україні.
115. Цивільно-правове регулювання валютних відносин.
116. Цивільно-правове забезпечення земельної реформи.
117. Цивільно-правове регулювання земельних відносин.
118. Договір дарування.
119. Відповідальність за шкоду заподіяну джерелом підавищеної безпеки.

ТЕМАТИКА МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ „Цивільне право”

1. Основні положення концепції Цивільного кодексу України.
2. Сучасні підходи до розуміння цивільного права в системі “Право публічне – право приватне”.
3. Проблема застосування положень Цивільного кодексу України до взаємин суб’єктів споріднених відносин.
4. Проблеми структурної будови Цивільного кодексу України в розрізі сучасної пандектистики.
5. Проблема співвідношення актів цивільного законодавства і договору.
6. Місце звичаїв у системі норм цивільного права.
7. Інститут аналогії як прояв принципу свободи договору.
8. Роль засад добросовісності, розумності та справедливості у договірному праві України.
9. Проблема концепції та видів юридичних осіб у цивільному та господарському праві України.
10. Інститут позовної давності за Цивільним кодексом України : сучасні підходи до проблеми застосування.
11. Нові підходи до визначення засад правового регулювання права власності.
12. Проблеми правового регулювання користування чужими речами і майном.
13. Сучасні підходи до правового регулювання загальних положень про договори.
14. Нові підходи до регламентації норм щодо спадкування у Цивільному кодексі України.
15. Вплив Цивільного кодексу України на розбудову судової системи та реформування правової інфраструктури.
16. Сутність і значення нового Цивільного кодексу України для подальшого розвитку ринкової економіки.
17. Проблема визначення предмету “Сімейне право”.
18. Нові підходи до змісту сімейних правовідносин.
19. Проблеми класифікації способів захисту сімейних прав та інтересів.
20. Правове регулювання припинення шлюбу.
21. Підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним.
22. Проблеми поділу спільного майна подружжя за законодавством України.
23. Нові підходи до встановлення походження дітей за Сімейним кодексом України.
24. Проблеми правового регулювання прав та обов’язків подружжя по взаємному утриманню.
25. Правове регулювання опіки, піклування та патронату над дітьми.
26. Проблеми майнових правовідносин батьків і дітей.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ НА ЗАЛІК

1. Поняття, значення та види договору купівлі-продажу.
2. Сторони у договорі купівлі-продажу
3. Предмет договору. Ціна у договорі. Форма договору купівлі-продажу
4. Зміст договору купівлі-продажу та правові наслідки його порушення.
5. Договір роздрібної купівлі-продажу
6. Особливості купівлі - продажу в зовнішньоекономічному обігу.
7. Договір купівлі-продажу нерухомого майна
8. Договір поставки.
9. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
10. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
11. Договір міни (бартеру).
12. Поняття та ознаки договору дарування.
13. Сторони та зміст договору дарування
14. Договір ренти
15. Поняття та ознаки поговору довічного утримання (догляду).
16. Зміст договору довічного утримання
17. Поняття та елементи договору найму (оренди).
18. Зміст договору найму (оренди).
19. Припинення договору найму.
20. Договір прокату.
21. Договір оренди (найму) земельної ділянки.
22. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди.
23. Договір найму (оренди) транспортного засобу.
24. Поняття та значення договору лізингу.
25. Форми та зміст договору лізингу.
26. Права та обов'язки сторін договору лізингу.
27. Поняття та зміст договору найму житла.
28. Договір піднайму житла.
29. Поняття та елементи договору позички.
30. Зміст договору позички
31. Припинення договору позички.
32. Поняття та значення договору підряду.
33. Зміст договору підряду.
34. Права та обов'язки сторін. Правові наслідки неналежного виконання умов поговору підряду.
35. Договір побутового підряду.
36. Договір будівельного підряду.
37. Договір підряду на проектні та пошукові роботи.
38. Договори підряду на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.
39. Договір про надання послуг.
40. Види перевезень та їх правове регулювання.

41. Зміст, укладення та оформлення договорів про перевезення вантажів.
42. Виконання договорів про перевезення вантажів.
43. Відповідальність сторін за договором про перевезення вантажу.
44. Договір про буксирування.
45. Договори про експлуатацію під'їзних колій, подачу та забирання вагонів.
Вузлові угоди.
46. Договір про перевезення пасажирів та багажу.
47. Претензії та позови при перевезеннях.
48. Договори про транспортне експедитування.
49. Договір чартеру (фрахтування).
50. Поняття договору зберігання.
51. Підстави виникнення зобов'язань зі зберігання.
52. Сторони, предмет, об'єкт, форма та строк договору зберігання.
53. Права та обов'язки сторін за договором зберігання.
54. Відповідальність сторін у зобов'язаннях зі зберігання.
55. Зберігання на товарному складі.
56. Спеціальні види договору зберігання.
57. Соціально-економічна суть страхування та його правове регулювання.
58. Страхове зобов'язання. Основні страхові поняття.
59. Сторони договору страхування, їхні права та обов'язки.
60. Порядок укладення, зміни та припинення договору страхування.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ НА ІСПИТ

1. Поняття, значення та види договору купівлі-продажу.
2. Сторони у договорі купівлі-продажу.
3. Предмет договору. Ціна у договорі. Форма договору купівлі-продажу.
4. Зміст договору купівлі-продажу та правові наслідки його порушення.
5. Договір роздрібної купівлі-продажу.
6. Особливості купівлі-продажу в зовнішньоекономічному обігу.
7. Договір купівлі-продажу нерухомого майна.
8. Договір поставки.
9. Договір контрактації сільськогосподарської продукції.
10. Договір постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу.
11. Договір міни (бартеру).
12. Поняття та ознаки договору дарування.
13. Сторони та зміст договору дарування.
14. Договір ренти.
15. Поняття та ознаки договору довічного утримання (догляду).
16. Зміст договору довічного утримання.
17. Поняття та елементи договору найму (оренди).
18. Зміст договору найму (оренди).
19. Припинення договору найму.
20. Договір прокату.
21. Договір оренди (найму) земельної ділянки.
22. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди.
23. Договір найму (оренди) транспортного засобу.
24. Поняття та значення договору лізингу.
25. Форма та зміст договору лізингу.
26. Права та обов'язки сторін договору лізингу.
27. Поняття та зміст договору найму житла.
28. Договір піднайму житла.
29. Поняття та елементи договору позички.
30. Зміст договору позички.
31. Припинення договору позички.
32. Поняття та значення договору підряду.
33. Зміст договору підряду.
34. Права та обов'язки сторін. Правові наслідки неналежного виконання умов договору підряду.
35. Договір побутового підряду.
36. Договір будівельного підряду.
37. Договір підряду на проектні та пошукові роботи.
38. Договори підряду на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.
39. Договір про надання послуг.
40. Види перевезень та їх правове регулювання.

41. Зміст, укладення та оформлення договорів про перевезення вантажів.
42. Виконання договорів про перевезення вантажів.
43. Відповідальність сторін а договором про перевезення вантажів.
44. Договір про буксирування.
45. Договори про експлуатацію під'їзних колій, подачу та забирання вагонів.
Вузлові угоди.
46. Договір про перевезення пасажирів та багажу.
47. претензії та позови при перевезеннях.
48. Договори про транспортне експедитування.
49. Договір чартеру (фрахтування).
50. Поняття договору зберігання.
51. Підстави виникнення зобов'язань зі зберігання.
52. Сторони, предмет, об'єкт, форма та строк договору зберігання.
53. Права та обов'язки сторін за договором зберігання.
54. Відповідальність сторін у зобов'язаннях зі зберігання.
55. Зберігання на товарному складі.
56. Спеціальні види договору зберігання.
57. Соціально-економічна суть страхування. Основні страхові поняття.
58. Страхове зобов'язання. Основні страхові поняття.
59. Сторони договору страхування. Їхні права та обов'язки.
60. Порядок укладення, зміни та припинення договору страхування.
61. Поняття та значення договору доручення.
62. Зміст договору доручення.
63. Припинення договору доручення.
64. Поняття та значення договору комісії.
65. Елементи договору комісії.
66. Зміст договору комісії.
67. Припинення договору комісії.
68. Поняття та ознаки договору управління майном.
69. Предмет, істотні умови, форма та строк договору управління майном.
70. Суб'єкти виконання договору управління майном.
71. Відповідальність за договором управління майном.
72. Припинення договору управління майном.
73. Поняття договору позики.
74. Сторони, форма та предмет договору позики.
75. Зміст договору позики.
76. Відповідальність, забезпечення виконання і припинення договору позики.
77. Правова природа та поняття кредитного договору.
78. Зміст кредитного договору.
79. Поняття договору банківського вкладу.
80. Сторони, предмет та форма договору банківського вкладу.
81. Зміст договору банківського вкладу. Ощадна книжка та ощадний сертифікат.
82. Поняття договору банківського рахунку.
83. Сторони, предмет та форма договору банківського рахунку.
84. Зміст договору банківського рахунку.

85. Поняття договору факторингу.
86. Сторони, предмет та форма договору факторингу.
87. Зміст договору факторингу.
88. Поняття та форми розрахунків.
89. Види безготівкових розрахунків.
90. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
91. Поняття договору комерційної концесії.
92. Зміст договору комерційної концесії.
93. Відповідальність сторін та припинення договору простого товариства.
94. Загальні положення про зобов'язання щодо спільної діяльності.
95. Класифікація зобов'язань за спільною діяльністю та підстави їх виникнення.
96. Поняття та елементи договору простого товариства.
97. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу.
98. Публічна обіцянка винагороди за оголошення конкурсу.
99. Публічна обіцянка винагороди за результатами конкурсу.
100. Рятування дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення (ведення чужих справ без доручення).
101. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю і майну фізичної особи або майну юридичної особи.
102. Поняття та елементи зобов'язань із заподіяння шкоди.
103. Делікатна відповідальність: поняття та зміст.
104. Особливості позадоговірної відповідальності та її функції.
105. Підстави делікатної відповідальності.
106. Система зобов'язань з відшкодуванням шкоди.
107. Відповідальність за шкоду, заподіяну працівником.
108. Відповідальність за шкоду, заподіяну органами державної влади.
109. Відповідальність за шкоду, заподіяну правоохоронними та судовими органами.
110. Відповідальність за шкоду, заподіяну життю та здоров'ю фізичної особи.
111. Відповідальність за шкоду, заподіяну малолітніми, неповнолітніми, недієздатними, обмежено дієздатними та адієздатними.
112. Відшкодування за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.
113. Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).
114. Відшкодування за шкоду, заподіяну внаслідок злочину.
115. Відшкодування моральної шкоди.
116. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.
117. Загальні положення спадкового права.
118. Правове становище спадкодавців та спадкоємців.
119. Спадщина та особливості спадкування деяких видів майна.
120. Спадкування за заповітом.
121. Спадкування за законом.
122. Порядок реалізації спадкових прав.
123. Спадковий договір.

ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

Оцінка знань, умінь та практичних навичок студента з навчальної дисципліни “Цивільне та сімейне право” здійснюється за 100-бальною системою.

Оцінювання знань студентів здійснюється на основі результатів:

- поточного контролю знань;
- підсумкового контролю знань (іспиту/заліку).

Поточний контроль знань студентів здійснюється за двома складовими:

- контроль систематичності та активності роботи студента протягом семестру;
- контроль за виконанням модульних завдань.

При контролі систематичності та активності роботи студента оцінці підлягають:

- відвідування семінарських занять;
- активність на семінарських заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу;

Максимальна оцінка контролю систематичності та активності роботи студента становить 20 балів.

Порядок оцінювання (для прикладу):

20 балів – відвідано не менше 90 % семінарських (практичних) занять та отримано оцінки «добре», «відмінно».

15 балів – відвідано не менше 75 % семінарських (практичних) занять та отримано оцінки «добре», «відмінно» або не менше 90 % занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «відмінно».

10 балів – відвідано не менше 60 % семінарських (практичних) занять та отримано оцінки «добре», «відмінно», або не менше 75% занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «відмінно».

5 балів – відвідано не менше 50 % семінарських (практичних) занять та отримано оцінки «добре», «відмінно», або не менше 60 % занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «відмінно».

Систематичність та активність роботи всіх інших студентів оцінюється в «0» балів.

Модульний контроль

Протягом семестру студенти виконують два модульні завдання, кожне з яких оцінюється в діапазоні **від 0 до 80 балів**.

Модульне завдання рекомендується виконувати у вигляді письмової контрольної роботи.

Зміст модульного завдання включає:

- два теоретичні питання;
 - тестове завдання, яке містить десять питань;
- або
- теоретичне питання;
 - тестове завдання, яке містить десять питань;

- задача.

Оцінка знань з теоретичного питання має рівні: від 0 до 30 балів.

Порядок оцінювання (для прикладу):

28-30 балів – вичерпний виклад змісту питання із застосуванням аналізу та вмінням робити висновки;

27 балів – розгорнутий виклад змісту питання, але відсутні аналіз та висновки;

24-26 балів – правильний і повний виклад змісту питання, але допущені неточності у назвах окремих наукових категорій та понять;

18-23 балів – правильний, але не досить повний виклад змісту питання;

14-17 балів - в цілому зміст питання розкрито правильно, але не виявлено відповідні уміння та здібності;

10-13 балів – неповний виклад змісту питання та допущено значні помилки і неточності;

0 балів – характер відповіді дає підставу стверджувати, що студент неправильно зрозумів зміст питання чи не знає правильної відповіді і тому не відповів на нього по суті, припустившись грубих помилок у змісті відповіді.

Оцінка знань з тестового завдання.

Кожне вірне тестове завдання оцінюється **2 балами**.

Критерії оцінювання задачі

Розв'язок задачі оцінюється в діапазоні від 0 до 30 балів.

Розв'язок задачі оцінюється в **30 балів** якщо:

- дана правильна арифметична відповідь на поставлену задачу;
- правильно зазначене теоретичне обґрунтування відповідного розрахунку;
- правильно вказані винятки із зазначеного правила та варіанти його використання в конкретних умовах;
- правильно вказана назва відповідного інструктивного матеріалу.

Розв'язок задачі оцінюється у **10 балів**, якщо:

- дана неправильна арифметична відповідь на поставлену задачу;
- неправильно зазначене теоретичне обґрунтування (пояснення) відповідного розрахунку;
- неправильно вказані винятки із зазначеного правила та варіанта його використання в конкретних умовах;
- неправильно вказана назва відповідного законодавчого чи інструктивного матеріалу або вжита назва застарілого матеріалу.

Мінімальна оцінка з урахуванням усіх можливих помилок – **0 балів** за відповідну задачу.

При оцінюванні модульного завдання на підсумкову суму балів впливають допущені недоліки та помилки, якими вважаються:

- неохайне оформлення роботи, незагальноприйнятні скорочення, незрозумілий почерк (мінус 5 балів);

Підсумкова кількість балів модульного контролю визначається як середнє арифметичне балів за всі модулі.

Максимальна оцінка модульного контролю становить 80 балів.

Якщо студент бере участь у студентських олімпіадах, конкурсах наукових робіт, наукових конференціях тощо, то до підсумкової суми балів додається відповідна кількість балів в залежності від результативності вищевказаних робіт.

Для обліку поточної успішності студентів рекомендується вести **листок успішності** студентів з навчальної дисципліни.

** В разі невиконання завдань поточного контролю з об'єктивних причин студент має право за дозволом декана скласти їх протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.*

Підсумкова оцінка з дисципліни

Загальна підсумкова оцінка складається з суми балів за результатами поточного контролю.

Переведення даних 100-бальної шкали оцінювання у 4-бальну здійснюється в такому порядку:

Загальна сума балів	За шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		іспит	залік
90 - 100	A	відмінно	зараховано
75 - 89	B	добре	зараховано
50 - 74	DE	задовільно	зараховано
49	FX	незадовільно	незараховано

Студент, який в результаті поточного контролю отримав більше 50 балів має право не складати іспит/залік з дисципліни. У заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка поточного контролю.

Студент, який в результаті поточного контролю отримав менше 50 балів складає письмовий іспит/залік з дисципліни.

Іспит/залік також може складати студент, який хоче покращити підсумкову оцінку з дисципліни, отриману за результатами поточного контролю.

Структура екзаменаційного білета

Екзаменаційний білет складається в залежності від специфіки навчальної дисципліни: з теоретичних питань, тестових завдань та задачі.

Порядок оцінювання знань студента за результатами іспиту/заліку аналогічний оцінюванню модульного завдання.

Результати іспиту/заліку оцінюються у діапазоні від 0 до 80 балів.

При підсумковому оцінюванні знань студента, який складав іспит/залік, **враховується** оцінка систематичності та активності роботи студента протягом семестру.

У разі, коли відповіді студента під час іспиту/заліку оцінені менше, ніж у 50 балів, він отримує незадовільну підсумкову оцінку. При цьому результати поточного контролю **не враховуються.*

Курсова робота

Курсова робота(проект) – окремий заліковий кредит навчальної дисципліни і оцінюється як самостійний вид навчальної діяльності студента.

Якість виконання курсової роботи та результати її захисту оцінюються за шкалою оцінювання ECTS.

Порядок оцінювання:

Оцінка курсової роботи має рівні: **від 0 до 100 балів.**

85-100 балів за виконання курсової роботи студент отримує, якщо дотримується наступних вимог:

- Структура курсової роботи логічно побудована, у вступі обґрунтовано новизну, актуальність, мету, об'єкт, предмет, завдання та методи обраної теми, подано характеристику рівня наукової розробки теми.
- Вибір теми та структура роботи узгоджена з науковим керівником.
- Курсова робота написана на основі широкої джерельної бази (першоджерела, нормативно-правові акти, архівні документи, рукописні матеріали, мемуари, тощо).
- Студентом опрацьовано значну кількість літератури, переважно наукової (монографії, наукові статті).
- Основна частина (містить 2-3 розділи) розкриває зміст обраної теми, її основні питання і проблеми.
- Продемонстровано вміння самостійно робити аналітичні висновки на основі вивченої літератури й узагальнення матеріалу.
- В кінці курсової роботи вміщено список використаної літератури, додатки, умовні позначення.
- Студентом дотримано усіх вимог щодо подання бібліографічних посилань, цитат і оформлення курсової роботи.
- Студент здає курсову роботу на кафедру у визначений графіком навчального процесу термін; керівник рекомендує роботу до захисту.
- Під час захисту студент виступає з коротким повідомленням, де засвідчує високий рівень знань з обраної проблеми, робить певні висновки з пропозиціями; правильно та вичерпно відповідає на запитання членів комісії.

65-84 бали за виконання курсової роботи студент отримує, якщо дотримується наступних вимог:

- Структура курсової роботи логічно побудована, у вступі обґрунтовано новизну, актуальність, мету, об'єкт, предмет, завдання та методи обраної теми, подано характеристику рівня наукової розробки теми.
- Вибір теми та структура роботи узгоджена з науковим керівником.
- Студентом опрацьовано значну кількість навчальної та наукової літератури.
- Основна частина (містить 2-3 розділи) розкриває зміст обраної теми, її основні питання і проблеми.
- Продемонстровано вміння самостійно робити короткі висновки на основі вивченої літератури й узагальнення матеріалу.

- В кінці курсової роботи вміщено список використаної літератури, додатки, умовні позначення.
- Студент дотримується більшості вимог щодо подання бібліографічних посилань, цитат і оформлення курсової роботи.
- Студент здає курсову роботу на кафедрі у визначений графіком начального процесу термін; керівник рекомендує роботу до захисту.
- Під час захисту студент виступає з коротким повідомленням, де засвідчує достатній рівень знань з обраної проблеми; правильно відповідає на запитання членів комісії.

50-64 бали за виконання курсової роботи студент отримує у випадку :

- Структура курсової роботи логічно побудована, у вступі не зовсім чітко обґрунтовано новизну, актуальність, мету, об'єкт, предмет, завдання роботи.
- Студентом опрацьовано незначну кількість навчальної та наукової літератури.
- Основна частина (містить 2-3 розділи) не повністю розкриває зміст обраної теми, її основні питання і проблеми.
- В заключній частині стисло викладаються висновки, які містять короткий підсумок результату проведеного дослідження, тобто є резюме змісту курсової.
- В кінці курсової роботи вміщено список використаної літератури.
- Студент не дотримується більшості вимог щодо подання бібліографічних посилань, цитат і оформлення курсової роботи.
- Студент здає курсову роботу на кафедрі у визначений графіком навчального процесу термін; керівник рекомендує роботу до захисту.
- Під час захисту студент виступає з коротким повідомленням, де засвідчує низький рівень знань з обраної проблеми; під час відповідей на запитання членів комісії допускає значні помилки і неточності.

< 50 балів за виконання курсової роботи студент отримує у випадку:

- Структура курсової роботи не логічно побудована, у вступі відсутні обґрунтування новизни, актуальності тощо.
- Основна частина не розкриває змісту обраної теми, її основні питання і проблеми.
- Відсутні висновки як короткий підсумок результату проведеного дослідження.
- Студент не дотримується вимог щодо подання бібліографічних посилань і оформлення курсової роботи.
- Студент здає курсову роботу на кафедрі із запізненням, поза визначений графіком навчального процесу термін; керівник не рекомендує роботу до захисту.

У такому випадку студент зобов'язаний написати нову курсову роботу з врахуванням зауважень і пропозицій керівника і членів комісії.

** Остаточну оцінку курсової роботи визначає комісія.*

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України.-К.,1996.
2. Цивільний кодекс України: Прийнятий 16 січня 2003р.-К.:Істина, 2003-368с.
3. Цивільний кодекс України: Коментар. -Харків: ТОВ “Одіссей”,2003.-856с.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч./ За заг.ред. Я.М.Шевченко.- К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004.-ч.1.-692с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч./ За заг.ред. Я.М.Шевченко.- К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004.-ч.2.-896с.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України/ За ред. В.М.Коссака.- К.: Істина, 2004.-976с.
7. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/ За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України.- К.: Істина, 2004.-928с.
8. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України/ За заг.ред В.К.Мамутова.-К.: Юрінком Інтер, 2004.-688с.
9. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. № 176/95 ВР.// ВВРУ.-1995. - № 52.- Ст.349.
10. Повітряний кодекс України від 4 травня 1993 р. № 3167-ХІІ. // ВВРУ. – 1993.- № 25.- Ст.274.
11. Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-ХІІ “Про господарські товариства”.// ВВРУ. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
12. Закон України від 1 грудня 1991р. № 266/94-ВР “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду”.// УК.-1995.№ 13–14. - 26 січня.
13. Закон України від 10 грудня 1991 р. № 1956-ХІІ “Про товарну біржу”.// ВВРУ. – 1992. – № 10. – Ст. 139.
14. Закон України від 4 березня 1992 р. № 2163-ХІІ “Про приватизацію державного майна” в редакції Закону від 19 лютого 1997 р.// УК.- 1997.- № 83-84.- 15 травня.
15. Закон України від 6 березня 1992 р. № 2171-ХІІ “Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)” в редакції Закону від 15 травня 1996 р.// ВВРУ.- 1992. –№ 24 . – Ст. 350.
16. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-ХІІ “Про споживчу кооперацію”.//ВВРУ.–1992.–№ 30.–Ст.414.
17. Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2269-ХІІ “Про оренду державного та комунального майна” в редакції Закону від 14 березня 1995 р.//УК.-1995.-№76 – 77.-25 травня.

18. Закон України від 14 травня 1992р. № 2343-ХІІ “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” в редакції Закону від 30 червня 1999 р.//УК.-1999.-№172.-15 вересня.
19. Закон України від 19 червня 1992р. № 2482-ХІІ “Про приватизацію державного житлового фонду”.//УК –1992.– № 32.-7 серпня.
20. Закон України від 2 жовтня 1992р. № 2654-ХІІ “Про заставу”.//ВВРУ.– 1992. –№47.–Ст. 642.
21. Закон України від 2 жовтня 1992р. № 2657-ХІІ “Про інформацію”.// ВВРУ.–1992.–№ 48.–Ст. 650.
22. Закон України від 21 квітня 1993р. № 3116-ХІІ “Про охорону прав на сорти рослин” в редакції Закону від 17 січня 2002р.//УК.-2002.-№ 111.-19 червня.
23. Закон України від 2 вересня 1993р. № 3425-ХІІ “Про нотаріат”.//ВВРУ.– 1993.-№ 39.- Ст. 383.
24. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3687-ХІІ “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” в редакції Закону від 1 червня 2000 р.//УК.- 2000.-№ 124.-12 липня.
25. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3688-ХІІ “Про охорону прав на промислові зразки”.//ВВРУ.–1994.–№7.–Ст.34.
26. Закон України від 15 грудня 1993р. № 3689-ХІІ “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”.//ВВРУ.–1994.№7.–Ст.36.
27. Закон України від 23 грудня 1993р. № 3792-ХІІ “Про авторське право і суміжні права” в редакції Закону від 11 липня 2001 р.//УК.- 2001.-№159.- 5 вересня.
28. Закон України від 23 вересня 1994 р. № 185/94-ВР “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”. //ВВРУ.–1994.– № 40.-Ст. 364.
29. Закон України від 10 листопада 1994 р. № 232/94-ВР “Про транспорт”.//ВВРУ.–1994. – № 51. - Ст. 446.
30. Закон України від 22 грудня 1995 р. № 493/95-ВР “Про поставки продукції для державних потреб”.// УК.–1996.№20–21.-1 лютого.
31. Закон України від 15 травня 1996р. №192/96 ВР “Про трубопровідний транспорт”.// ВВРУ.- 1996. - № 29. – Ст. 139.
32. Закон України від 4 липня 1996р №273/96 ВР “Про залізничний транспорт”// Голос України.,1996.-№169.-13 вересня.
33. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96-ВР “Про режим іноземного інвестування”.//УК.–1996. №77–78.- 25 квітня.
34. Закон України від 4 жовтня 1996р. № 85/96-ВР “Про страхування” в редакції Закону від 04 жовтня 2001р.//УК.- 2001.-№ 205.-7 листопада.
35. Закон України від 22 листопада 1996р. № 543/96-ВР “Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов’язань”.//УК.– 1997.-№ 6-7.- 16 січня.

36. Закон України від 5 листопада 1997р. № 621/97-ВР “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”//УК.–1997.-№230 – 231.-11 грудня.
37. Закон України від 10 грудня 1997р. № 710/97-ВР “Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні”// УК –1998.-№ 5-6.- 10 січня.
38. Закон України від 16 грудня 1997р. № 723/97-ВР “Про фінансовий лізинг” в редакції Закону від 11 грудня 2003р.//УК.- 2004.-№ 8.-16 січня.
39. Закон України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV “Про оренду землі” в редакції Закону від 2 жовтня 2003 р.//УК.- 2003.-№ 208.-5 листопада.
40. Закон України від 23 грудня 1998р. № 351-XIV “Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності”//УК.– 1999.-№ 11-12.-21 січня
41. Закон України від 21 квітня 1999р. № 606-XIV “Про виконавче провадження”//УК. – 1999.№ 101-102.-3 червня.
42. Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV “Про охорону прав на зазначення походження товарів”//УК. – 1999.-№ 140-141.-29 липня.
43. Закон України від 16 липня 1999р. № 997-XIV “Про концесії”//УК.– 1999.-№ 177.-22 вересня.
44. Закон України “Про угоди про розподіл продукції” від 14 вересня 1999р.//Голос України.-1999.-№189.-12 жовтня.
45. Закон України від 23 вересня 1999р. № 1105-XIV “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”//УК.– 1999.-№ 215.-17 листопада.
46. Закон України від 20 жовтня 1999р. № 1172-XIV “Про транзит вантажів”//УК.–1999.№ 213.-13 листопада.
47. Закон України від 22 лютого 2000р. № 1490-III “Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти”//УК. –2000.№ 92.-24 травня.
48. Закон України від 23 березня 2000р. № 1587-III “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” в редакції Закону від 10 липня 2003р.//УК.-2003.-№158.-27 серпня.
49. Закон України від 6 квітня 2000р. № 1644-III “Про перевезення небезпечних вантажів”// УК. – 2000.- № 102. – 7 червня.
50. Закон України від 01 червня 2000р. № 1775-III “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”// УК.– 2000.- № 139.-2 серпня.
51. Закон України від 07 грудня 2000р. № 2121-III “Про банки і банківську діяльність”//УК.– 2001.-№ 8.-17 січня.
52. Закон України “Про об’єкти підвищеної небезпеки” від 18 січня 2001р.//УК.-2001.-№43.-7 березня.
53. Закон України “Про захист економічної конкуренції” від 11 січня 2001р.//УК.-2001.-№50.-21 березня.

54. Закон України від 18 січня 2001р. № 2240-III “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням”.//УК.–2001.-№ 38.-28 лютого.
55. Закон України від 15 березня 2001р. № 2299-III “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”.//УК.–2001.-№ 74.-25 квітня.
56. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2346-III “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”.//УК.–2001.-№ 84.-16 травня.
57. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2374-III “Про обіг векселів в Україні”.//УК.–2001.-№ 78.-04 травня.
58. Закон України від 5 квітня 2001р. № 2344-III “Про автомобільний транспорт”.//УК.-2001.- № 103.- 13 червня.
59. Закон України від 17 травня 2001р № 2408-III “Про стандартизацію”.//ВВРУ.- 2001.-№ 31.- Ст.145.
60. Закон України від 12 липня 2001р. № 2664-III "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг".//УК.–2001.–№ 154.-29 серпня.
61. Закон України від 29 листопада 2001р. № 2866-III “Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку”.//УК.-2002.-№19.-30 січня.
62. Закон України від 20 грудня 2001р. № 2908-III “Про кредитні спілки”.//УК. – 2002.–№14.-23 січня.
63. Закон України від 15 травня 2003р. № 742-IV “Про особисте селянське господарство”.//УК.–2003.– № 106.-11 червня.
64. Закон України від 15 травня 2003р. № 755-IV “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців”.//УК.– 2003.-№188.-8 жовтня.
65. Закон України від 22 травня 2003р. № 851-IV “Про електронні документи та електронний документообіг”.//УК.–2003.–№ 119.-2 липня.
66. Закон України від 05 червня 2003р. № 898-IV “Про іпотеку”.//УК.–2003.–№ 183.-1 жовтня.
67. Закон України від 19 червня 2003р. № 973-IV “Про фермерське господарство”.//УК.– 2003.– №159.-28 серпня.
68. Закон України від 19 червня 2003р. № 979-IV “Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати”.//УК.– 2003. –№154.-20 серпня.
69. Закон України від 19 червня 2003р. № 978-IV “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю”.// УК.-2003.-№149.-13 серпня.
70. Закон України від 10 липня 2003р. № 1087-IV “Про кооперацію”.//УК.– 2003.–№ 158.-27 серпня.

71. Закон України від 18 листопада 2003р. № 1255-IV “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень”//УК.- 2004.-№ 6.-14 січня.
72. Закон України від 24 червня 2004р. № 1875-IV “Про житлово-комунальні послуги”//УК.-2004.-№144.-3 серпня.
73. Закон України від 29 червня 2004р. №1914-IV “Про міський електричний транспорт”//УК.-2004.-№159.-26 серпня.
74. Закон України від 1 липня 2004р. № 1952-IV “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень”//УК.- 2004.-№ 145.- 4 серпня.
75. Декрет Кабінету Міністрів України “Про управління майном, що є у загальнодержавній власності” від 15 грудня 1992р. № 8-92..//УК.- 1993. – № 2–3.-6 січня.
76. Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19 лютого 1993р. № 15-93..//УК.- 1993.-№ 35.-6 березня.
77. ІНКОТЕРМС. Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної Торгової Палати (ред. 2000р.). Видання МТП №560. Введені в дію з 1.01.2000р..//УК.-2002.-№ 63.- 3 квітня.
78. Постанова Верховної Ради України від 12 вересня 1991р. № 1545-ХІІ “Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР”// ВВРУ.-1991.-№ 46– Ст. 621.
79. Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992р. № 2471-ХІІ “Про право власності на окремі види майна”//УК.-1992.-№ 28.-10 липня.
80. Статут залізниць України, затв. постановою КМУ від 6 квітня 1998р. № 457..// УК.-1998.- № 119-120.-25 червня.
81. Типовий договір найму житла в будинках державного і комунального житлового фонду, затв. Постановою Кабінету Міністрів від 22 червня 1998р. № 939. – Урядовий кур’єр. – 1998. – № 124-125. – 2 липня.
82. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затв. Постановою КМ від 29 червня 1999р. № 1172. – ОВУ. – 1999. – N 26 (16.07.99). – Ст. 1241.
83. Порядок проведення конкурсів (тендерів) з вибору виконавців державного оборонного замовлення, затв. Постановою КМ від 09 грудня 1999р. № 2244. – ОВУ. – 1999. – N 50 (31.12.99). – Ст. 2445.
84. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України затв. Постановою Правління НБУ від 16 грудня 2000р. №508..// ОВУ. – 2003. - № 10.- Ст.444.
85. Інструкція про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України, затв. постановою Правління НБУ від 19 лютого 2001р. № 69..//ОВУ.- 2001.-№12. – Ст. 495.

86. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затв. постановою Правління НБУ від 19 лютого 2001р. № 72.//ОВУ.– 2001. –№12.– Ст. 496.
87. Інструкція про касові операції в банках України, затв. постановою Правління НБУ від 14 серпня 2003р. № 337.//ОВУ.–2003.–№ 37.– Ст.1999.
88. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затв. постановою Правління НБУ від 14 серпня 2003р. № 492.//ОВУ.–2003.– № 51. – Ст. 2707.
89. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затв. постановою Правління НБУ від 3 грудня 2003р. № 516.// ОВУ. – 2004.–№ 1.– Ст.8.
90. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затв. постановою Правління НБУ від 21 січня 2004р. № 22.//ОВУ.–2004.– № 13.–Ст.908.
91. Постанова Пленуму ВСУ від 28 квітня 1978р. №3. “Про судову практику в справах про визнання угод недійсними”// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.74-80.
92. Постанова Пленуму ВСУ від 4 жовтня 1991р. №7. “Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок”// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.88-95.
93. Постанова Пленуму ВСУ від 27 березня 1992р. №6 “Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди”// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.110-127.
94. Постанова Пленуму ВСУ від 31 березня 1995р. №4 “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.66-73.
95. Постанова Пленуму ВСУ від 12 квітня 1996р. №5 “Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів”// Постанови Пленуму ВСУ 1972-2002: Офіц.вид./ За заг.ред. В.Т.Маляренка.-К.:Видавництво А.С.К.,2003.-С.101-109.
96. Роз’яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 21 липня 1992р. № 01-6/856 “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевозок вантажів автомобільним транспортом” // Збірник роз’яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С18-26.

97. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 12 березня 1999 р. № 02-5/111 “Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними”.// Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С.141-152с.
98. Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України від 29 травня 2002 р. № 04-5/601 “Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею”.// Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-С.71-96.
99. Збірник роз'яснень ВГСУ/ Відп.ред. Д.М.Притика.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-304с.
100. Кодифікація приватного (цивільного) права України/ За ред. проф. А.Довгерта.-К.: Український центр правничих студій, 2000-336с.
101. Цивільне право України: Підручник/ Є.О.Харитонов, Н.О.Саніахметова.-К.:Истина,2003.-776с.
102. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.-2-е вид., допов. і перероб.-К.: Юрінком Інтер,2003.-Кн.1-736с.
103. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн./ За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової.-2-е вид., допов. і перероб.-К.: Юрінком Інтер,2004.-Кн.2-640с.
104. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У двох томах/ За заг. ред. Я.М.Шевченко.-Т.1. Загальна частина.-К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-520с.
105. Цивільне право України: Академічний курс: Підручник: У двох томах/ За заг. ред. Я.М.Шевченко.-Т.2. Особлива частина.-К.: Концерн “Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.-408с.
106. Цивільне право України: Підручник: У 2 т./За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-Т.1.-480с.
107. Цивільне право України: Підручник: У 2 т./За заг. ред. В.І.Борисової, І.В.Спасибо-Фатєєвої, В.Л.Яроцького.- К.: Юрінком Інтер, 2004.-Т.2.-552с.
108. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т.І.Книга 1/За ред. Р.Б.Шишки та В.А.Кройтора.-Харків:Еспада,2004.-176с.
109. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т.І.Книга 2/За ред. Р.Б.Шишки та В.А.Кройтора.-Харків:Еспада,2004.-392с.
110. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (відп. ред.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.1: А-Г.-672с.
111. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.2: Д-Й.-1999.-774с.

112. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.3: К-М.-2001.-792с.
113. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.4: Н-П.-2002.-720с.
114. Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова ред.кол.) та ін.-К.:”Укр. енцикл.”,1998.-Т.5: К-М.-2003.-736с.
115. Словник юридичних термінів (російсько-український).-Київ.:”Юрінком”-Редакція “Бюл. законод. та юр. прак. Укр.”.-1994.-322с.
116. Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С.Шемшученка.-К.,Феміна,1996.-696с.
117. В.Н.Додонов, Е.В.Каминская, О.Г.Румянцев. Словарь гражданского права/ Под общей ред. д.ю.н. В.В.Залесского.-М.: ИНФРА-М,1998.-204с.
118. Большой юридический словарь/ Под ред. А.Я.Сухарева,В.Д.Зорькина, В.Е.Крутских.-М.:ИНФРА-М.,1999.-790 с.
119. Інтелектуальна власність: словник-довідник/ За заг.ред. О.Д.Святоцького. - У 2-х т.:Том 1. Авторське право і суміжні права/За ред. О.Д.Святоцького, В.С.Дроб’язка.-Уклад.:В.С.Дроб’язко, Р.В.Дроб’язко.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”,2000.-356с.
120. Інтелектуальна власність: словник-довідник/ За заг.ред. О.Д.Святоцького. - У 2-х т.: Том 2. Промислова власність/За ред. О.Д.Святоцького, В.Л.Петрова.-Уклад.Г.П.Добриніна, А.В.Кочеткова, Н.І.Мова та ін.-К.:Видавничий Дім “Ін Юре”,2000.-272с.

Методичне видання

Грін Олександр Олексійович

Посібник

Ужгород: ПП Данило С. І., 2008.- 172с.

**Цивільне право (Особлива частина):
Навчально-методичний посібник
за вимогами кредитно-модульної системи.**

Технічний редактор і коректор - Грін О. О.
Обкладинка – Качур М. М.

*Розтиражовано з готових оригінал-макетів
ПП Данило С.І.
м. Ужгород, пл. Ш.Петефі, 34/1
Тел.: 61-23-51*

**Підписано до друку 08.09.08р. Формат 60/84/16 Папір офс. №1
Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 10,75
Зам. № 8/09 Тираж 300 прим.**